

EFFEKTER AV SNDs BEDRIFTSRETTEDE VIRKEMIDLER

**Etterundersøkelse i 2004 av bedrifter som mottok
SND-finansiering i 2000**

av

**Einar Lier Madsen
Bjørn Brastad**

NF-rapport nr. 13/2004

**ISBN-nr.: 82-7321-512-1
ISSN-nr.: 0805-4460**

8049 BODØ
Tlf.: 75 51 76 00

Telefaks: 75 51 72 34

REFERANSESIDE

- Rapporten kan også bestilles via nf@nforsk.no

Tittel Effekter av SNDs bedriftsrettede virkemidler. Etterundersøkelse i 2004 av bedrifter som mottok SND-finansiering i 2000	Offentlig tilgjengelig: Ja	NF-rapport nr.: 13/2004
	ISBN nr. 82-7321-512-1	ISSN 0805-4460
	Ant. sider og bilag: 181	Dato: August 2004
Forfattere Einar Lier Madsen Bjørn Brastad	Prosjektansvarlig (sign): Einar Lier Madsen	
	Forskningsleder: Elisabet Ljunggren	
Prosjekt 70 01 07 Etterundersøkelsen 2004	Oppdragsgiver Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Landbruksdepartementet og Innovasjon Norge (tidl. Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND))	
	Oppdragsgivers referanse Lars Hagen/ Gry E. Monsen	
Sammendrag Foreliggende etterundersøkelse er en oppfølging blant de som var med i førundersøkelsen i 2001 (2000-kullet) og bygger på intervju av 807 virksomheter i 2004 av forskjellig type og fra forskjellige bransjer, spredt over hele landet. I etterundersøkelsen er det blitt lagt hovedvekt på å avklare følgende spørsmål: Hvilken betydning SND har for prosjektene, hvilke resultater det er av prosjektene, og hvordan bedriftenes resultater påvirkes. Bedriftene som er med i undersøkelsen har benyttet en av følgende ti virkemidler: Lavrisikolån, landsdekkende og distriktsrettede risikolån eller utviklingstilskudd, etablerer- stipend, offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter, grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygde- utviklingsmidler.	Emneord Distriktpolitikk Innovasjon Norge (Statens nærings- og distriktsutviklingsfond/SND) Bedriftsrettede virkemidler Key words Rural policies Innovation Norway (The Norwegian Industrial and Regional Development Fund (SND)) Public support of firms/financial support	
	Salgspris NOK 200,-	

Nordlandsforskning utgir tre skriftserier, rapporter, arbeidsnotat og artikler/foredrag. Rapporter er hovedrapport for et avsluttet prosjekt, eller et avgrenset tema. Arbeidsnotat kan være foreløpige resultater fra prosjekter, statusrapporter og mindre utredninger og notat. Artikkelforedragsserien kan inneholde foredrag, seminarpaper, artikler og innlegg som ikke er underlagt copyright rettigheter.

FORORD

Nordlandsforskning gjennomfører på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Landbruksdepartementet og Innovasjon Norge (tidl. Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND)) kundeundersøkelser blant næringsdrivende som har mottatt tilsagn om lån eller tilskudd fra SND. Kundeundersøkelsene representerer en systematisk innhenting av data og analyse av hvordan SNDs finansielle og faglige engasjement virker inn på kundebedriftenes økonomiske og strategiske utvikling, og har vært gjennomført siden 1995. Kundeundersøkelsene er delt i en førundersøkelse som gjennomføres året etter at finansieringstilsagn er gitt, og i en etterundersøkelse 3-4 år etter dette. Foreliggende etterundersøkelse er en oppfølging blant de som var med i førundersøkelsen i 2001 (2000-kullet) og bygger på intervju av 807 virksomheter av forskjellig type og fra forskjellige bransjer, spredt over hele landet. Vi gjør oppmerksom på at SNDs ulike programsatsinger ikke omfattes av denne kundeundersøkelsen. Disse programmene utgjør en betydelig del av SNDs satsing på kompetanseutvikling. Denne kundeundersøkelsen vil derfor ikke gi et fullstendig bilde av SND.

Spørreskjemaene er sendt ut og intervjuene er gjennomført i perioden februar-mars 2004. Polarfakta AS har hatt oppdraget med å gjennomføre den praktiske intervjuing av de næringsdrivende. Det har vært knyttet en referansegruppe til prosjektet bestående av representanter fra Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Landbruksdepartementet og SND.

Referansegruppa har hatt ett møte og har gitt kommentarer og innspill til analyse og rapportutkast. Alle drøftinger og konklusjoner står imidlertid helt og holdent for forfatternes regning.

Arbeidet er gjennomført av seniorrådgiver Einar Lier Madsen og forsker Bjørn Brastad. Jan Mønnesland har lest igjennom og kommet med innspill og kommentarer til rapporten.

Bodø, august 2004

INNHold

FORORD	1
SAMMENDRAG	11
SUMMARY	17
DEL A: FORMÅL OG METODE	19
1. BAKGRUNN OG FORMÅL	20
1.1 BAKGRUNN.....	20
1.2 FORMÅL.....	21
1.3 ENDRINGER I FORHOLD TIL FORRIGE UNDERSØKELSE	22
1.4 RAPPORTENS OPPBYGGING.....	23
2. VURDERINGSKRITERIER OG ANALYSEMODELL	24
2.1 VURDERINGSKRITERIER.....	24
2.1.1 SNDs mål og visjoner	24
2.1.2 Formålsbeskrivelse av virkemidlene.....	27
2.1.3 Resultatrapporteringssystem for SND.....	27
2.1.4 Vurderingskriterier/Spørsmål som skal besvares.....	29
2.2 GEOGRAFISKE SONER.....	30
2.3 ANALYSEMODELL	31
3. DATAGRUNNLAG OG METODE	34
3.1 UTVALGET.....	34
3.2 DATAINNSAMLINGSMETODE.....	36
3.3 VURDERING AV DATAMATERIALET.....	36
3.4 FORDELING PÅ VIRKEMIDLER OG SONER.....	38
DEL B: RESULTATVURDERING PÅ FINANSIERINGS- OG VEILEDNINGSNIVÅ	41
4. PROSJEKTOPPFØLGING, FERDIGSTILLELSE OG FINANSIERING	42
4.1 BENYTTETE TILSAGN.....	42
4.2 SNDS OPPFØLGING AV TILSAGNSMOTTAKERNE.....	43
4.2.1 Hvor mange bedrifter har fått oppfølging?.....	43
4.2.2 Områder hvor bedriftene har fått oppfølging.....	44
4.3 PROSJEKTENES FERDIGSTILLELSE.....	45
4.4 PROSJEKTENES FINANSIERING.....	47
4.4.1 Prosjektenes finansieringskilder etter virkemiddel	47
4.4.2 Prosjektenes finansieringskilder etter distriktpolitisk virkeområde.....	48
4.4.3 Tilleggsfinansiering fra SND	49
4.5 OPPSUMMERING.....	50

5. SND-FINANSIERINGENS BETYDNING FOR PROSJEKTREALISERINGEN	52
5.1 VILLE BEDRIFTENE HA REALISERT PROSJEKTET SETT I ETTERTID?	52
5.1.1 Prosjektrealisering i ettertid etter virkemiddel	54
5.1.2 Prosjektrealisering i ettertid etter distriktpolitisk virkeområde	55
5.1.3 Prosjektrealisering i ettertid etter bedriftsstørrelse	56
5.2 ANDELEN VELLYKKEDE PROSJEKTER	56
5.2.1 Vellykkede og mislykkede prosjekter	56
5.2.2 Prosjektets vellykkethet og addisjonalitet i forkant	57
5.2.3 Feilvurderte prosjekter sett i ettertid	58
5.3 OPPSUMMERING	59
DEL C: RESULTATVURDERING PÅ PROSJEKTNIVÅ	61
6. PROSJEKTETS BETYDNING FOR BEDRIFTENS ØKONOMISKE UTVIKLING	62
6.1 PROSJEKTETS BETYDNING FOR OVERLEVELSE	62
6.2 PROSJEKTETS BETYDNING FOR LØNNSOMHETSUTVIKLING	64
6.2.1 Vurdering av lønnsomhet i forhold til andre bedrifter i bransjen	66
6.3 PROSJEKTETS BETYDNING FOR BEDRIFTENS UTVIKLING I ULIKE MARKEDER	69
6.4 PROSJEKTETS BETYDNING FOR INNTEKTSØKNINGER OG KOSTNADSREDUKSJONER	73
6.4.1 Bidrag fra prosjektet	73
6.4.2 Oppnådde og forventede inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner	75
6.4.3 Sannsynligheten for at målene oppnås	76
6.5 BEDRIFTENS FAKTISKE ØKONOMISKE UTVIKLING I PERIODEN	78
6.5.1 Oppnådd tilfredsstillende resultater?	78
6.5.2 Konkurser og nedleggelser	81
6.6 OPPSUMMERING	82
7. PROSJEKTETS BETYDNING FOR KOMPETANSEHEVING OG INNOVASJON	83
7.1 KOMPETANSEEFFEKTER AV PROSJEKTENE	83
7.1.1 Kompetansebidragene fordelt etter virkemiddel og bedriftskarakteristika	84
7.1.2 Forventet versus faktisk opplevd kompetanseheving	87
7.1.3 Samlede kompetanseeffekter	90
7.2 PROSJEKTETS BIDRAG TIL INNOVASJON	92
7.2.1 Innovasjonsbidragene fordelt etter virkemiddel og prosjekt- og bedrifts-karakteristika	93
7.2.2 Samlede innovasjonseffekter	96
7.3 PROSJEKTETS BIDRAG TIL ØKT SAMARBEID MED ANDRE	97
7.3.1 Samarbeidseffekter fordelt etter prosjekt- og bedriftskarakteristika	98
7.3.2 Samlede samarbeidseffekter	99
7.4 OPPSUMMERING	100

8. SYSSELSETTINGSEFFEKTER OG SNDS KOSTNADER PER ARBEIDSPLASS.....	102
8.1 SYSSELSETTINGSEFFEKTER FOR BEDRIFTENE SOM ER MED I ETTERUNDERSØKELSEN ...	102
8.1.1 Netto sysselsettingsøkning	102
8.1.2 Skaping av arbeidsplasser	103
8.1.3 Sikring av arbeidsplasser.....	105
8.1.4 Skapte og sikrede arbeidsplasser i etterundersøkelsen.....	106
8.2 ESTIMERING AV SYSSELSETTINGSEFFEKTER FOR HELE POPULASJONEN.....	107
8.2.1 Skapte arbeidsplasser for hele populasjonen.....	107
8.2.2 Sikrede arbeidsplasser for hele populasjonen.....	109
8.2.3 Skapte og sikrede arbeidsplasser for hele populasjonen.....	111
8.3 SNDS KOSTNADER PER ARBEIDSPLASS	112
8.4 OPPSUMMERING.....	114
DEL D: RESULTATVURDERING PÅ BEDRIFTSNIVÅ.....	115
9. UTVIKLING OG ENDRINGER I BEDRIFTENES EGENSKAPER	116
9.1 ENDRINGER I BEDRIFTENS RESSURSER.....	116
9.1.1 Sammenligning av gjennomsnittsverdier for ressursene	116
9.1.2 Type endringer.....	117
9.2 ENDRINGER I BEDRIFTENS KONKURRANSESTRATEGIER.....	120
9.2.1 Sammenligning av gjennomsnittsverdier for strategigruppene.....	120
9.2.2 Type endring	121
9.3 ENDRINGER I BEDRIFTENS ENTREPRENØRIELLE ORIENTERING	124
9.3.1 Type endring	125
9.3.2 Hvilken innvirkning har SND på bedriftenes entreprenørielle orientering	127
9.4 OPPSUMMERING.....	128
10. EKSTERNE OG INTERNE FAKTORER SOM PÅVIRKER BEDRIFTENES RESULTATER	130
10.1 FAKTORER SOM PÅVIRKERRESULTATENE.....	130
10.1.1 SNDs bidrag til bedriftenes resultater.....	130
10.1.2 Faktorer som påvirker resultatene etter virkemiddelgruppe.....	132
10.2 BETYDNINGEN AV ENDRINGER I BEDRIFTENS ENTREPRENØRIELLE ORIENTERING FOR BEDRIFTENS RESULTATER.....	137
10.3 OPPSUMMERING.....	139
DEL E: OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE DRØFTING	141
11. OPPSUMMERING AV VIRKEMIDLENES EFFEKTER - AVSLUTTENDE KOMMENTARER	142
11.1 ORDNINGER UNDER NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET	142
11.1.1 Lavrisikolån.....	142
11.1.2 Landsdekkende risikolån.....	144
11.1.3 Landsdekkende utviklingstilskudd	146

11.1.4 Offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter.....	148
11.2 ORDNINGER UNDER KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET	150
11.2.1 Distriktsrettede risikolån.....	150
11.2.2 Distriktsutviklingstilskudd.....	151
11.2.3 Etablererstipend.....	153
11.3 ORDNINGER UNDER FISKE RIDEPARTEMENTET	154
11.4 ORDNINGER UNDER LANDBRUKSDEPARTEMENTET	156
11.4.1 Lån til landbruksformål.....	156
11.4.2 Bygdeutviklingsmidler	157
11.5 AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	159
11.5.1 Virkemidler med høyest resultatindikatorskår	159
11.5.2 Virkemiddelsammenligning – avsluttende kommentarer.....	160
REFERANSER	164
VEDLEGG	167

TABELLOVERSIKT

Tabell 2-1 Resultatrapporteringssystem for SND.....	28
Tabell 2-2 Sammenhengen mellom SNDs målsettinger, måleindikatorer og etterundersøkelsens problemstillinger.....	30
Tabell 3-1 Opprinnelig utvalg og antall svar på før- og etterundersøkelsen	34
Tabell 3-2 Utvalg, respondenter og frafall etter virkemiddel.....	35
Tabell 3-3 Utvalg, respondenter og frafall etter bedriftsstørrelse.....	35
Tabell 3-4 Utvalg, respondenter og frafall etter virkemiddelsone	36
Tabell 3-5 Mottatt virkemiddel fordelt etter virkemiddelsone. Bedrifter i aktiv drift. Absolutte tall og prosent.....	39
Tabell 4-1 Benyttede tilsagn etter virkemiddel. Prosent.	42
Tabell 4-2 Har SND bidratt med oppfølging etter tilsagnet? Fordeling etter virkemiddel. Prosent.	43
Tabell 4-3 Områder hvor bedriften har fått oppfølging fra SND. Prosent. (n=186)	44
Tabell 4-4 Prosjektgjennomføring i samsvar med planene fra 2000 etter virkemiddel. Prosent.	47
Tabell 4-5 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter virkemiddel. Prosent. (n=585)	48
Tabell 4-6 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter distriktpolitisk virkeområde. Prosent. (n=585).....	49
Tabell 4-7 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter distriktpolitisk virkeområde. Mottakere av distriktsrettede risikolån og distriktsutviklings-tilskudd. Prosent. (n=150).....	49
Tabell 4-8 Tilleggsfinansiering etter virkemiddel. Prosent.	50
Tabell 5-1 Ville bedriften realisert prosjektet vurdert nå i dag? Svarene til 2000-kullet og 1999-kullet.	52
Tabell 5-2 Ville bedriften ha realisert prosjektet i ettertid? Fordeling etter virkemiddel. Prosent. (n=585)	55
Tabell 5-3 Andelen bedrifter som ville ha realisert prosjektet kun ved hjelp av SND. Fordeling etter distriktpolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Prosent. (n=585)	56
Tabell 5-4 Andelen bedrifter som ville ha realisert prosjektet kun ved hjelp av SND. Fordeling etter bedriftsstørrelse og hovedvirkemiddel. Prosent. (n=585)	56
Tabell 5-5 Feilvurderte prosjekt sett i ettertid. Prosent.....	59
Tabell 6-1 Prosjektets betydning for bedriftens overlevelse. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent.....	62
Tabell 6-2 Prosjektets betydning for overlevelse i dag ex post fordelt etter distriktpolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).	64

Tabell 6-3 Prosjektets betydning for lønnsomhetsutviklingen ex post fordelt etter distriktspolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).	66
Tabell 6-4 Prosjektets forventninger og bidrag til inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner.....	73
Tabell 6-5 Inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner som er oppnådd/forventes av prosjektet. Mill. kr.	76
Tabell 6-6 Oppnådde og forventede inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner ex ante og ex post. Mill.kr. (N=59)	76
Tabell 6-7 Konkurs/nedleggesandel blant bedrifter som svarte på førundersøkelsen. Prosent. (n=1209).	81
Tabell 7-1 Kompetansebidrag etter benyttet virkemiddel	85
Tabell 7-2 Kompetansebidrag etter virkemiddelzone	86
Tabell 7-3 Kompetansebidrag etter prosjektformål.....	86
Tabell 7-4 Kompetansebidrag etter bedriftsstørrelse.....	87
Tabell 7-5 Virkemiddel og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante og ex post. Svarere med skår 5-7. (n= 481)	88
Tabell 7-6 Prosjektformål og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante og ex post. Svarere med skår 5-7. (n = 296)	89
Tabell 7-7 Bedriftsstørrelse og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante (før) og ex post (etter). Svarere med skår 5-7 (n= 476)	90
Tabell 7-8 Bidrag til økt kompetanse etter benyttet virkemiddel. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=481).....	91
Tabell 7-9 Innovasjonsbidrag etter benyttet virkemiddel. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.	94
Tabell 7-10 Innovasjonsbidrag etter næring. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.....	95
Tabell 7-11 Bidrag til innovasjon etter benyttet virkemiddel. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n= 449).....	96
Tabell 7-12 Bidrag til innovasjon etter bedriftsstørrelse. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n= 445)	97
Tabell 7-13 Samarbeidsbidrag etter virkemiddel. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.	99
Tabell 7-14 Samarbeidsbidrag fordelt etter virkemiddel i prosjektet. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=447)	100
Tabell 8-1 Beregning av skapte arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.	108
Tabell 8-2 Beregning av sikrede arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.	110
Tabell 8-3 Beregning av skapte og sikrede arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.	111

Tabell 8-4 Skapte og sikrede arbeidsplasser – Støttekostnad per arbeidsplass (Kroneverdien i år 2000)	113
Tabell 9-1 Gjennomsnittsverdier for ressursene i før- og etterundersøkelsen.....	117
Tabell 9-2 Gjennomsnittsverdier for strategiorienteringen i før- og etter- undersøkelsen.....	121
Tabell 9-3 Gjennomsnittsverdier for entreprenøriell orienteringen i før- og etterundersøkelsen	124
Tabell 9-4 SNDs innvirkning på bedriftenes entreprenørielle orientering. Regresjonsanalyse.....	128
Tabell 10-1 Regresjonsanalyse: Betydningen av bidraget fra SND for bedriftenes prestasjoner, omsetningsendring og sysselsettingsendring.	132
Tabell 10-2 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner, omsetningsendring og sysselsettingsendring. Brukerne av ordinære virkemidler.....	135
Tabell 10-3 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner. Brukere av landbruksvirkemidlene.	136
Tabell 10-4 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner. Brukerne av etablererstipendene.	137
Tabell 10-5 Betydningen av endring i bedriftens entreprenøriell orientering (EO) for bedriftens resultater etter virkemiddelgruppe. ANOVA analyse.	139
Tabell 11-1 Resultatindikatorer for virkemidlet lavrisikolån. Prosent og absolutte tall.	144
Tabell 11-2 Resultatindikatorer for virkemidlet landsdekkende risikolån. Prosent og absolutte tall.....	146
Tabell 11-3 Resultatindikatorer for virkemidlet landsdekkende utviklingstilskudd. Prosent og absolutte tall.	148
Tabell 11-4 Resultatindikatorer for virkemidlet OFU/IFU. Prosent og absolutte tall.	149
Tabell 11-5 Resultatindikatorer for distriktsrettede risikolån. Prosent og absolutte tall.	151
Tabell 11-6 Resultatindikatorer for virkemidlet distriktsutviklingstilskudd. Prosent og absolutte tall.....	152
Tabell 11-7 Resultatindikatorer for virkemidlet etablererstipend. Prosent og absolutte tall.	154
Tabell 11-8 Resultatindikatorer for virkemidlet grunnfinansieringslån til fiske- flåten. Prosent og absolutte tall.	155
Tabell 11-9 Resultatindikatorer for virkemidlet lån til landbruket. Prosent og absolutte tall.	157
Tabell 11-10 Resultatindikatorer for virkemidlet bygdeutviklingsmidler.....	159
Tabell 11-11 Virkemiddelsammenligning av hvilke som har høyeste andel på resultatindikatorene	160

FIGUROVERSIKT

Figur 1-1 Etterundersøkelsesmodell	22
Figur 1-2 Rapportens oppbygging	23
Figur 2-1 Analysemodell	32
Figur 4-1 Status for prosjektets realisering (N=807).	46
Figur 5-1 SNDs betydning for realisering av prosjektet i forkant og etterkant. Prosent.....	54
Figur 5-2 Sammenhengen mellom bedriftenes oppfatning av addisjonalitet i forkant og prosjektrealisering i ettertid. Prosent.....	58
Figur 6-1 Prosjektets betydning for overlevelse i dag ex post fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).	63
Figur 6-2 Prosjektets betydning for bedriftens lønnsomhetsutvikling ex post fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent.	65
Figur 6-3 Bedriftens lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen. Prosent. (n=609)	67
Figur 6-4 Lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen etter virkemiddel. Prosent. (n=609)	68
Figur 6-5 Lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen etter virkemiddelene. Prosent. (n=609)	69
Figur 6-6 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 1999- 2002. Prosent.....	70
Figur 6-7 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 2000- 2003 etter virkemiddel. Bedrifter som har økt omsetningen. Prosent. (n=481).	71
Figur 6-8 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 2000- 2003 etter virkemiddelene. Bedrifter som har økt omsetningen. Prosent. (n=481).	72
Figur 6-9 Inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner etter virkemiddel (n=528)	74
Figur 6-10 Prosjektets bidrag til inntektsøkning/kostnadsreduksjoner etter virkemiddelene. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent.....	75
Figur 6-11 Sannsynligheten for å ikke nå målene om inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner. Prosent. (n=481).	77
Figur 6-12 Tidspunktet for når kostnadene ved prosjektet senest vil være dekket. Akkumulerte tall. Prosent. (n=585).	78
Figur 6-13 Bedriftenes økonomiske stilling. Prosent. (n=609).	79
Figur 6-14 Oppnådde tilfredsstillende resultater i 2003 fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=609).	80

Figur 7-1 Prosjektets bidrag til økt kompetanse i bedriftene. Gjennomsnittstall. Skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.	84
Figur 7-2 Prosjektens bidrag til innovasjon. Gjennomsnittstall.....	93
Figur 7-3 Prosjektets bidrag til økt samarbeid. Gjennomsnittstall. Skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi. (n= 450-463).....	98
Figur 8-1 Sammenhengen mellom prosjektets effekt for sysselsettingsutviklingen (skår 4-7 eller 5-7) og skapte arbeidsplasser. Prosjekter med middels og høy addisjonalitet i førundersøkelsen. Akkumulerte tall.	104
Figur 8-2 Sammenhengen mellom prosjektenes betydning for overlevelse (skår 6-7 eller 7) og sikrede arbeidsplasser. Prosjekter med høy addisjonalitet i førundersøkelsen. Akkumulerte tall.	106
Figur 9-1 Bedriftenes vektlegging av ressursenes betydning i dag ift. førundersøkelsen i 2001.....	118
Figur 9-2 Bedrifter med høyere ressursvurdering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Noen utvalgte ressurser. Prosent.....	119
Figur 9-3 Bedriftenes vurdering av strategifokus i dag ift. førundersøkelsen 2001	122
Figur 9-4 Bedrifter med høyere strategivurdering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Prosent.....	123
Figur 9-5 Bedriftenes vurdering av entreprenøriell orientering i dag ift. førundersøkelsen 2001	126
Figur 9-6 Bedrifter med høyere entreprenøriell orientering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Prosent.....	127
Figur 11-1 Dynamiske bedriftstypologier	161
Figur 11-2 Andelen bedriftene som har oppnådd innovasjon /kompetanse og lønnsomhet gjennom prosjekt etter virkemiddel (Skalaen starter på 40).....	162

SAMMENDRAG

I etterundersøkelsen legges det vekt på å avdekke hvilke effekter SND-støtten har hatt i de bedriftene som fikk tilsagn i 2000, det vil si hvilke resultater som er oppnådd. I tabellen under vises det hvilke hovedproblemstillinger som det fokuseres på i undersøkelsen. Oversikten viser også en del sentrale mål og indikatorer som blant annet legges til grunn for å se om SNDs virkemidler oppfyller organisasjonens målsetninger.

Problemstilling	Målsetting	Type mål/indikator
Hvordan bidrar SND til realisering av prosjektene?	Motvirke imperfeksjoner	- Prosjektenes finansiering - Addisjonalitet i forkant - Prosjektrealisering i ettertid
Hvordan påvirker SNDs medvirkning sentrale målsettinger og endringsprosesser i bedriften?	Bidra til lønnsomme bedrifter	- Prosjektets betydning for lønnsomheten og overlevelse - Prosjektets betydning for kostnadsreduksjoner/inntektsøkninger - Om bedriften har oppnådd tilfredsstillende resultater
	Bidra til økt sysselsetting	- Arbeidsplasser skapt - Arbeidsplasser sikret
	Bidra til økt kompetanse og økt innovasjon	- Fikk bedriften kompetanseheving - Prosjektets bidrag til innovasjon
	Bidra til økt konkurranseevne	- Prosjektets betydning for utvikling i ulike markeder - Endringer i bedriftenes egenskaper - SNDs innvirkning på bedriftens entreprenørielle orientering - SNDs innvirkning på bedriftens resultater
Hvordan vurderer kundene SNDs rolle i prosjektet?	Aktiv samarbeidspartner	- SNDs prosjektoppfølgning

Datagrunnlag

Analysen bygger på intervjuer gjennomført i perioden januar til mars 2004 med 807 bedrifter, hvorav 184 er nedlagt/konkurs og 623 i aktiv drift. Etterunder-

søkelsen omfatter følgende ti virkemiddelordninger¹: Lavrisikolån, landsdekkende risikolån, distriktsrettede risikolån, landsdekkende utviklingstilskudd, distrikts-utviklingstilskudd, etablererstipend, offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter (OFU/IFU), grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler.

Analysene som ble gjort av det innsamlede datamaterialet viser at det er rimelig representativt ut fra de bakenforliggende dimensjonene virkemiddelsammen-setning, bedriftsstørrelse og distriktpolitisk virkeområde. Selv om datamaterialet er rimelig representativt, er det også andre forhold som spiller inn ved tolkningen av resultatene, og som gjør at en må en utvise en viss forsiktighet.

Hvordan bidrar SND til realisering av prosjektene?

SND-finansieringens betydning for prosjektrealiseringen

Resultatene viser at SND har lyktes i å bidra til å redusere imperfeksjonene i kapitalmarkedene. 53 prosent av virksomhetene ville ikke ha realisert prosjektet som de fikk tilsagn til i 2000 uten SND-finansiering. 25 prosent sier de ville ha realisert prosjektet også uten offentlig finansiering, mens 16 prosent ville ha realisert prosjektet i mindre omfang eller på et senere tidspunkt. Kun 4 prosent av bedriftene ville ikke ha realisert prosjektet. Sammenlignet med resultatene for addisjonalitet i førundersøkelsen har andelen virksomheter hvor SND har hatt avgjørende betydning for prosjektrealiseringen økt med 25 prosentpoeng. Resultatene er omtrent som på nivå med fjoråret.

Vellykkede og feilvurderte prosjekt sett i ettertid

Prosjektene som har fått tilsagn fra SND betraktes i stor grad som vellykkede av bedriftene. Sett i ettertid framhever 78 prosent av virksomhetene at prosjektet var vellykket, 16 prosent at det var delvis vellykket og 4 prosent at det var mislykket.

SND har imidlertid ikke fullstendig informasjon om bedriftene eller prosjektet på tilsagnstidspunktet. Dette kan føre til at det gjøres feilvurderinger (mislykkede prosjekter, prosjekter med lav addisjonalitet, bedriften nedlagt/gått konkurs eller prosjektet nedlagt) sett i ettertid. I forhold til det opprinnelige utvalget utgjør feilvurderingene en andel på 22 prosent. Dette er på nivå med 1998-kullet, men svakt høyere enn i fjor.

¹ SNDs ulike programsatsinger omfattes ikke av denne etterundersøkelsen. Disse programmene utgjør en betydelig del av SNDs satsing på kompetanseutvikling. Etterundersøkelsen vil derfor ikke gi et fullstendig bilde av SNDs arbeid med kompetanseutvikling.

Prosjektenes finansiering

Prosjektenes finansiering domineres av tre kilder: Egenkapital, SND-midler og banklån. I gjennomsnitt finansieres prosjektene med 40 prosent egenkapital, 38 prosent SND-midler og 16 prosent banklån. Disse tallene indikerer at SNDs finansieringsbidrag er viktig for bedriftene, noe som forsterkes ytterligere gjennom at 14 prosent av dem også har mottatt tilleggsfinansiering fra organisasjonen.

Hvordan påvirker SNDs medvirkning sentrale målsetninger og endringsprosesser i bedriftene?

Prosjektenes betydning for bedriftenes økonomiske utvikling

Ut fra en totalvurdering har de SND-finansierte prosjektene stor betydning for bedriftenes overlevelse og lønnsomhetsutvikling. Dette underbygges gjennom at 71 prosent av bedriftene påpeker at prosjektet har stor betydning for deres overlevelse i dag samt at 67 prosent av dem understreker at prosjektet er viktig for deres lønnsomhetsutvikling.

Prosjektene har også en viss betydning for virksomhetenes markedsutvikling, men betydningen er vesentlig mindre på dette området enn for overlevelse og lønnsomhetsutvikling. På de regionale og nasjonale markedene har ca 1/3 av bedriftene økt omsetningen fra 2000 til 2003 som følge av det SND-støttede prosjektet, mens dette var tilfelle i det internasjonale markedet for ca 1/6 av bedriftene. Så å si alle de resterende virksomhetene framhever at omsetningen er uendret i de tre markedene.

Prosjektene som har fått SND-midler berører stor sett bare en del av bedriftenes virksomhet. Når hele virksomheten ses under ett, rapporterer 37 prosent av bedriftene at de i stor grad har oppnådd et tilfredsstillende resultat i 2003, mens 26 prosent mener de i liten grad har gjort det. I 2004 forventer vel halvparten av virksomhetene å oppnå et tilfredsstillende resultat. 15 prosent av bedriftene som svarte på førundersøkelsen har gått konkurs eller blitt nedlagt.

Prosjektenes betydning for kompetanseheving, innovasjon og samarbeid

Den gjennomførte etterundersøkelsen viser at prosjektene har gitt viktige bidrag i forhold til å få til kompetanseheving, innovasjon og mer samarbeid med andre bedrifter og utdannings- og forskningsinstitusjoner. Totalt sett har i overkant av 2/3 av bedriftene opplevd at prosjektet har bidratt til *kompetanseøkning* i stor grad innen ett eller flere av kompetanseområdene. Prosjektene har hatt størst betydning for produktutvikling, mens produksjonsprosesser/-rutiner og markedsutvikling følger deretter.

Når det gjelder prosjektenes bidrag til *innovasjon*, har de bidratt til dette i stor grad knyttet til en eller flere aktiviteter i ca 2/3 av bedriftene. Innovasjonsbidraget har vært størst når det gjelder utvikling av nye produkter og tjenester og endringer i eksisterende produkter og tjenester. Med tanke på økt samarbeid med andre, har prosjektene samlet sett ført til økt *samarbeidsaktivitet* i stor grad på minst et område i vel 60 prosent av bedriftene. Det økte samarbeidet har først og fremst skjedd gjennom mer kontakt med kunder og leverandører samt andre bedrifter i regionen.

Et fellestrekk både for prosjektenes bidrag til kompetanseheving, innovasjon og samarbeid med andre er at det er store forskjeller i effektene avhengig av hvilket virkemiddel prosjektene er finansiert med. Disse forskjellene henger først og fremst sammen med ulik innretning og formål blant de ulike virkemidlene.

Sysselsettingseffekter og SNDs kostnader per arbeidsplass

En av målsetningene til SND er at de skal bidra til økt sysselsetting i de bedriftene som får støtte. Blant de undersøkte bedriftene har det vært en netto sysselsettingsøkning på 750 arbeidsplasser (15 prosent) i perioden fra 1. januar 2000 til 1. januar 2004. Av den netto sysselsettingsøkningen er 398 arbeidsplasser kommet i bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet og 352 utenfor. Den prosentvise økningen har så å si vært lik innenfor (15 prosent) og utenfor virkeområdet (14 prosent).

Beregninger som er gjort for hele populasjonen, det vil si alle de bedriftene som fikk tilsagn fra SND i 2000 (7.354 prosjekter), gir et totalt sysselsettingsanslag fra om lag 6.300 til 7.500 arbeidsplasser. Dette tilsvarer 0,9 til 1,0 arbeidsplasser per prosjekt. Vel 55 prosent av de skapte og sikrede arbeidsplassene er kommet innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det knytter seg imidlertid stor usikkerhet til disse beregningene. Treffsikkerheten i anslagene vil både avhenge av utvalgsusikkerhet og av presisjonsproblemer knyttet til de subjektive graderte svaralternativer som benyttes.

For hele populasjonen av bedrifter som fikk tilsagn fra SND i 2000 er SNDs kostnad per skapte og sikrede arbeidsplass på 223.000 til 267.000 kroner. Dette er i stor grad innenfor samme intervall som fjorårets estimat på 215.000 til 276.000 kroner per arbeidsplass.

Endringer i bedriftenes egenskaper

Vi har undersøkt om det har skjedd endringer i bedriftens ressurs- og styringsvariabler i perioden. Gjennomsnittlig har verdiene gått noe ned. Imidlertid vektlegger 2/3 av bedriftene den entreprenørielle orienteringen på samme eller høyere nivå som i førundersøkelsen. Tilsvarende tall for bedriftenes ressurser ligger på 50 prosent, mens vel 40 prosent av dem skårer høyere på en prisstrategi.

Faktorer som påvirker bedriftenes resultater

Det er gjennomført regresjonsanalyser for å forklare årsakene til variasjon i omsetningsendring, sysselsettingsendring og bedriftenes prestasjoner sammenlignet med konkurrentene. Disse analysene gir innspill til SND i forhold til faktorer som det er viktig å være oppmerksom på med tanke å få til bedre resultater i bedriftene. Resultatene viser særlig at bedriftenes entreprenørielle orientering har betydning for resultatet.

Blant mottakerne av de *ordinære virkemidlene* er det særlig bransjemessige endringer de siste tre årene, entreprenøriell orientering og bruk av styre som har positiv betydning for bedriftenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Bedriftenes *omsetningsendring* er positiv med økende omfang på prosjektbevilgningen fra SND, mens *sysselsettingsendringen* er positivt relatert til endringer i bransjemessige forhold og bruk av nettverk. Bedriftsstørrelse har derimot negativ betydning for sysselsettingsutviklingen. Dette betyr at store bedrifter i større grad utvikler seg gjennom rasjonalisering.

For *etablererne* er det mange faktorer som har signifikant betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Særlig positiv betydning synes det å ha om etablererne har opprettholdt eller økt den entreprenørielle orienteringen. I tillegg spiller bedriftenes lokalisering inn samt at konkurranseintensitet og dynamikk i omgivelsene har betydning.

For brukerne av *landbruksvirkemidlene* er det tre faktorer som har signifikant og positiv betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Disse er hvor dynamiske omgivelsene er, entreprenøriell orientering ved prosjektstart og om en vurderer den entreprenørielle orienteringen høyere eller på samme nivå som i førundersøkelsen.

Det er også gjort analyser som undersøker sammenhengen mellom bedriftenes resultater og mottatt virkemiddel. Disse viser at en god del av virkemidlene har betydning for resultatene, særlig når det gjelder prestasjoner sammenlignet med konkurrentene.

Hvordan vurderer kundene SNDs rolle i prosjektet?

SNDs oppfølging av tilsagnsmottakerne

Et av elementene som inngår i SNDs forretningsidé er å følge opp prosjektene som har fått tilsagn. 32 prosent av bedriftene rapporterer om at de har fått oppfølging fra SND etter tilsagnet, mens 6 prosent ikke har fått oppfølging selv om de ønsket det. Dette er om lag samme andel som i etterundersøkelsen for 1999-kullet. De virksomhetene som fikk oppfølging fikk det først og fremst når det gjelder økonomisk veiledning. To tredeler av virksomhetene er i stor grad fornøyde med SNDs oppfølging.

SUMMARY

This report summarises the results from a longitudinal survey among firms that have received loans and grants from the Norwegian Industrial and Regional Development Fund (SND) in 2000. The first part of the survey was carried out in 2001 and the last part in 2004. A fairly representative sample of 807 firms answered both questionnaires. This is equivalent to approximately 11 percent of the loans and grants given in 2000.

The survey covers the following type of financial support:

- Secured loans
- National venture capital loans
- Regional venture capital loans
- National development grants
- Regional development grants
- Start-up grants for entrepreneurs
- Public and industrial research and development contracts
- Basic financing of the fishing fleet
- Loans for agricultural purposes
- Agricultural grants

The content of the study is divided in three segments. In the first part, SNDs influence on the projects is examined. In the second section, the results of the projects are described. Central aspects in this context are survival, profitability, growth, employment, competence and innovation. The link between the firms' results and different characteristics is investigated in the final part.

DEL A: FORMÅL OG METODE

1. BAKGRUNN OG FORMÅL

1.1 BAKGRUNN

Innovasjon Norge ble etablert 1. jan. 2004 som er en sammenslåing av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND), Norges eksportråd, Norges turistråd og Statens veiledningskontor for oppfinnere. I denne rapporten vil SND bli benyttet som navn på organisasjonen da det er bruken av virkemidlene før etableringen av Innovasjon Norge som behandles her.

SND har siden 1995 gjennomført kundeundersøkelser blant bedrifter som har mottatt tilsagn om lån eller tilskudd. Disse undersøkelsene er lagt opp som en *førundersøkelse* og en *etterundersøkelse*. Førundersøkelsen gjennomføres året etter at tilsagn er gitt, mens etterundersøkelsen gjennomføres 3-4 år etter tilsagn. Det er til nå gjennomført åtte førundersøkelser for finansieringstilsagn gitt i 1994, 1995, 1996, 1998², 1999, 2000, 2001 og 2002³ og fem etterundersøkelser for finansieringstilsagn gitt i 1994, 1995, 1996, 1998⁴ og 1999⁵.

I *førundersøkelsene* er det fokusert på bedriftens forventning til prosjektet, dets virkninger og betydning for bedriften og SNDs betydning for prosjektets realisering. Kundetilfredshet er et annet fokusområde. Dette omhandler bedriftens kunnskap om SNDs virkemidler, forventning til og opplevelse av blant annet SNDs service og kompetanse, hva slags egenskaper som bør kjennetegne SND samt bedriftens oppfatninger av forbedringsområder i SND. De årlige undersøkelsene gir et materiale med mulighet til å studere utviklingen over tid.

I *etterundersøkelsene* etterprøves bedriftenes forventninger til prosjektene slik de framkommer i førundersøkelsen. Det er lagt vekt på å få fram informasjon om prosjektets realisering og finansiering, effekter av prosjektet i bedriften for økonomisk utvikling, sysselsettingsutvikling, kompetanseutvikling, betydning for overlevelse, lønnsomhetsutvikling og konkurranseevne. Basert på bedriftens erfaringer med prosjektet, regnskapsdata o.l. blir prosjektets effekter i bedriften undersøkt. Det samme blir betydningen av SNDs medvirkning i prosjektet både økonomisk og faglig.

² Bræin og Hervik 1996, 1997a, 1997b, 1998b; Bræin, Hervik og Bergem 1999b.

³ Borch, Brastad, Bullvåg og Madsen 2000 og Brastad, Bullvåg og Madsen 2001, Brastad et al. 2002 og Brastad, Bullvåg, Madsen og Øines 2003.

⁴ Bræin og Hervik 1998a, 1998b; Bræin, Hervik og Bergem 1999a, Bræin et al. 2000 og Bræin et al. 2002.

⁵ Brastad, Bullvåg og Madsen 2003

1.2 FORMÅL

Denne etterundersøkelsen omfatter de låne- og tilskuddsordningene som utgjør det faste finansieringstilbudet til enkeltbedrifter inkludert etablererstipend, grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidlene⁶. Formålet med kundeundersøkelsene er å besvare spørsmål som:

- Hvordan bidrar SND til realisering av prosjektene?
- Hvordan påvirker SNDs medvirkning sentrale målsettinger og endringsprosesser i bedriften?
- Hvordan vurderer kundene SNDs rolle i prosjektet?

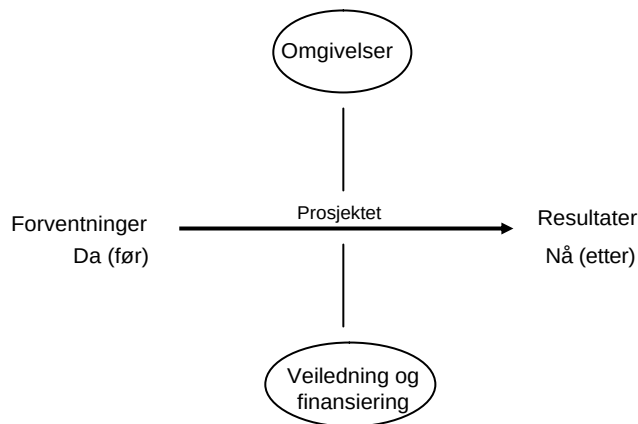
SNDs bidrag til realisering og resultater av prosjektene er et spørsmål om effekter og addisjonalitet på *prosjektnivå*. En ønsket å undersøke om prosjektet ble realisert, og i hvilken grad SNDs engasjement er avgjørende for at prosjektet blir realisert med hensyn til form, størrelsesorden og tidsramme.

SNDs påvirkning av bedriftens sentrale målsettinger og endringsprosesser er et spørsmål om effekter på *bedriftsnivå* og blir særlig fokusert i etterundersøkelsene. Har realiseringen av prosjektet bidratt til bedriftens målsettinger i forhold til økonomisk resultat, vekst, sysselsetting, kompetanse, konkurranseevne, markedsandel og nyskaping/innovasjon? Hvilke resultater som oppnås på bedriftsnivå avhenger i stor grad også av bedriftens strategiske valg, kompetanse og målsettinger.

Kundenes vurdering av SNDs rolle i prosjektet er et spørsmål om i hvilken grad SND er en aktiv samarbeidspartner for bedriften. Har SND bidratt med oppfølging av prosjektet, innenfor hvilke områder har dette skjedd og i hvilken grad bedriftene er fornøyd med dette.

For å besvare spørsmålene benyttes data både fra førundersøkelsen i 2001 og fra etterundersøkelsen i 2004. Mens dataene fra førundersøkelsen sier noe om forventninger og status i bedriften ved oppstarten av det finansierte prosjektet, danner dataene i etterundersøkelsen basis for å vurdere om forventninger er oppfylt og i hvilken grad det har skjedd endringer i bedriften. I tillegg til den veiledningen og finansieringen bedriftene mottar, vil de også påvirkes av en rekke andre forhold, blant annet forhold i omgivelsene. Modellen nedenfor viser en forenklet framstilling av denne undersøkelsen.

⁶ Vi gjør oppmerksom på at SNDs ulike programsatsinger ikke omfattes av kundeundersøkelsen. Disse programmene utgjør en betydelig del av SNDs satsing på kompetanseutvikling og innovasjon. Denne etterundersøkelsen vil derfor ikke gi et fullstendig bilde av SNDs arbeid på disse områdene.

Figur 1-1 Etterundersøkelsesmodell

1.3 ENDRINGER I FORHOLD TIL FORRIGE UNDERSØKELSE

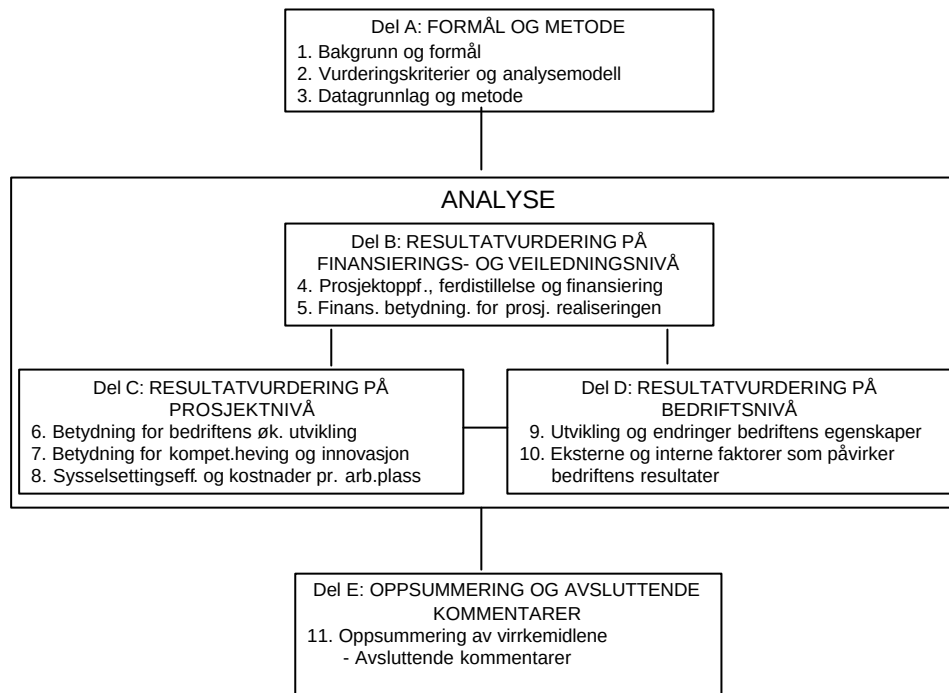
Alle spørsmålene fra forrige etterundersøkelse (for 1999-kullet) er beholdt. Det er imidlertid lagt til noen nye spørsmål i undersøkelsen for 2000-kullet. Dette bidrar til å gjøre analysemodellen som benyttes mer komplett.

For å få et bedre innblikk i sentrale kunnskapsressurser i bedriftene er det lagt til noen spørsmål om bedriftens tekniske og markedsmessige ekspertise i forhold til konkurrentene. For å fange opp bedriftens rammebetingelser/ omgivelsesforhold er det stilt spørsmål om hvor dynamiske, heterogene og fiendtlige omgivelsene oppfattes å være.

I tillegg til det overnevnte er det tatt inn spørsmål om bedriften har lederteam/- ledergruppe og et spørsmål om hvor mange av de ansatte som har høyskole eller universitetsutdanning. Utover dette er det foretatt en forbedring/justering av allerede eksisterende spørsmål.

1.4 RAPPORTENS OPPBYGGING

Rapporten er delt inn i fire hoveddeler som vist i figuren nedenfor. Del A gir oversikt over bakgrunn og formål for undersøkelsen. I delene B, C og D analyseres resultatene i forhold til finansierings og veiledningsnivået, prosjektnivået og bedriftsnivået, mens det i del E foretas en oppsummering i forhold til det enkelte virkemiddelet og resultatene drøftes i forhold til utvalgte mål for SND og de bedriftsrettede virkemidlene.

Figur 1-2 Rapportens oppbygging

2. VURDERINGSKRITERIER OG ANALYSEMODELL

Hensikten med dette kapittelet er først og fremst å ha en bakgrunn for senere vurderinger av om tildelingene av tilsagnene i 2000 er i tråd med målene og departementenes intensjoner. I dette kapitlet gjør vi rede for SNDs mål og visjoner, formålene til virkemidlene og de krav som stilles i fra departementene i SNDs resultatrapporteringssystem. Til slutt settes det opp en detaljert analysemodell for etterundersøkelsen. Vi gjør oppmerksom på at det er de mål og føringer som gjaldt da tilsagnene ble gitt som blir presentert her.

2.1 VURDERINGSKRITERIER

2.1.1 SNDs mål og visjoner

I følge SNDs formålsparagraf (Lov om Statens nærings- og distriktsutviklingsfond av 3. juli 1992 nr. 78) heter det at:

«Statens nærings- og distriktsutviklingsfond har til formål å fremme en bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling både i distriktene og i landet for øvrig ved å:

- a) medvirke til utbygging, modernisering og omstilling av, samt produktutvikling og nyetablering i norsk næringsliv i hele landet og
- b) fremme tiltak som vil gi varig og lønnsom sysselsetting i distrikter med særlig sysselsettingsvansker eller svakt utbygd næringsgrunnlag».

I evalueringen av SNDs bedriftsrettede virkemidler⁷ ble det for øvrig pekt på den dualisme som ligger i formålsparagrafen er knyttet til både nasjonal verdiskapning og ivaretagelse av vanskeligstilte distrikter, og at dette er med på å skape vanskelige avveininger både hva angår overordnede operative mål og den daglige saksbehandlingen nedover i organisasjonen. Avveiningsutfordringene blir forsterket av en lang rekke delmål fra ulike interessenter og oppdragsgivere knyttet både til tema, sektorer, bransjer og regionale, nasjonale og internasjonale handlingsarenaer.

I St prp nr 1 (1998-99) for Nærings- og handelsdepartementet (side 154) hvor SNDs langsiktige mål og strategier er presentert understrekes det at disse gjelder

⁷ Alsos, Bjørnsen, Borch, Brastad, Jenssen og Mønnesland (2000). SND i Distrikts-Norge. Evaluering av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene. Bodø, Nordlandsforskning og Norsk Institutt for By- og Regionforskning.

for *hele* SNDs virksomhet, uavhengig av hvilket departement som står bak enkeltbevilgninger, og at målene og strategiene skal være førende for all saksbehandling vedrørende tilskudd, lån eller andre oppgaver i forhold til SNDs kunder. I henhold til dette er det satt følgende mål for virksomheten:

Overordnede mål

- SND skal bidra til et konkurransedyktig næringsliv, økt verdiskapning og full sysselsetting i hele landet.
- SND skal fremme en bedrifts- og samfunnsmessig lønnsom næringsutvikling både i distriktene og i landet for øvrig.

Hovedmål og strategier:

- *SND skal bidra til lønnsomme bedrifter i hele landet.* Lønnsomme bedrifter er en forutsetning for økt verdiskapning og sysselsetting, som igjen er en forutsetning for økt velferd på lang sikt. Gjennom tilførsel av ulike former for kapital skal SND avlaste risiko, stimulere nyskapning og fremme lønnsom næringsutvikling. Både gjennom erfaringsbasert kompetanse, spesialisering og særskilte virkemidler skal SND kunne påta seg en større risiko enn det som er vanlig i kapitalmarkedet. Sammen med private kredittinstitusjoner skal SND bidra til investeringer i næringslivet og bistå med å sikre at bedrifter og prosjekter får et best mulig grunnlag for å lykkes.
- *SND skal være et viktig redskap for å realisere distriktspolitiske målsettinger.* Utvikling av et bærekraftig næringsliv er av stor betydning for å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret.
- *SND skal motvirke imperfeksjoner i kapital- og kompetansemarkedene.* Slike imperfeksjoner kan føre til at bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter ikke realiseres uten offentlig medvirkning.
- *SND skal bidra til nyskapning, omstilling og etableringer.* Prosjektvurdering og informasjonsinnhenting i forbindelse med denne type prosjekter er svært kostnads-krevende, noe som kan føre til at private finansører ikke finner det interessant å vurdere prosjektene. SND spiller en viktig rolle ved å identifisere og delfinansiere prosjekter som er forventet bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsomme, men som ikke blir vurdert av det private kapitalmarkedet.
- *SND skal prioritere små og mellomstore bedrifter.* Små og mellomstore bedrifter står for en høy andel av sysselsettingen i Norge og er særlig viktig for verdiskapning og sysselsetting i distriktene. De spiller videre en viktig rolle når det gjelder økonomiens evne til nyskapning og omstilling.
- *SND skal samordne virkemiddelaktørene.* SND er sammen med Norges forskningsråd myndighetenes sentrale samordnende virkemiddelaktør i arbeidet med å fremme nyskapning og kompetanseheving i næringslivet.
- *SND skal være et redskap for å håndtere lokale omstillings- og sysselsettingsproblemer.* Det kan oppstå særskilte problemer på ensidige industristeder, blant annet når hjørnesteins-bedrifter trapper ned eller avvikler driften. I slike tilfeller kan de samfunnsmessige konsekvensene være så store at det er nødvendig med en ekstraordinær omstillingsinnsats.
- *Kvinner skal være en prioritert målgruppe for SND.* Gjennom holdningsskapende arbeid og spesielle satsinger skal SND fremme likestillingsarbeidet og stimulere kvinner til å etablere og utvide næringsvirksomhet.

- SND skal være et nasjonalt kompetanse- og kraftsenter som stimulerer til næringsutvikling i alle deler av landet.- SND skal være en institusjon som er <i>premissgiver og redskap i gjennomføringen av en nasjonal næringspolitikk</i> basert på en effektiv utnyttelse av landets ressurser.

Strategien har blitt noe refokusert og videreutviklet i løpet av 2001 i etterkant av Stortingets behandling av St.meld. nr 36 (2000-2001) *SND: Ny giv, ny vekst, nytt næringsliv*. Her legger en til grunn at SND i all sin virksomhet skal være opptatt av:

- å stimulere norske bedrifter til å utnytte sitt internasjonale potensial
- å stimulere kvinner og ungdom til å delta i næringsutvikling og entreprenørskap
- å stimulere norske bedrifter til å ta i bruk og videreutvikle mer miljøeffektiv teknologi

For perioden 2002-2005 har SND formulert følgende strategi (SND, 2001):

SND skal bidra til å realisere de nasjonale nærings- og distriktpolitiske mål. Virksomheten skal fremme verdiskapning ut fra andre hensyn enn det markedene selv regulerer. SND skal korrigere for svikt i kapital- og kompetansemarkedene, arbeide med bedriftenes omgivelser, og gjennom sin innsats iverksette eller stimulere tiltak som direkte eller indirekte fremmer økt verdiskapning hos den enkelte kunde.
--

I denne situasjonen er SNDs viktigste strategiske ressurser:

- en desentralisert og kundenær organisasjon
- bred kompetanse innenfor kommersialisering, forretnings- og næringsutvikling
- bredt tilbud av finansielle ordninger som gir risikoavlastning
- nettverk til andre virkemiddelaktører, kompetansemiljøer og det private finansmarkedet
- nær kontakt med nasjonale og regionale myndigheter

SNDs forretningsidé er:

Å finne, foredle, formidle, finansiere og følge opp prosjekter som direkte eller indirekte gir økt verdiskapning i den enkelte bedrift

SNDs visjon er:

SND - aktiv samarbeidspartner fra idé til virkelighet

SNDs hovedsatsingsområder er:

Innovasjon – Økt innovasjon i norsk næringsliv

Kompetanseutvikling - En styrket kompetanseutvikling i norsk næringsliv

Vi ser her at mandatet peker i mange retninger. For det første skal en støtte det bestående og satse på lokale markeder i områder med dårlig næringsgrunnlag. Samtidig skal en arbeide med strukturendringer og omstilling i det etablerte næringsliv, noe som gjerne går ut over etablerte arbeidsplasser. Områder for nysatsing og nyskaping har fått særlig oppmerksomhet, og en har lagt inn stadig sterkere føringer i retning av kompetanse.

2.1.2 Formålsbeskrivelse av virkemidlene

Generelt sies det følgende i Næringsdepartementets budsjett for 2001 (St.prp.nr 1 (2000-2001)) om formålet med tilskuddsordningene og låneordningene:

- De landsdekkende og distriktsrettede *tilskuddene* ytes til prosjekter og tiltak som ikke er tilstrekkelig bedriftsøkonomisk lønnsomme på selvstendig basis, men som forutsettes å ha positiv samfunnsøkonomisk lønnsomhet. I dette inngår både rent bedriftsrettede utviklingstilskudd, programvirksomhet og støtte til omstillingsområder med ensidig næringsvirksomhet.
- *Lån og garantier* benyttes i hovedsak til å finansiere investeringer i eiendom og produksjonsutstyr og til driftskreditt. *Lån* ytes på ulike vilkår avhengig av det enkelte prosjekts risikonivå. Risikolån gis til mer usikre prosjekter enn lavrisiko- og grunnfinansieringslån, og skal ha en utløsende virkning for privat medfinansiering.

For nærmere beskrivelse av det enkelte virkemiddel vises det til gjennomgangen i kapittel 11.

2.1.3 Resultatrapporteringsystem for SND

De fire departementene samt Miljøverndepartementet har utarbeidet et *Resultatrapporteringsystem for SND*⁸. Resultatmålingssystemet måler aktivitet, effekter, produktivitet og kundetilfredshet. Det er særlig i forbindelse med måling av effekter og kundetilfredshet at kundeundersøkelsen legges til grunn. For måling av kundetilfredshet har i tillegg SND et eget spørreskjema om SNDs servicenivå. Kundeundersøkelsene blir for øvrig også benyttet som materiale i forbindelse med totalevalueringer og evalueringer av program- og virkemidler. Oppbyggingen av resultatmålings systemet er vist i tabellen nedenfor:

⁸ Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet, 2000

Tabell 2-1 Resultatrapporteringssystem for SND

Rapportering	Type indikator	Beskrivelse
Årlig	Aktivitet	Formålet er å måle i hvilken grad SND følger opp de strategier og prioriteringer som Storting og regjering har gitt virksomheten.
	Effekter	Formålet er å avgjøre i hvilken grad virkemiddelapparatet oppfyller de overordnede målsettingene.
	Produktivitet	Formålet er å måle om SND som organisasjon arbeider effektivt.
	Kundetilfredshet	Formålet er å måle i hvilken grad SND bidrar med råd og veiledning til sine kunder.
Hvert fjerde år	Totalevaluering	Foretas av ekstern evaluator på oppdrag for departementene.
Ikke regelmessige evalueringer	Program- og virkemiddel-evaluering	Foretas av ekstern evaluator etter oppdrag fra ansvarlig departement eller SND.

Kundeundersøkelsene er ikke totalundersøkelser blant alle tilsagnsmottakerne, men er et utvalg av diss. Dette betyr at aktivitetsmålene som baserer seg på totaltall ikke vil inngå her. I denne studien vil det derfor være effektindikatorer og indikatorer for kundetilfredshet som er i fokus. I resultatmålingssystemet nevnes blant annet følgende indikatorer:

- Effektindikatorer for sysselsetting (etterundersøkelsen)
 - o Arbeidsplasser *skapt* gjennom SNDs virksomhet i treårsperioden.
 - o Arbeidsplasser *sikret* gjennom SNDs virksomhet i treårsperioden.
- Effektindikator for lønnsomhet
 - o Forventninger til prosjektets betydning for bedriftens lønnsomhetsutvikling (førundersøkelsen.)
 - o SNDs betydning for lønnsomheten i bedriften (etterundersøkelsen).
 - Prosjektets betydning for lønnsomheten i bedriften sammen med SNDs betydning for prosjektets overlevelse.
- Kompetanseeffekten
 - o Bedriftens forventninger til å heve kompetansen gjennom prosjektet (førundersøkelsen).
 - o Fikk bedriften kompetanseheving (etterundersøkelsen).

Relevante bakgrunnsvariable for de forskjellige indikatorene opplyses å være: Bedriftsstørrelse, geografi (geografisk virkeområde, fylker, utkant), kjønn og virkemiddel.

2.1.4 Vurderingskriterier/Spørsmål som skal besvares

Som vi har sett foran har SND to hovedroller: Å bidra med finansiering og veiledning av bedrifter og være en aktør på samfunnsnivå (premissgiver i næringspolitikken, samordner av virkemiddelaktører mv.). Det er den førstnevnte rollen som er i fokus her. På bakgrunn av gjennomgangen foran vil det særlig være aktuelt å vurdere effektene av de bedriftsrettede virkemidlene opp mot følgende mål i tillegg til effektindikatorer for sysselsetting, lønnsomhet, kompetanse og kundetilfredshet som er nevnt foran:

- *SND skal bidra til lønnsomme bedrifter i hele landet.*
Herunder avlaste risiko (gjennom tilførsel av ulike former for kapital), stimulere nyskapning og fremme lønnsom næringsutvikling.
- *SND skal være et viktig redskap for å realisere distriktpolitiske målsettinger.*
Utvikling av et bærekraftig næringsliv er av stor betydning for å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret.
- *SND skal motvirke imperfeksjoner i kapital- og kompetansemarkedene.* Slike imperfeksjoner kan føre til at bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter ikke realiseres uten offentlig medvirkning.

Nedenfor er disse ulike målsettingene og kravene som det blir fokusert på i denne etterundersøkelsen (tilpasset at vi her bare ser på de bedriftsrettede virkemidlene for enkeltbedrifter og ikke de ulike programmene og annen satsing fra SND sin side) samordnet med de spørsmålene/problemstillingene som ønskes besvart i etterundersøkelsen (jfr. kap 1.2). Dette er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 2-2 Sammenhengen mellom SNDs målsettinger, måleindikatorer og etterundersøkelsens problemstillinger.

Problemstilling	Målsetting	Type mål/indikator
Hvordan bidrar SND til realisering av prosjektene?	Motvirke imperfeksjoner	- Prosjektenes finansiering - Addisjonalitet i forkant - Prosjektrealisering i ettertid
Hvordan påvirker SNDs medvirkning sentrale målsettinger og endringsprosesser i bedriften?	Bidra til lønnsomme bedrifter	- Prosjektets betydning for lønnsomheten og overlevelse - Prosjektets betydning for kostnads-reduksjoner/inntektsøkninger - Om bedriften har oppnådd tilfredsstillende resultater
	Bidra til økt sysselsetting	- Arbeidsplasser skapt - Arbeidsplasser sikret
	Bidra til økt kompetanse og økt innovasjon	- Fikk bedriften kompetanseheving - Prosjektets bidrag til innovasjon
	Bidra til økt konkurranseevne	- Prosjektets betydning for utvikling i ulike markeder - Endringer i bedriftenes egenskaper - SNDs innvirkning på bedriftens entreprenørielle orientering - SNDs innvirkning på bedriftens resultater
Hvordan vurderer kundene SNDs rolle i prosjektet?	Aktiv samarbeidspartner	- SNDs prosjektoppfølgning

2.2 GEOGRAFISKE SONER

Det geografiske nedslagsfeltet for de bedriftsrettede virkemidlene kan deles i to hovedkategorier; innenfor og utenfor det distriktspolitiske virkeområdet⁹. Området som er innenfor er sonene A, B, C og D, der område A har høyest prioritet, B nest høyest prioritet osv. For område D, som har lavest prioritet ved bruken av de distriktspolitiske virkemidlene, kan en bare gi indirekte, tilretteleggende støtte. Vi vil derfor i denne studien behandle område D som utenfor det distriktspolitiske virkeområdet.

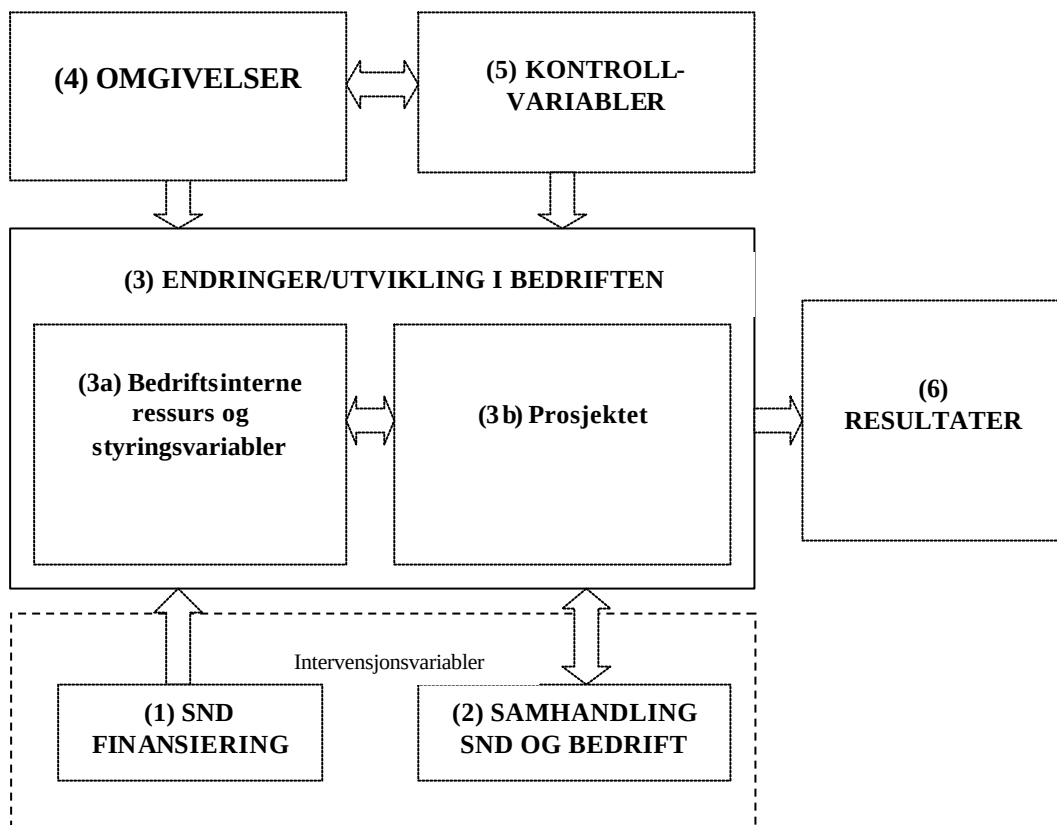
⁹ En detaljert oversikt er vist i vedlegg.

For sone A, B og C er det definert maksimale støttebeløpet målt i forhold til samlet offentlig innsats som andel av standard kostnadsgrunnlag. For område A er maksimal støttesats 30 prosent for store bedrifter og 45 prosent for små og mellomstore bedrifter¹⁰ når det gjelder støtte til investeringer. For område B er maksimale støtteandeler henholdsvis 25 prosent og 30 prosent, mens de for område C er 15 og 25 prosent. I tillegg kan kompetansetiltak utenom produktutvikling støttes med inntil 75 prosent av kostnadsgrunnlaget for SMB, mens denne typen støtte til store bedrifter ikke er tillatt. Dette gjelder i alle tre områdene A, B og C. Produktutvikling kan støttes med inntil 40 prosent i SMB og 30 prosent i store bedrifter. Dersom det er snakk om industriell forskning er maksimalsatsene høyere. Også dette gjelder i virkeområde A, B og C. I tillegg kan bedrifter i disse virkeområdene motta såkalt bagatellmessig støtte opp til 100 prosent av kostnadsgrunnlaget. Støtten kan regnes som bagatellmessig dersom bedriften ikke mottar mer enn 100.000 EURO over en treårsperiode.

2.3 ANALYSEMODELL

Utgangspunktet for analysearbeidet er en modell av mulige faktorer som kan påvirke bedriftene. Etterundersøkelsen fokuserer spesielt på den påvirkning eller intervensjon som har skjedd mellom SND og SNDs virkemidler og bedriftene (1 og 2 i analysemodellen nedenfor), en gjennomgang av bedriftens utvikling (3); interne ressurser og strategiske forhold (3a), det finansierte prosjektet (3b) og en vurdering av bedriftens resultater (6). I tillegg er interne kontrollvariabler knyttet til bedriftens utvikling og historie tatt med i modellen (5) og hvordan bedriften oppfatter sine omgivelser (4). Omgivelsesfaktorer som konjunkturutvikling, næringspolitikken og lignende *eksterne* forhold er imidlertid ikke med i denne studien. Hovedinnholdet i analysemodellen er vist nedenfor.

¹⁰ Som små og mellomstore bedrifter regnes de med under 250 ansatte og som er uavhengige i den forstand at de ikke eies med mer enn 25% av andre selskaper som ikke defineres som SMB. Ikke uavhengige selskaper regnes som SMB dersom de i tillegg til å ha under 250 ansatte ikke har en omsetning som overstiger 40 mill. EURO eller en balanse som overstiger 27 mill. EURO.

Figur 2-1 Analysemodell

De enkelte delene av modellen blir gjennomgått i det videre:

(1) SND finansiering

Type virkemiddel og størrelsen på SNDs prosjektfinsiering blir trukket inn og benyttet som forklaringsvariabel i forhold til ulike resultater bedriften har oppnådd. Finansieringsordningene/virkemidlene som omfattes av etterundersøkelsen er: Lavrisikolån, distriktsrettede og landsdekkende risikolån, distriktsrettede og landsdekkende tilskuddsordninger, etablererstipend, OFU/IFU, grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler.

(2) Samspillet SND og bedrift

Dette handler om SNDs rolle i prosjektet vurdert i ettertid i forhold til oppfølging av bedriften/prosjektet. Om SND har bidratt med oppfølging blir også brukt som en forklaringsvariabel i forhold til ulike resultater bedriften har oppnådd.

(3) Bedriftens utvikling

I vår modell består dette av to forhold; (3a) *Bedriftsinterne ressurs- og styringsvariabler* og (3b) *Prosjektet* og eventuelle sammenhenger mellom disse. Førstnevnte faktorer (3a) er sett på som helt sentralt for en bedrifts utvikling og strategisk styring, og vil være avgjørende for den videre utvikling av virksomheten. Å se i hvilken grad de ulike virkemidlene eller prosjektypene stimulerer til slike endringsprosesser er derfor av interesse. Ikke minst er det av interesse å finne ut hvilke ressurser og strategier som påvirkes. Når det gjelder (3b) *Prosjektet*, vil det bli sett på hvilken betydning prosjektet har hatt for bedriftens utvikling i forhold til overlevelse, lønnsomhet, markedsutvikling, kompetanseheving, innovasjon, inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner og sysselsettingsutvikling.

(4) Omgivelsesfaktorer

Bedriftens rammebetingelser/ omgivelsesforhold og endringer i disse kan gi et godt innblikk i bedriftens situasjon. Hvor dynamiske, heterogene og fiendtlige omgivelsene oppfattes å være blir presentert. Dette kan gi bidrag til å forklare forskjeller mellom de SND-finansierte bedriftene utover bransjer, geografiske områder og bedriftene i ulike soner.

(5) Interne kontrollvariabler

Kjennetegn ved bedriften kan være faktorer som påvirker forutsetningen for bedriftens utvikling. I denne undersøkelsen vil det bli kontrollert for bedriftens bransje, størrelse og alder.

(6) Resultatvariabler

Resultatene av bedriftens virksomhet blir målt på tre forskjellige måter; (1) ved å måle endringen i bedriftens brutto *omsetning*¹¹ (endring i omsetning fra 2000 til 2003 delt på omsetningen i 2000), (2) ved å måle endringen i bedriftens *sysselsetting* (endring i sysselsettingen fra 2000 til 2003 delt på sysselsettingen i 2000), og (3) ved å benytte bedriftens selvrapporterte oppfatning av egne *prestasjoner/resultater* i forhold til konkurrentene (seks variabler). Med *prestasjoner* mener vi hvorvidt bedriften har større markedsandel enn konkurrentene, bedre markedsposisjon, sterkere omsetningsvekst, sterkere sysselsettingsvekst, bedre økonomisk resultat og bedre kundelojalitet enn konkurrentene.

¹¹ Omsetning målt i løpende priser.

3. DATAGRUNNLAG OG METODE

3.1 UTVALGET

I førundersøkelsen gjennomført i 2001 blant bedrifter som fikk tilsagn i 2000, ble det gjort et utvalg på 2261 bedrifter hvorav 1209 svarte (Brastad, Bullvåg og Madsen, 2001). For en nærmere oversikt hvordan uttrekket og innsamlingen av opplysninger om bedriftene ble gjort, vises det til den nevnte førundersøkelsen.

I den foreliggende etterundersøkelsen ble det tatt utgangspunkt i de 1209 bedriftene som hadde svart i førundersøkelsen. Av disse endte vi opp med svar fra 807 bedrifter eller 67 prosent av utvalget. Av disse var 52 prosentpoeng i aktiv drift, mens 15 prosentpoeng var blitt nedlagt eller gått konkurs. 33 prosent av virksomhetene avsto å svare eller det ble ikke oppnådd kontakt. I forhold til utvalget i førundersøkelsen (2261 bedrifter) oppnådde vi en svarprosent på 36 prosent. Antall bedrifter som svarte i de ulike trinnene av undersøkelsen vises i tabellen under.

Tabell 3-1 Opprinnelig utvalg og antall svar på før- og etterundersøkelsen

Opprinnelig utvalg	Besvart førundersøkelsen	Ikke svart på etterundersøkelsen	Nedlagt/konkurs	Aktiv drift
2.261	1.209	402	184	623
100 %	53 %	18 %	8 %	28 %
	100 %	33 %	15 %	52 %

I tabellene nedenfor er respondentene fordelt etter virkemiddel, bedriftsstørrelse og virkemiddelsone og sammenlignet med utvalget/respondentene i førundersøkelsen. Hensikten med dette er å undersøke om det har skjedd et systematisk frafall av bedrifter fra førundersøkelsen til etterundersøkelsen.

Når respondentene fordeles etter hvilket virkemiddel de har fått, finner vi at det er signifikante forskjeller mellom før- og etterundersøkelsen. I forhold til førundersøkelsen er mottakerne av OFU/IFU og landsdekkende risikolån noe overrepresentert, mens mottakerne av grunnfinansieringslån til fiskeflåten er noe underrepresentert. Denne skjevheten vil kunne prege resultatene noe, men trolig ikke i stor grad. Dette begrunnes med at det for de øvrige virkemiddel-mottakerne er en relativt lik frafallsandel fra før- til etterundersøkelsen. Når tilsagnsmottakerne grupperes etter bedriftsstørrelse og virkemiddelsone, er det ingen signifikante forskjeller mellom før- og etterundersøkelsen. Dette betyr at virksomhetene i denne

undersøkelsen er representative i forhold til førundersøkelsen når det gjelder disse karakteristikaene.

Ut fra en samlet vurdering er det grunn til å konstatere at de bedriftene som har svart på etterundersøkelsen er rimelig representative for det utvalget som de ble trukket fra vurdert ut fra dimensjonene virkemiddelsammensetning, bedriftsstørrelse og distriktpolitisk virkeområde. Fordelingen etter de ulike dimensjonene vises i tabellene nedenfor.

Tabell 3-2 Utvalg, respondenter og frafall etter virkemiddel

Virkemiddel	Svar 2001		Avslag/ ikke kontakt		Svar 2004*	
	N	%	N	%	N	%
Lavrisikolån	48	100	17	35	31	65
Landsdekkende risikolån	48	100	10	21	38	79
Distriktsrettede risikolån	136	100	44	32	92	68
Landsdekkende utv.tilskudd	61	100	20	33	41	67
Distriktsutviklingstilskudd	208	100	63	30	145	70
Etablererstipend	265	100	100	38	165	62
OFU/IFU	63	100	11	17	52	83
Grunnfin. fiskeflåten	77	100	36	47	43	53
Lån til landbruket	117	100	43	37	74	63
Bygdeutviklingsmidler	185	100	58	31	127	69
TOTALT	1209	100	402	33	807	67

* Inkluderer også bedrifter som har blitt nedlagt eller gått konkurs

Tabell 3-3 Utvalg, respondenter og frafall etter bedriftsstørrelse

Bedriftsstørrelse	Svar 2001		Avslag/ ikke kontakt		Svar 2004*	
	N	%	N	%	N	%
0 ansatte	347	100	137	39	210	61
1 til 10	709	100	221	31	488	69
11 til 20	58	100	20	34	38	66
21 til 50	60	100	13	22	47	78
51 til 100	22	100	7	32	15	38
100+	12	100	3	25	9	75
TOTALT	1208	100	401	33	807	67

* Inkluderer også bedrifter som har blitt nedlagt eller gått konkurs

Tabell 3-4 Utvalg, respondenter og frafall etter virkemiddelsone

Virkemiddelsone	Svar 2001		Avslag/ ikke kontakt		Svar 2004*	
	N	%	N	%	N	%
Sone A	68	100	22	32	46	68
Sone B	315	100	110	35	205	65
Sone C	349	100	117	34	232	66
Utenfor	476	100	152	32	324	68
TOTALT	1208	100	401	33	807	67

* Inkluderer også bedrifter som har blitt nedlagt eller gått konkurs

3.2 DATAINNSAMLINGSMETODE

Intervjudelen av etterundersøkelsen for 2000-kullet ble som for førundersøkelsene gjennomført av Polarfakta AS. Polarfaktas erfaringer med dette oppdraget kommer til nytte både ved at intervjuoperatørene får opplæring i forhold til tidligere erfaringer med undersøkelsene, og at strategien for rekruttering av bedrifter er finslipt over tid.

Datainnsamlingen startet med at spørreskjemaene samt et følgeskriv fra SND ble sendt bedriftene puljevis. I det vedlagte følgebrevet ble bedriften orientert om hensikten med undersøkelsen, og at de ville bli kontaktet av Polarfakta AS på vegne av Nordlandsforskning for videre intervju. Det var også oppgitt telefonnummer og en e-postadresse slik at respondenter med spørsmål lett kunne få avklart disse. Bedriftene ble også orientert om at spørreskjemaet var tilgjengelig via Internet. Bedriftene ble deretter kontaktet om lag fem dager etter utsendelsen for å innhente samtykke til intervju. Det ble så avtalt tidspunkt for intervju med de bedrifter som samtykket til å delta i undersøkelsen, og det ble kontrollert at intervjueren traff riktig person i bedriften. Etter hvert som bedriftene ble kontaktet, ble utfallet av kontaktforsøket loggført av den enkelte intervjuer. Bedrifter der riktig person ikke var til stede/tilgjengelig eller der en ikke oppnådde kontakt, ble forsøkt kontaktet igjen inntil tre ganger. Undersøkelsen ble gjennomført i tidsrommet januar-mars 2004.

3.3 VURDERING AV DATAMATERIALET

Selv om datamaterialet er rimelig representativt ut fra de bakenforliggende variablene, er det også flere andre forhold som spiller inn ved tolkningen av resultatene og som gjør at en må en utvise en viss forsiktighet. Dette kan være:

- Generell usikkerhet omkring sammenhenger og effekter
- Svakheter ved egenrapporterte resultatmål
- Mulige selekteringsskjevheter

Generell usikkerhet omkring sammenhenger og effekter. Generelt gjelder at studier av bedriftsinterne effekter av offentlig støtte er et svært vanskelig felt. Det er vanskelig å få eksakte svar på spørsmål om virkemidlenes egnethet og samlede effekter. Dette innebærer at en generelt bør være forsiktig når det gjelder å trekke konklusjoner på grunnlag av kvantifiserte effekter av bedriftsrettede virkemidler.

Svakheter ved egenrapporterte resultatmål. Resultatmålene i kundeundersøkelsen er egenrapporterte fra bedriftene som mottar støtte. Det er tidligere dokumentert svakheter ved egenrapporterte resultater, blant annet knyttet til at brukere av de fleste tiltak i stor grad er fornøyde (Nødland og Olsen, 1992) Det kan også tenkes at svarene ikke er i samsvar med virksomhetenes reelle preferanser, men at de er utslag av strategisk svargivning for å opprettholde ordningene og få støtte ved en senere anledning. Det er imidlertid vanskelig å avsløre omfanget av slik strategisk svargivning. Et annet problem ved de egenrapporterte målene er at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom dem og faktisk oppnådde resultater (Rolfesen, 1995).

Resultatene kan være påvirket av *selekteringsskjevheter*. Det vil si at det kan være områder hvor det kan være systematiske forskjeller mellom de som har svart og de som ikke har gjort det. I vårt tilfelle er det for eksempel grunn til å tro at det vil være lettere for bedriftene å rapportere om et vellykket enn et mislykket prosjekt. Som et resultat av dette kan det antas at de bedriftene som har svart på undersøkelsen i gjennomsnitt kan ha oppnådd bedre resultater enn de som ikke har svart. Dette vil i så fall føre til at resultatene kan gi et mer optimistisk bilde av situasjonen enn hva som faktisk er tilfelle.

Per i dag er det frivillig for bedriftene å delta i kundeundersøkelsen. For å få resultater som gir et mest mulig troverdig bilde av organisasjonen er det mulig at dette bør endres. Det ville være en fordel om bedriftene var forpliktet til å bidra med informasjon til bruk i evalueringer, det vil si at dette ble et krav for å få støtte. Dette vil gi et datamateriale hvor en unngår problemene beskrevet i avsnittet foran, noe som vil styrke undersøkelsens validitet.

3.4 FORDELING PÅ VIRKEMIDLER OG SONER

I tabellen nedenfor er respondentene som fortsatt er i aktiv drift fordelt etter mottatt virkemiddel og bedriftens geografiske lokalisering etter virkemiddebøne. Landsdekkende risikolån, landsdekkende utviklingstilskudd og OFU/IFU har i all hovedsak gått til bedriftene utenfor det distriktspolitiske virkeområdet, mens distriktssrettede risikolån og distriktsutviklingstilskudd i all hovedsak har gått til bedrifter innenfor sonene. Årsaken til at en liten andel av de distriktssrettede virkemidlene også har gått til bedrifter utenfor virkeområdet er at virksomhetens hovedkontor er lokalisert utenfor virkeområdet, mens den avdelingen som har fått støtte ligger innenfor. For grunnfinansieringslån til fiskeflåten og landbruksvirkemidlene har fra i underkant av 2/3 til 3/4 av tilsagnene gått til virksomheter innenfor virkeområdet.

Av de generelle landsdekkende virkemidlene er det bare lavrisikolån som også brukes innenfor sonene i en viss grad, mens landsdekkende risikolån og landsdekkende utviklingstilskudd så å si bare benyttes utenfor sonene. De benyttes med andre ord ikke landsdekkende. Dette betyr i så fall at de distriktssrettede virkemidlene som skulle komme i tillegg som en kompensasjon for markedssvikt, ikke kommer i tillegg til øvrige nasjonale ordninger, men i stedet for disse. Dette er et forhold som også har vært nevnt i evalueringer tidligere (Hauknes, Broch og Smith, 2000). Det nasjonale nyskappings- og utviklingsvirkemiddel som OFU/IFU er virker heller ikke i særlig grad innenfor det distriktspolitiske området. 93 prosent går til bedrifter i sentrale strøk. Det er et spørsmål om ikke virkemiddelet bør benyttes i større grad også innenfor virkeområdet. Dette er en anbefaling som blant annet framkom i STEP-gruppens evaluering av SND (Hatling, Herstad og Isaksen, 2000).

Tabell 3-5 Mottatt virkemiddel fordelt etter virkemiddelsone. Bedrifter i aktiv drift. Absolutte tall og prosent.

Virkemiddel	Virkeområde				Total
	A	B	C	Utenfor	
Lavrisikolån	2 8 %	5 21 %	2 8 %	15 63 %	24 100 %
Landsdekkende risikolån				21 100 %	21 100 %
Distriktsrettede risikolån	3 5 %	26 42 %	32 42 %	1 2 %	62 100 %
Landsdekkende utviklingstilskudd			2 8 %	22 92 %	24 100 %
Distriktsutviklingstilskudd	7 7 %	43 40 %	57 53 %	1 1 %	108 100 %
Etablererstipend	5 4 %	21 18 %	24 20 %	68 58 %	118 100 %
OFU/IFU		1 2 %	2 5 %	40 93 %	43 100 %
Grunnfinansiering fiskeflåten	4 12 %	18 53 %	4 12 %	8 24 %	34 100 %
Lån til landbruket	7 10 %	27 38 %	19 26 %	19 26 %	72 100 %
Bygdeutviklingsmidler	2 2 %	30 26 %	42 36 %	43 37 %	117 100 %
Totalt	30 5 %	171 27 %	184 30 %	238 38 %	623 100 %

**DEL B: RESULTATVURDERING PÅ FINANSIERINGS- OG
VEILEDNINGSNIVÅ**

4. PROSJEKTOPPFØLGING, FERDIGSTILLELSE OG FINANSIERING

I den første delen av dette kapitlet undersøker vi i hvilken grad tilsagnene er benyttet, og om SND følger opp bedriftene. Deretter ser vi nærmere på om prosjektene er ferdigstilt. Vi kartlegger hva som eventuelt er årsaken til at prosjektene ikke er realisert, og om prosjektene er gjennomført i samsvar med de opprinnelige planene. Til slutt ser vi nærmere på hvordan prosjektene er finansiert. Vi undersøker hvilke finansieringskilder som bidrar i tillegg til SND, og om prosjektene har fått tilleggfinansiering fra SND.

4.1 BENYTTETE TILSAGN

Antall benyttede tilsagn har økt med 4 prosentpoeng fra førundersøkelsen. Dette innebærer at 97 prosent av bedriftene nå har benyttet seg av tilsagnet som de fikk i 2000. Dette er på nivå med foregående etterundersøkelse. Benyttelsen av tilsagnet varierer fra 100 til 92 prosent mellom de ulike virkemidlene. Mottakerne av grunnfinansieringslån til fiskeflåten, landsdekkende risikolån og OFU/IFU er de som i størst grad har tatt tilsagnet i bruk, mens de som har fått landsdekkende utviklingstilskudd og lavrisikolån i minst grad har benyttet det. For de øvrige virkemidlene ligger andelen benyttede tilsagn på mellom 99 til 93 prosent. Oversikten over benyttede tilsagn vises i tabellen nedenfor.

Tabell 4-1 Benyttede tilsagn etter virkemiddel. Prosent.

Virkemiddel	N	Benyttet	Ikke benyttet
Grunnfinansieringslån fiskeflåten	34	100	0
Landsdekkende risikolån	21	100	0
OFU/IFU	43	100	0
Etablererstipend	118	99	1
Lån til landbruket	72	99	1
Bygdeutviklingsmidler	117	97	3
Distriktsutviklingstilskudd	108	94	6
Distriktsrettede risikolån	62	93	7
Landsdekkende utviklingstilskudd	24	92	8
Lavrisikolån	24	92	8
Totalt	623	97	3

4.2 SNDS OPPFØLGING AV TILSAGNSMOTTAKERNE

Ett element i SNDs forretningsidé er å følge opp de prosjektene som har fått tilsagn. I dette kapittelet blir det gått inn på hvor mange virksomheter som har fått oppfølging fra SND og hvem som tok initiativet til den. Dessuten kartlegges det på hvilke områder bedriftene har fått oppfølging og hvor fornøyde de er med den.

4.2.1 Hvor mange bedrifter har fått oppfølging?

Virksomhetene ble spurt om SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet ble gitt. 32 prosent svarte "ja" på dette spørsmålet, mens 67 prosent svarte "nei". Av de som svarte "nei", presiserer imidlertid 61 prosent at slik oppfølging ikke er nødvendig eller forventet. Dette innebærer at det bare er 6 prosent av de bedriftene som ikke har fått oppfølging som ønsket å få det. Dette er om lag samme andel som i etterundersøkelsen for 1999-kullet.

Det er relativt store forskjeller mellom de ulike virkemidlene når det gjelder i hvilken grad SND har bidratt med oppfølging. Disse forskjellene skyldes først og fremst ulike ønsker blant virkemiddelmottakerne. Mottakerne av OFU/IFU (47 prosent) og distriktsrettede risikolån (46 prosent) er de som i størst grad har fått oppfølging, mens mottakerne av lån til landbruket (23 prosent), landsdekkende risikolån (21 prosent) og bygdeutviklingsmidler (21 prosent) har fått oppfølging i minst grad. Virksomhetenes svar fordelt etter virkemiddel vises i tabellen under.

Tabell 4-2 Har SND bidratt med oppfølging etter tilsagnet? Fordeling etter virkemiddel. Prosent.

Virkemiddel	N	Ja	Nei	Vet ikke
Lavrisikolån	22	32	68	0
Landsdekkende risikolån	19	21	74	5
Distriktsrettede risikolån	59	46	53	2
Landsdekkende utviklingstilskudd	21	43	52	5
Distriktsutviklingstilskudd	100	28	71	1
Etablererstipend	104	38	62	1
OFU/IFU	43	47	54	0
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten	33	36	61	1
Lån til landbruket	71	23	78	0
Bygdeutviklingsmidler	113	21	79	0
Totalt	585	32	67	1

De bedriftene som har fått oppfølging fra SND ble også spurt om hvem som tok initiativ til kontakten mellom SND og bedriften. 61 prosent framhever at initiativet til kontakten først og fremst ble tatt av bedriften selv. 27 prosent svarer at initiativet til kontakten noen ganger ble tatt av bedriften og noen ganger av SND,

mens 11 prosent sier at initiativet ble tatt av SND. Dette er tilnærmet samme bilde som i fjor.

4.2.2 Områder hvor bedriftene har fått oppfølging

For å få inntrykk av hvilke områder bedriftene har fått oppfølging på, ble de som har fått oppfølging bedt om å angi graden av oppfølging på en del sentrale områder knyttet til bedriftsutvikling. Resultatene viser at virksomhetene først og fremst har fått økonomisk veiledning. På dette området har 55 prosent fått oppfølging i noen eller stor grad (skår 3-7). De to områdene som følger deretter er utvikling av samarbeidspartnere/nettverk (48 prosent) og markedsutvikling (43 prosent). Andelen som har fått oppfølging i noen eller stor grad på de øvrige områdene ligger mellom 34 og 22 prosent. Sammenlignet med forrige etterundersøkelse har omfanget av oppfølging i noen og stor grad på de ulike områdene økt med fra 2 til 13 prosentpoeng. Ut fra datamaterialet er det ikke mulig å si om denne økningen skyldes økt etterspørsel etter veiledning eller økt tilbud fra SND sin side.

Tabell 4-3 Områder hvor bedriften har fått oppfølging fra SND. Prosent. (n=186)

	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke
Økonomisk veiledning	39	29	26	7
Utvikling av samarb. partnere/ nettverk	44	26	22	8
Markedsutvikling	48	26	17	9
Utvikling av organisasjon og ledelse	57	18	15	10
Produkt/tjenesteutvikling	58	20	14	9
Utvikling av produksjonsprosessen	67	15	9	9
Valg/utvikling av teknologiløsninger	69	15	7	10

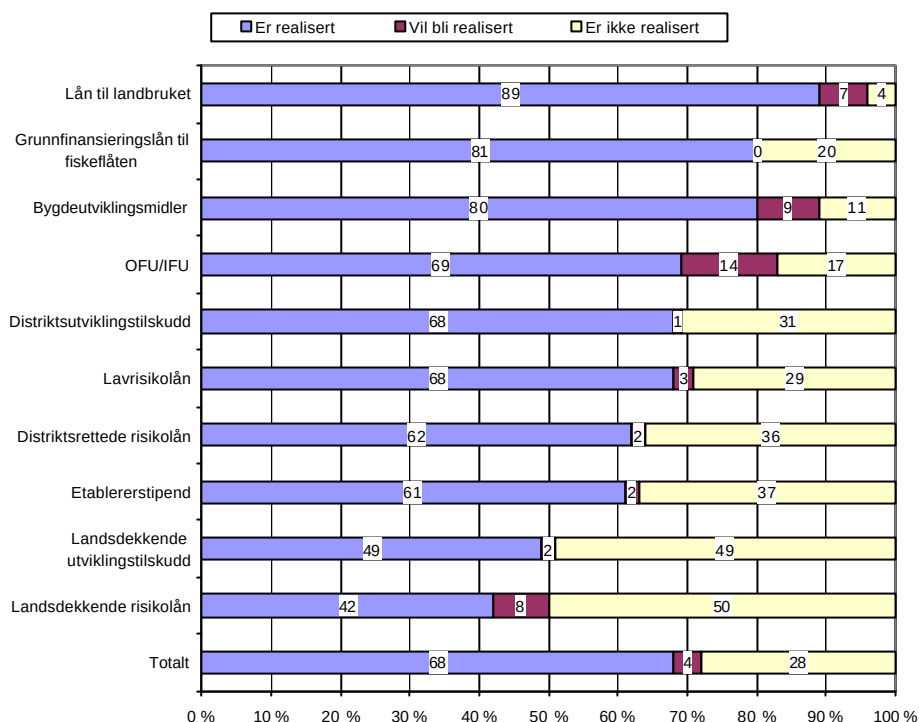
Bedriftene som fikk oppfølging fra SND ble bedt om å svare på hvor fornøyde de er med den. Ut fra en overordnet vurdering synes virksomhetene å være godt tilfredse. Så mange som to tredeler av dem sier at de i stor grad (skår 5-7) er fornøyde, mens kun 4 prosent er fornøyde i liten grad (skår 1-2). Dette er i stor grad samme resultat som i fjorårets etterundersøkelse. En korrelasjonsanalyse viser at de virksomhetene som har fått oppfølging i stor grad på de 5 første områdene i tabell 4-3 er mer fornøyde med oppfølgingen enn de som har fått veiledning i liten grad. Dette gir indikasjoner på at bedriftene faktisk synes at oppfølgingen hadde en positiv innvirkning på det prosjektet som fikk støtte eller på virksomheten som helhet.

4.3 PROSJEKTENES FERDIGSTILLELSE

I forhold til fjorårets etterundersøkelse framstilles prosjektenes ferdigstillelse på en noe annen måte. I år inkluderes også de prosjektene hvor bedriftene har blitt nedlagt eller gått konkurs. Grunnen til det er at dette gir et bedre og mer representativt bilde av hvor mange prosjekter som faktisk har blitt realisert. I framstillingen har vi lagt til grunn at de bedriftene som har blitt nedlagt eller gått konkurs ikke har realisert prosjektet. Dette innebærer at andelen prosjekter som oppgis å være realisert utgjør et konservativt estimat. Grunnen til dette er at det sannsynligvis også er noen av de bedriftene som har blitt nedlagt eller gått konkurs som har realisert prosjektet før de opphørte.

Av figuren nedenfor framgår det at 68 prosent av prosjektene er realisert, mens ytterligere 4 prosent forventes å bli realisert. 28 prosent av prosjektene er ikke blitt realisert. Ser en bort fra de prosjektene hvor bedriften har blitt nedlagt eller gått konkurs, har 88 prosent av prosjektene blitt realisert. Dette er en nedgang på 4 prosentpoeng fra forrige etterundersøkelse.

Det er stor variasjon mellom de ulike virkemidlene når det gjelder i hvilken grad prosjektene er ferdigstilt, og denne forskjellen skyldes først og fremst ulikheter i hvor mange bedrifter som har blitt lagt ned eller gått konkurs. Flest prosjekter er ferdigstilt blant mottakere av lån til landbruket (89 prosent), grunnfinansieringslån til fiskeflåten (81 prosent) og bygdeutviklingsmidler (80 prosent), mens færrest er ferdigstilt blant dem som har fått landsdekkende risikolån (42 prosent) og landsdekkende utviklingstilskudd (49 prosent). Som det illustreres i figuren under ligger ferdigstillingsgraden fra 61 til 69 prosent for de resterende virkemiddel-mottakerne.

Figur 4-1 Status for prosjektets realisering (N=807).

Bedriftene ble bedt om å angi om prosjektet ble gjennomført i samsvar med de opprinnelige planene fra 2000. Som for prosjektenes ferdigstilling er også de bedriftene som har blitt nedlagt eller gått konkurs inkludert i framstillingen her. Totalt oppgir 63 prosent av virksomhetene at prosjektet ble realisert i samsvar med planene, mens 37 prosent framhever at det ikke ble det. Ser en bort fra de observasjonene hvor bedriften har blitt nedlagt eller gått konkurs, har 87 prosent av prosjektene blitt realisert i samsvar med planene. Dette er en nedgang på 3 prosentpoeng fra 1999-kullet.

Som det illustreres i tabellen under, er det stor variasjon mellom de ulike virkemidlene når det gjelder i hvilken grad prosjektet ble realisert i henhold til de opprinnelige planene. Flest prosjekter er realisert i samsvar med planene blant mottakere av lån til landbruket (82 prosent), og bygdeutviklingsmidler (81 prosent), mens færrest er det blant dem som har fått landsdekkende utviklingstilskudd (39 prosent) og landsdekkende risikolån (42 prosent). Som for prosjektrealisering skyldes

disse forskjellene i stor grad ulikheter mellom virkemidlene når det gjelder andelen bedrifter som har blitt nedlagt eller gått konkurs.

Tabell 4-4 Prosjektgjennomføring i samsvar med planene fra 2000 etter virkemiddel. Prosent.

Virkemiddel	N	Ja	Nei	Vet ikke
Lavrisikolån	31	67	32	0
Landsdekkende risikolån	38	42	58	0
Distriktsrettede risikolån	92	52	48	0
Landsdekkende utviklingstilskudd	41	39	61	0
Distriktsutviklingstilskudd	145	61	39	0
Etablererstipend	166	57	42	1
OFU/IFU	52	58	42	0
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten	41	71	24	5
Lån til landbruket	74	82	18	0
Bygdeutviklingsmidler	127	81	18	1
Totalt	807	63	37	1

4.4 PROSJEKTENES FINANSIERING

Prosjektenes finansiering domineres av tre kilder: Egenkapital, SND-midler og banklån. I gjennomsnitt finansieres prosjektene med 40 prosent egenkapital, 38 prosent SND-midler og 16 prosent banklån. I tillegg har noen prosjekter fått delfinansiering fra andre kilder (3 prosent), andre offentlige kilder (2 prosent), eksterne investorer (2 prosent), og Norges forskningsråd (1 prosent). Andelen av de ulike finansieringskildene er i stor grad lik som i forrige etterundersøkelse.

4.4.1 Prosjektenes finansieringskilder etter virkemiddel

I tabellen under vises andelen av de ulike finansieringskildene fordelt etter mottatt virkemiddel. Det framgår at det er relativt stor forskjell i finansiering mellom dem. Å delfinansiere prosjektet med egenkapital er mest utbredt for mottakerne av landsdekkende utviklingstilskudd (58 prosent), mens det er minst vanlig blant de som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten (24 prosent). For de resterende virkemidlene ligger egenkapitalandelen på 30 til 44 prosent.

Når det gjelder bruk av bankfinansiering, varierer andelen fra 26 til 1 prosent av prosjektets totale finansieringsbehov. Denne finansieringskilden er mest anvendt av mottakerne av distriktsrettede risikolån, mens den er minst utbredt blant de som har fått landsdekkende utviklingstilskudd. For de resterende virkemidlene ligger andelen banklån i intervallet mellom 5 og 20 prosent. Også for SNDs andel av

prosjektfinansieringen er det en del ulikheter etter type virkemiddel. Med en andel på 55 prosent er SNDs finansieringsandel størst for mottakerne av grunnfinansieringslån til fiskeflåten, mens den er lavest for de som har fått landsdekkende utviklingstilskudd (25 prosent). For de andre virkemidlene ligger andelen SND-finansiering mellom 26 til 49 prosent. Anvendelse av annen finansiering og benyttelse av eksterne investorer er mest brukt blant mottakerne av OFU/IFU.

Tabell 4-5 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter virkemiddel. Prosent. (n=585)

Virkemiddel	Egen- kap.	Bank- lån	SND	NFR	Anne n off.	Ekst. inv.	Annet
Lavrisikolån	30	19	48	0	0	2	1
Landsdekkende risikolån	42	11	26	3	3	9	2
Distriktsrettede risikolån	38	26	29	0	1	1	1
Landsdekkende utv.tilskudd	58	1	25	1	7	4	3
Distriktsutviklingstilskudd	40	20	33	2	3	1	2
Etablererstipend	44	14	39	1	3	1	6
OFU/IFU	42	5	31	1	3	9	8
Grunnfin.lån til fiskeflåten	24	13	55	1	1	0	3
Lån til landbruket	34	14	49	0	0	0	1
Bygdeutviklingsmidler	42	18	38	0	0	0	1
Totalt	40	16	38	1	2	2	3

4.4.2 Prosjektenes finansieringskilder etter distriktspolitisk virkeområde

Prosjektenes finansieringskilder er også fordelt etter distriktspolitisk virkeområde. Det viser seg at det er mindre forskjeller i hvordan prosjektene er finansiert ut fra virkeområde enn hva som er tilfelle ved fordelig etter virkemiddeltype. Noen mindre ulikheter er imidlertid fortsatt til stede. Bruk av egenkapital til delfinansiering av prosjektet er mest brukt utenfor virkeområdet (42 prosent) og i sone C (41 prosent), mens kilden er minst brukt i sone A (30 prosent). Når det gjelder banklån, er andelen prosjekter med denne delfinansieringen størst i sone B (18 prosent) og minst utenfor virkeområdet (13 prosent). SNDs prosjektfinansieringsandel er høyest i sone A (51 prosent) og lavest i sone C og utenfor (36 prosent). Dette er som forventet i forhold til de retningslinjene SND har å forholde seg til. Som vist i tabellen under, er det relativt små forskjeller mellom virkemiddelssonene når det gjelder anvendelsen av de resterende finansieringskildene.

Tabell 4-6 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter distriktpolitisk virkeområde. Prosent. (n=585)

Virkemiddel	Egen- kap.	Bank- lån	SND	NFR	Annen off.	Ekst. inv.	Annet
Sone A	30	15	51	0	2	0	1
Sone B	37	18	39	0	2	0	3
Sone C	41	17	36	1	1	1	2
Utenfor	42	13	36	1	2	4	3
Totalt	40	16	38	1	2	2	3

I tillegg til analysen over ble det også gjort en egen analyse for mottakerne distriktsrette risikolån og distriktsutviklingstilskudd. Denne viser at egenkapitalandelen er noe mindre i sone A enn i sone B og C, mens bruken av SND-midler er høyere i sone A enn i sone B og C. Forskjellen mellom sonene er imidlertid ikke statistisk signifikant. Resultatene for de ulike finansieringskildene vises i tabellen under.

Tabell 4-7 Gjennomsnittlig prosjektfinansieringsandeler etter distriktpolitisk virkeområde. Mottakere av distriktsrettede risikolån og distriktsutviklingstilskudd. Prosent. (n=150)

Sone	Egen- kap.	Bank- lån	SND	NFR	Annen off.	Ekst. inv.	Annet
Sone A	27	28	38	0	7	0	0
Sone B	42	24	31	0	1	1	2
Sone C	40	21	32	1	2	1	2
Utenfor	48	30	23	0	0	0	0
Totalt	40	23	32	0	2	1	2

4.4.3 Tilleggsfinansiering fra SND

Virksomhetene ble spurt om de har mottatt tilleggfinansiering fra SND. 14 prosent svarer bekreftende på dette, noe som er 3 prosentpoeng lavere enn i forrige etterundersøkelse. Det er imidlertid en del variasjon i svargivningen alt etter hvilket virkemiddel som er mottatt. De som først og fremst har fått tilleggfinansiering er mottakerne av landsdekkende risikolån (32 prosent) og lavrisikolån (27 prosent). En mulig årsak til dette kan være at det er relativt store prosjekter hvor det kan være vanskelig å estimere prosjektkostnadene nøyaktig. Dette kan før til at det blir behov ytterligere finansiering. Tilleggfinansiering fra SND er minst utbredt blant dem som har fått distriktsutviklingstilskudd (9 prosent) og etablererstipend (10 prosent). De resterende virkemidlenes svar vises i tabellen under.

Tabell 4-8 Tilleggsfinansiering etter virkemiddel. Prosent.

Virkemiddel	N	Ja	Nei	Vet ikke
Lavrisikolån	22	27	73	0
Landsdekkende risikolån	19	32	58	10
Distriktsrettede risikolån	59	22	78	0
Landsdekkende utviklingstilskudd	21	14	86	0
Distriktsutviklingstilskudd	100	9	91	0
Etablererstipend	104	10	89	2
OFU/IFU	43	16	84	0
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten	33	21	79	0
Lån til landbruket	71	13	87	0
Bygdeutviklingsmidler	113	12	88	1
Totalt	585	14	85	1

4.5 OPPSUMMERING

Prosjektoppfølgning er ett av elementene som inngår i SNDs forretningsidé. Det viser seg at 32 prosent av bedriftene har fått oppfølging fra SND etter tilsagnet. 61 prosent synes ikke oppfølging er nødvendig eller forventet, mens 6 prosent ikke har fått oppfølging selv om de ønsket det. Dette er om lag samme andel som i etterundersøkelsen for 1999-kullet. De virkemiddelmottakerne som i størst grad har fått oppfølging er mottakere av OFU/IFU og distriktsrettede risikolån.

Initiativet til kontakten mellom SND og bedriften ble tatt av bedriften selv i 61 prosent av tilfellene. I 27 prosent av tilfellene ble initiativet tatt av både bedriften og SND, mens det i 11 prosent av tilfellene ble tatt av SND. Virksomhetene fikk først og fremst økonomisk veiledning. To tredeler av virksomhetene er i stor grad fornøyde med oppfølgingen fra SND, mens kun 4 prosent er lite fornøyde.

68 prosent av prosjektene er realisert, 4 prosent forventes å bli realisert og 28 prosent er ikke blitt realisert. Ser en bort fra de prosjektene hvor bedriften har blitt nedlagt eller gått konkurs, har 88 prosent av prosjektene blitt realisert. Det er stor variasjon mellom de ulike virkemidlene når det gjelder prosjektenes ferdigstillingsgrad. Flest prosjekter er ferdigstilt blant mottakere av lån til landbruket (89 prosent), mens færrest er det blant dem som har fått landsdekkende risikolån (42 prosent). Forskjellen i ferdigstilling mellom virkemidlene skyldes først og fremst ulikheter i hvor mange bedrifter som har blitt lagt ned eller gått konkurs. 63 prosent av virksomhetene oppgir at prosjektet ble realisert i samsvar med planene fra 2000.

Prosjektenes finansiering domineres av tre kilder: Egenkapital, SND-midler og banklån. I gjennomsnitt finansieres prosjektene med 40 prosent egenkapital, 38 prosent SND-midler og 16 prosent banklån. I tillegg har noen prosjekter fått delfinansiering fra andre kilder. Det er en viss variasjon i finansieringssammensetning ut fra hvilket virkemiddel det er gitt tilsagn om, mens forskjellene er mindre gruppert etter distriktspolitisk virkeområde. 14 prosent av bedriftene har mottatt tilleggsfinansiering fra SND.

5. SND-FINANSIERINGENS BETYDNING FOR PROSJEKTRREALISERINGEN

I førundersøkelsen ble SNDs betydning for prosjektets realisering (addisjonalitet) kartlagt. En tilsvarende kartlegging er nå gjentatt 4 år senere. Her ble bedriftene spurt om de i ettertid ville ha realisert prosjektet og om SNDs betydning for prosjektrealiseringen. I siste del av kapitlet brukes bedriftenes svar på dette og andre spørsmål til å gjøre noen betraktninger rundt hvor stor andel av prosjektene som i ettertid kan betraktes som vellykkede sett fra bedriftenes og SNDs side.

5.1 VILLE BEDRIFTENE HA REALISERT PROSJEKTET SETT I ETTERTID?

Bedriftene ble spurt om de nå i dag ville ha realisert prosjektet som de fikk tilsagn til i 2000. Som det framgår av tabellen under, framhever 53 prosent at SND-finansieringen var en forutsetning for at prosjektet ble realisert. 16 prosent påpeker at de ville ha realisert prosjektet i mindre omfang eller på et senere tidspunkt, mens 25 prosent sier de ville realisert det også uten offentlig finansiering. Kun 4 prosent av bedriftene ville ikke ha realisert prosjektet sett i ettertid, og av disse er kun 1 bedrift som mener SND burde ha stoppet prosjektet.

Tabell 5-1 Ville bedriften realisert prosjektet vurdert nå i dag? Svarene til 2000-kullet og 1999-kullet.

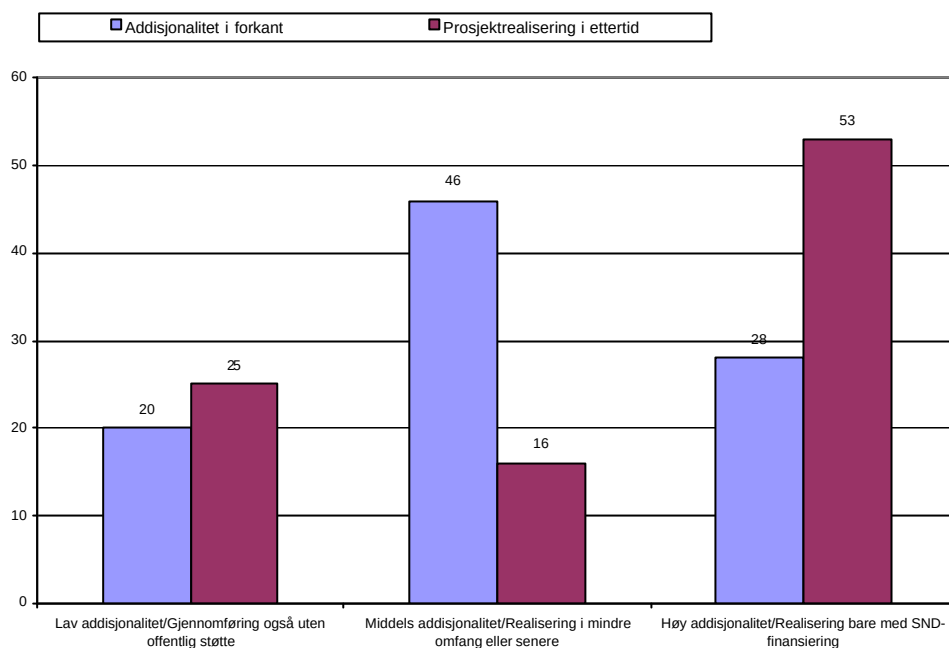
	2000-kullet		1999-kullet	
	N	Prosent	N	Prosent
Ja, men bare med SND-finansiering (høy)	308	53	338	56
Ja, men i mindre omfang/senere i tid (middels)	96	16	75	12
Ja, også uten offentlig finansiering (lav)	148	25	134	22
Nei	23	4	44	7
Nei, og SND burde stoppet prosjektet	1	0	3	1
Vet ikke	9	2	13	2
Totalt	585	100	607	100

Sett i forhold til etterundersøkelsen for 1999-kullet har det skjedd noen mindre endringer i bedriftenes svargivning. Som det framgår av tabellen over, har andelen bedrifter som kun ville realisert prosjektet med SND-finansiering gått ned med 3 prosentpoeng, mens andelen som ville realisert prosjektet i mindre omfang eller på

et senere tidspunkt har økt med 4 prosentpoeng. Andelen virksomheter som også ville realisert prosjektet uten offentlig finansiering har økt med 3 prosentpoeng, mens andelen som ikke ville realisert prosjektet i det hele tatt har blitt redusert med 4 prosentpoeng.

I figuren under sammenlignes bedriftenes vurdering av hvorvidt prosjektet burde vært realisert sett i ettertids med addisjonaliteten i førundersøkelsen. Ved sammenligningen er det viktig å være klar over at en måler noe ulike ting i førundersøkelsen og etterundersøkelsen. Ved måling av addisjonalitet i førundersøkelsen får en klarlagt hva bedriften ville gjort dersom prosjektet ikke hadde fått tilsagn. Denne beslutningen blir tatt uten at en kjenner prosjektets faktiske utvikling, noe som er den reelle beslutningssituasjonen for bedriftene. Ut fra vår vurdering beskriver derfor førundersøkelsen addisjonaliteten på en mer treffsikker måte. I etterundersøkelsen vurderes spørsmålet om addisjonalitet mer ut fra etterpåkløkskap. Det hele blir i større grad et spørsmål om det ville vært bra eller mindre bra om prosjektet hadde blitt gjennomført uten støtte. Siden de aller fleste prosjekter viser seg å være tyngre enn det en trodde på forhånd, er det grunn til å forvente at flere ser støtten som mer nødvendig i etterkant enn i forkant.

De vurderingene som er gjort i avsnittet over støttes i stor grad opp av de faktiske resultatene. Det viser seg at bedriftene vurderer SNDs betydning for prosjektrealiseringen til å være større nå enn i førundersøkelsen. I dag mener 53 prosent av virksomhetene at SND har hatt avgjørende betydning for prosjektrealiseringen. Dette er en økning på 25 prosentpoeng jamført med andelen med høy addisjonalitet i førundersøkelsen (28 prosent), noe som trolig reflekterer at de fleste prosjekter viser seg å være mer krevende å gjennomføre enn det en trodde i utgangspunktet. Andelen bedrifter som mener prosjektet kunne vært realisert uansett (25 prosent), er noe høyere enn andelen med lav addisjonalitet i førundersøkelsen (20 prosent). Andelen virksomheter som mener prosjektet burde vært realisert i mindre omfang eller senere i tid har gått ned fra 46 prosent i førundersøkelsen til 16 prosent i etterundersøkelsen.

Figur 5-1 SNDs betydning for realisering av prosjektet i forkant og etterkant. Prosent.

5.1.1 Prosjektrealisering i ettertid etter virkemiddel

Det er relativt stor variasjon mellom de ulike virkemiddelmottakerne når det gjelder deres vurdering av SNDs betydning for prosjektgjennomføringen sett i ettertid. De som i størst grad uttrykker avhengighet av SND-finansiering er mottakerne av landsdekkende risikolån (74 prosent). SND er også avgjørende for over 65 prosent av dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten og lån til landbruket. Den andelen virksomheter som også ville realisert prosjektet uten SNDs medvirkning, er størst blant mottakerne av etablererstipend (36 prosent) og bygdeutviklingsmidler (35 prosent). Dette skyldes trolig at dette er de prosjektene som får de minste tilsagnene fra SND, og det vil dermed være større muligheter for å skaffe alternativ finansiering til SNDs del av prosjektet. For de øvrige virkemiddelmottakerne ligger den samme andelen i intervallet fra 27 prosent til 5 prosent.

Andelen bedrifter som ville gjennomført prosjektet i mindre omfang eller senere i tid er størst blant mottakerne av OFU/IFU (33 prosent) og landsdekkende

utviklingstilskudd (24 prosent). En mulig årsak til dette er at dette er relativt store og kompliserte prosjekter med et høyt innslag av forskning og utvikling. For de andre virkemidlene ligger andelen mellom 23 og 0 prosent.

Tabell 5-2 Ville bedriften ha realisert prosjektet i ettertid? Fordeling etter virkemiddel. Prosent. (n=585)

Virkemiddel	Ja, bare med SND	Ja, også uten SND	Senere/ mindre omfang	Nei	Nei, burde vært stoppet	Vet ikke
Lavrisikolån	55	27	14	5	0	0
Landsdekkende risikolån	74	11	11	5	0	0
Distriktsrettede risikolån	54	19	17	5	0	5
Landsdekkende utv.tilskudd	38	24	24	10	0	5
Distriktsutviklingstilskudd	51	21	23	2	1	2
Etablererstipend	42	36	17	4	0	1
OFU/IFU	58	5	33	5	0	0
Grunnfin.lån til fiskeflåten	70	27	0	0	0	3
Lån til landbruket	65	21	9	4	0	1
Bygdeutviklingsmidler	47	35	13	4	0	0
TOTALT	53	25	16	4	0	2

5.1.2 Prosjektrealisering i ettertid etter distriktpolitisk virkeområde

I tabellen under vises det hvor stor andel av bedriftene i de ulike distriktpolitiske virkeområdene som er avhengig av SNDs bidrag for å realisere prosjektet. For å være mest mulig sikker på at det ikke er ulik virkemiddelsammensetning som slår ut når det gjelder SNDs bidrag for prosjektrealiseringen, men beliggenheten i seg selv, blir de forskjellige virkemiddelssonene også sett i forhold til fire hovedkategorier av virkemidler. Disse er ordinære virkemidler, etablererstipend, OFU/IFU og landbruk.

Resultatene viser at det ut fra distriktpolitisk virkeområde er relativt små forskjeller i bedriftenes vurdering av SNDs betydning for prosjektrealiseringen. Ut fra en totalvurdering er SNDs betydning for prosjektrealiseringen svakt høyere utenfor enn innenfor virkeområdet for mottakerne av de ordinære virkemidlene, mens det motsatte er tilfelle for dem som har fått landbruksvirkemidlene. Verken for noen av de fire virkemiddelkategoriene er imidlertid forskjellen mellom de ulike virkeområdene statistisk signifikant.

Tabell 5-3 Andelen bedrifter som ville ha realisert prosjektet kun ved hjelp av SND. Fordeling etter distriktpolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Prosent. (n=585)

Hovedvirkemiddel	Sone A	Sone B	Sone C	Utenfor	Totalt
Ordinære	50	63	46	57	55
Etablererstipend	100	33	41	43	42
OFU/IFU	*	*	100	58	58
Landbruk	67	53	61	46	54

* Ingen observasjoner

5.1.3 Prosjektrealisering i ettertid etter bedriftsstørrelse

SNDs betydning for prosjektrealiseringen er også fordelt i henhold til bedriftstørrelse og hovedvirkemiddel. Det er noe variasjon mellom de ulike størrelsesgruppene når det gjelder SNDs betydning for prosjektrealiseringen, men forskjellen mellom gruppene er heller ikke her statistisk signifikant for noen av virkemiddelkategoriene. Resultatene framgår av tabellen under.

Tabell 5-4 Andelen bedrifter som ville ha realisert prosjektet kun ved hjelp av SND. Fordeling etter bedriftsstørrelse og hovedvirkemiddel. Prosent. (n=585)

Hovedvirkemiddel	0	1-10	11-20	21-50	51-100	100+	Totalt
Ordinære	52	60	50	41	50	71	55
Etablererstipend	42	43	*	*	*	*	42
OFU/IFU	71	47	100	100	100	*	58
Landbruk	63	53	*	*	*	*	54

* Ingen observasjoner

5.2 ANDELEN VELLYKKEDE PROSJEKTER

SND står overfor flere utfordringer i forbindelse med prosjektutvelgelse. Organisasjonen må vurdere prosjektene ut fra den informasjonen de har på søknadstidspunktet. SND har imidlertid ikke fullstendig informasjon om prosjektet og/eller bedriften, og dette fører til at de kan gjøre feil når de skal bestemme seg for om et prosjekt skal få finansiering eller ikke. I dette avsnittet vil vi se nærmere på hvor vellykkede prosjektene kan sies å være.

5.2.1 Vellykkede og mislykkede prosjekter

For å komme fram til et anslag for hvor mange prosjekter som kan betraktes som vellykkede, legger vi til grunn samme framgangsmåte som Bræin et al. (2002). Utgangspunktet for denne er at det er rimelig å anta at bedriftene tar hensyn til om prosjektet har vært vellykket eller ikke når de vurderer om de ville ha realisert det

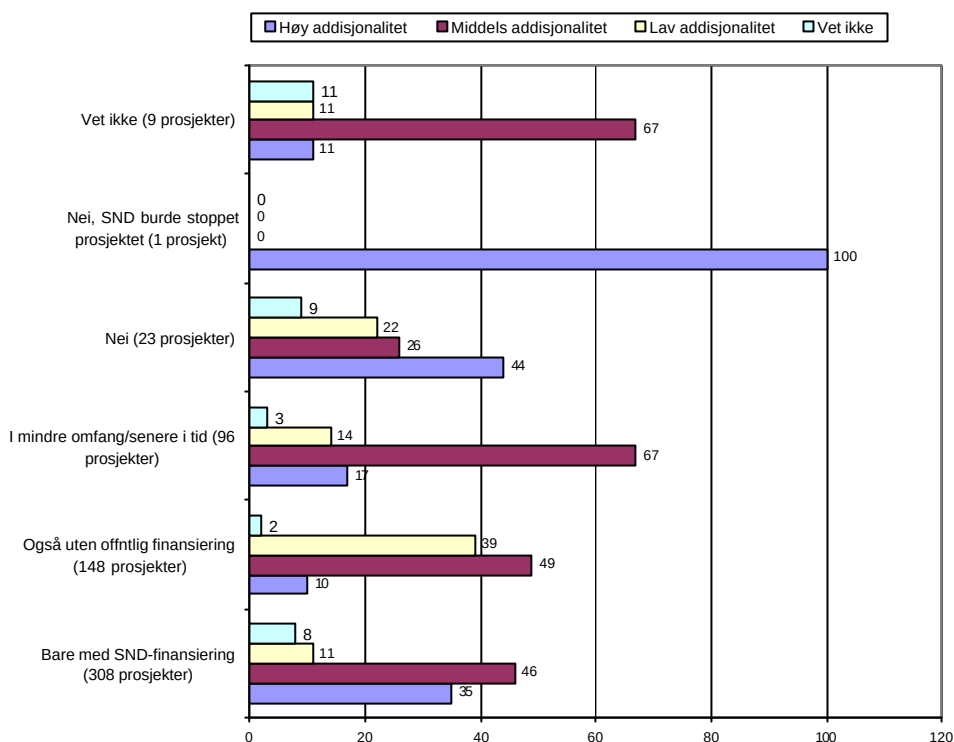
sett i ettertid. Om de fortsatt ville ha gjennomført prosjektet, innebærer det at det kan sies å være vellykket sett fra bedriftenes side. Med dette som premiss kan virksomhetenes svar i kapittel 5.1 tolkes på følgende måte:

- 78 prosent av prosjektene er *vellykkede*. Dette er prosjekter som ville blitt realisert fullt ut enten med eller uten SND-finansiering.
- 16 prosent er *delvis vellykket*. Dette er prosjekter som burde vært realisert i mindre omfang/senere i tid.
- 4 prosent av prosjektene er *mislykket*. Dette er prosjekter som bedriftene mener ikke burde vært realisert.

5.2.2 Prosjektets vellykkethet og addisjonalitet i forkant

Vi har tidligere i kapitlet sammenlignet betydningen for prosjektrealiseringen i ettertid og addisjonaliteten i førundersøkelsen. Den sammenstillingen gir imidlertid ikke noe svar på sammenhengen mellom vellykkethet og addisjonalitet i forkant for det enkelte prosjekt. For å få til dette, vises det i figuren under hvordan SNDs betydning for prosjektrealiseringen fordeler seg i henhold til addisjonalitet i førundersøkelsen. Hovedresultatene fra denne sammenstillingen kan oppsummeres i følgende punkter:

- SND har delfinansiert 24 mislykkede prosjekter, det vil si prosjekter som virksomheten i ettertid mener ikke burde vært realisert.
- SND har delfinansiert 148 vellykkede prosjekter der bedriften i ettertid mener at prosjektet kunne vært realisert uten SNDs medvirkning. Av disse ville 58 prosjekter (39 prosent) blitt realisert også uten SND, det vil si at de har lav addisjonalitet.
- SND har delfinansiert 308 vellykkede prosjekter der bedriften i ettertid mener at SNDs bidrag har vært nødvendig. Av disse ville 35 prosjekter (11 prosent) blitt realisert også uten SND, det vil si at de har lav addisjonalitet.

Figur 5-2 Sammenhengen mellom bedriftenes oppfatning av addisjonalitet i forkant og prosjektrealisering i ettertid. Prosent.

5.2.3 Feilvurderte prosjekter sett i ettertid

I utgangspunktet skal SND bidra til å realisere gode prosjekter som ellers ikke ville blitt realisert (høy addisjonalitet) og som har relativt høy risiko. I følge Bræin et al. (2002) innebærer dette at det vurdert i ettertid kan betraktes som feilvurderinger å gi SND-støtte til realisering av følgende prosjekter:

- Prosjekter som virksomheten selv ikke ville realisert i ettertid (mislykkede prosjekter).
- Vellykkede prosjekter som ville blitt realisert også uten SNDs bidrag (lav addisjonalitet) og som bedriften i ettertid mener kunne vært realisert uten SNDs medvirkning.

- Prosjekter der virksomheten har blitt nedlagt/gått konkurs eller prosjektet nedlagt.

Foran så vi at SND har delfinansiert 24 mislykkede prosjekter, samt 58 prosjekter som ville blitt gjennomført uten SND-støtte, og som bedriftene i ettertid også mener kunne vært gjennomført uten SND-støtte. I tillegg har SND også delfinansiert 184 prosjekter der prosjektet er nedlagt og bedriften er nedlagt eller konkurs. Samlet sett medfører det at 266 prosjekter i ettertid kan betraktes som feilvurderinger fra SND sin side, jf. tabellen under. I forhold til det opprinnelige utvalget utgjør feilvurderingene en andel på 22 prosent. Dette er en økning på 4 prosentpoeng i forhold til fjorårets undersøkelse, men på samme nivå som for 1998-kullet. Hvor vidt dette er en høy eller lav feilrate finnes det imidlertid ikke noe fasitsvar på. Momenter som må tas med i vurderingen er blant annet at SND skal ta risiko og i hvilken grad prosjektene fører til positive eksterne effekter. Om de fører til det sistnevnte, kan de likevel være vellykkede ut fra en samfunnsøkonomisk vurdering.

Tabell 5-5 Feilvurderte prosjekt sett i ettertid. Prosent.

	N	Prosent
Mislykkede prosjekter	24	9
Bedriften nedlagt/konkurs/prosjektet nedlagt	184	69
Vellykkede prosjekter med lav addisjonalitet og som bedriften i ettertid mener kunne vært realisert uten SND	58	22
Sum feilvurderte prosjekt	266	100
Andel feilvurderte prosjekter i utvalget/sum utvalg	1209	22

5.3 OPPSUMMERING

Bedriftene ble spurt om de nå i dag ville ha realisert prosjektet som de fikk tilsagn til i 2000. 53 prosent framhever at SND-finansieringen var en forutsetning for realiseringen av prosjektet. 16 prosent ville ha realisert prosjektet i mindre omfang eller på et senere tidspunkt, mens 25 prosent sier de ville ha realisert prosjektet også uten offentlig finansiering. Kun 4 prosent av bedriftene ville ikke ha realisert prosjektet. Sammenlignet med resultatene for addisjonalitet i førundersøkelsen har andelen virksomheter hvor SND har hatt avgjørende betydning for prosjektrealiseringen økt med 25 prosentpoeng. Denne økningen reflekterer trolig at de fleste prosjekter viser seg å være mer krevende å gjennomføre enn det bedriften trodde i utgangspunktet.

SNDs betydning for prosjektrealiseringen varierer en del etter virkemiddeltype. De som i størst grad uttrykker avhengighet av SND-finansiering er mottakerne av landsdekkende risikolån (74 prosent), grunnfinansieringslån til fiskeflåten (70 prosent) og lån til landbruket (65 prosent). SNDs betydning for prosjektrealiseringen er minst blant dem som har fått etablererstipend (36 prosent) og bygdeutviklingsmidler (35 prosent).

78 prosent av prosjektene betraktes som vellykkede av bedriftene, dvs. at de uansett ville blitt gjennomført, med eller uten SND-støtte. 16 prosent betraktes som delvis vellykkede, dvs. at de gjennomføres senere i tid eller i redusert omfang. 4 prosent av prosjektene betraktes som mislykkede.

SND har ikke fullstendig informasjon om bedriftene eller prosjektet på tilsagnstidspunktet. Dette kan føre til at de gjør feilvurderinger sett i ettertid. Feilvurderingene kan være knyttet til at SND a) gir støtte til prosjekter som bedriftene mener er mislykkede, b) bidrar til å realisere vellykkede prosjekter med lav addisjonalitet og som bedriftene også i ettertid ville realisert uten SND, eller c) har gitt støtte til prosjekter der bedriften har blitt nedlagt/gått konkurs eller prosjektet nedlagt. Ut fra en gjennomgang av disse punktene, kan 266 prosjekter betraktes som feilvurderinger fra SND sin side sett i ettertid. Av disse prosjektene er 9 prosent mislykkede prosjekter, 69 prosent prosjekter der bedriften er nedlagt/gått konkurs eller prosjektet nedlagt og 22 prosent vellykkede prosjekter med lav addisjonalitet og som bedriften i ettertid mener kunne vært realisert uten SND. I forhold til det opprinnelige utvalget utgjør feilvurderingene en andel på 22 prosent.

DEL C: RESULTATVURDERING PÅ PROSJEKTNIVÅ

6. PROSJEKTETS BETYDNING FOR BEDRIFTENS ØKONOMISKE UTVIKLING

SNDs finansieringsbistand skal bidra til å utvikle og skape mer robuste og lønnsomme bedrifter. Vi vil i dette kapitlet se nærmere på hvordan de SND-finansierte prosjektene bidrar i forhold til bedriftens overlevelse og lønnsomhetsutvikling. I tillegg vil vi gå inn på om prosjektene medvirker til omsetningsutvikling i ulike markeder samt inntektsøkninger og/eller kostnadsreduksjoner. Til slutt i kapitlet ser vi på bedriftenes faktiske økonomiske utvikling.

6.1 PROSJEKTETS BETYDNING FOR OVERLEVELSE

Av tabellen nedenfor kan vi se at bedriftene mener at prosjektets betydning for overlevelse er større både i dag og om 2 år enn det de gjorde i førundersøkelsen. 71 prosent sier nå at prosjektet har stor betydning for bedriftens overlevelse i dag, mens det tilsvarende tallet for overlevelse om 2 år ligger på 70 prosent. Sammenlignet med prosjektoppstart er dette en økning på henholdsvis 16 og 9 prosentpoeng. Disse resultatene viser at det tar noe tid før en oppnår maksimal effekt av prosjektene, og at betydningen for overlevelse er aller størst etter 3-4 år. Vi gjør oppmerksom på at mottakerne av etablererstipend ikke er med i oversikten på grunn av at de ikke fikk spørsmål om prosjektets betydning for overlevelse i førundersøkelsen. Tallene i tabellen er dermed ikke direkte sammenlignbare med fjorårets undersøkelse.

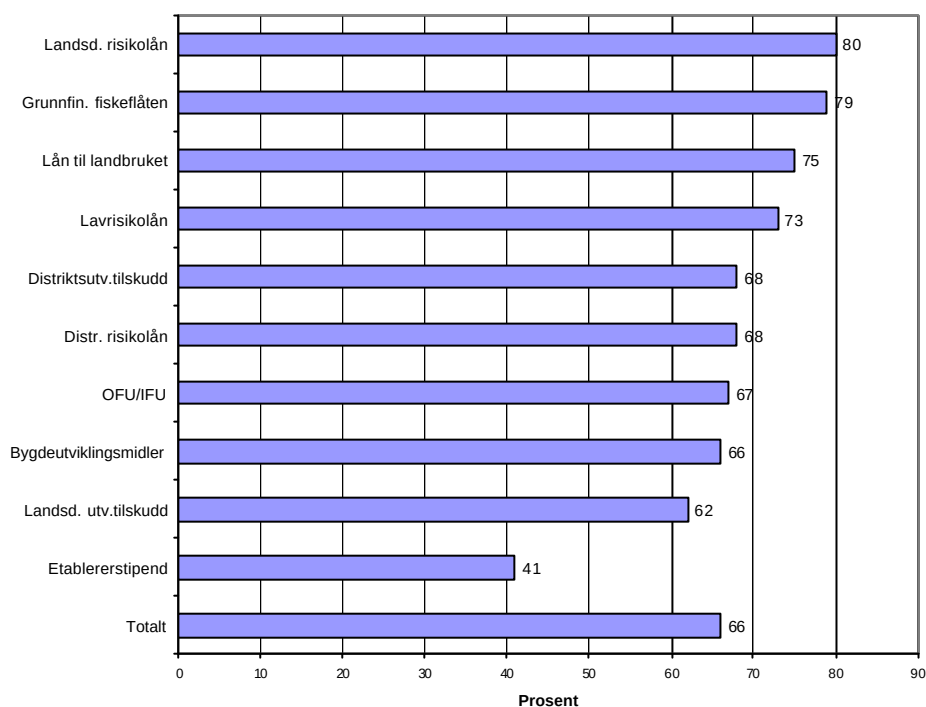
Tabell 6-1 Prosjektets betydning for bedriftens overlevelse. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent.

	Ex ante (før)	Ex post (etter)	Endring	N
Overlevelse i dag	55	71	+16	481
Overlevelse om 2 år	61	70	+9	481

Vi vil i det videre se på prosjektets betydning for overlevelse i dag i forhold til de ulike virkemidlene og de distriktspolitiske virkeområdene. Svarene her bygger kun på etterundersøkelsen, og vi har dermed også svar fra etablererstipendmottakerne.

Fordelt etter virkemiddeltype viser figuren nedenfor andelen virksomheter som har svart at prosjektet i stor grad (skår 5-7) har betydning for deres overlevelse i dag. Det framgår at det er store forskjeller mellom de ulike virkemidlene. Et hovedtrekk ved resultatene er at det ser ut til at det er de største prosjektene som har sterkest betydning for virksomhetenes overlevelse i dag. Dette illustreres gjennom at det er

prosjekter som er finansiert med landsdekkende risikolån som har aller størst betydning for overlevelse (80 prosent mener at prosjektet i stor grad har betydning). Deretter følger prosjekter finansiert med grunnfinansieringslån til fiskeflåten (79 prosent), lån til landbruket (75 prosent) og lavrisikolån (73 prosent). Av de resterende virkemidlemottakerne er det mellom 68 og 62 prosent av dem som mener prosjektet er viktig for deres overlevelse i dag, med unntak for mottakerne av etablererstipend. Blant disse mener 41 prosent at prosjektet i stor grad har betydning for bedriftens overlevelse. Den viktigste grunnen til at dette virkemiddelet har minst betydning er trolig at det dreier seg om små tilsagn fra SND sin side. Svarene for de ulike virkemidlene er rangert i figuren nedenfor.

Figur 6-1 Prosjektets betydning for overlevelse i dag ex post fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).

I tabellen under er prosjektets betydning for overlevelse i dag i forhold til de distriktpolitiske virkeområdene vist. For å være sikker på at det ikke er ulik virkemiddelsammensetning som slår ut på overlevelsen, men beliggenheten i seg selv, blir de forskjellige virkemiddelssonene også sett i forhold til fire hoved-

kategorier av virkemidler. Disse er ordinære virkemidler, etablererstipend, OFU/IFU og landbruk. I tabellen nedenfor viser vi kun resultatene til de som har svart at prosjektet i stor grad (skår 5-7) har betydning for overlevelse i dag.

Ut fra en helhetsbetraktning er det slik at prosjektene i stor grad har lik betydning for overlevelse innenfor og utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Ser en det i forhold til hovedkategori av virkemidler, er betydningen for overlevelse svakt større innefor enn utenfor virkeområdet for alle virkemiddelkategoriene, men forskjellen er ikke statistisk signifikant. Tallene for de ulike hovedkategoriene av virkemidler vises i tabellen nedenfor.

Tabell 6-2 Prosjektets betydning for overlevelse i dag ex post fordelt etter distriktpolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).

Hovedvirkemiddel	Sone A	Sone B	Sone C	Utenfor	Totalt
Ordinære	64	77	71	69	72
Etablererstipend	*	50	41	40	41
OFU/IFU	*	100	100	65	67
Landbruk	89	76	66	64	70

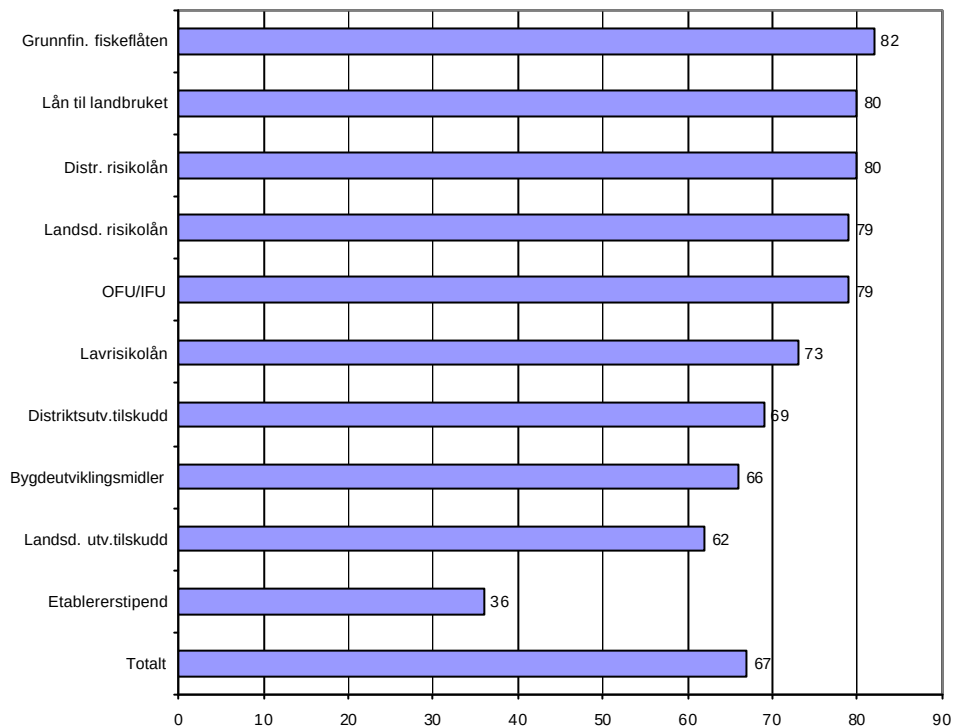
* Ingen observasjoner

6.2 PROSJEKTETS BETYDNING FOR LØNNSOMHETSUTVIKLING

I førundersøkelsen (ex ante) påpekte 78 prosent av bedriftene at prosjektet var viktig for bedriftens lønnsomhetsutvikling (skår 5-7). I etterundersøkelsen (ex post) er dette redusert til 67 prosent. Dette er en økning på 3 prosentpoeng i forhold til forrige etterundersøkelse. Med andre ord mener om lag 7 av 10 bedrifter at prosjektet fremdeles er viktig for lønnsomhetsutviklingen. Vi gjør oppmerksom på at mottakerne av etablererstipend ikke er med i sammenligningen på grunn av at de ikke fikk spørsmål om prosjektets betydning for lønnsomhetsutviklingen i førundersøkelsen.

Fordelt etter virkemiddeltype viser figuren nedenfor andelen som har svart at prosjektet i stor grad (skår 5-7) har betydning for lønnsomhetsutviklingen. Det framkommer at det er store forskjeller mellom de ulike virkemidlene. Størst betydning for lønnsomhetsutviklingen har prosjekt som er finansiert med grunnfinansieringslån til fiskeflåten (82 prosent). Deretter kommer prosjekt finansiert med lån til landbruket (80 prosent), distriktsrettede risikolån (80 prosent), bygdeutviklingsmidler (79 prosent) og OFU/IFU (79 prosent). Blant de resterende virkemiddelmottakerne er det mellom 73 og 36 prosent av dem som mener prosjektet er viktig for lønnsomhetsutviklingen. Det er også her de som har fått

etablererstipend som mener dette er av minst betydning for lønnsomheten. Dette er som forventet i og med at disse bedriftene befinner seg i en tidlig fase av sin utvikling samt at de har fått de minste tilsagnene fra SND. Svarene for de forskjellige virkemidlene er rangert i figuren nedenfor.

Figur 6-2 Prosjektets betydning for bedriftens lønnsomhetsutvikling ex post fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent.

I tabellen nedenfor er det vist hvor stor andel av prosjektene som har stor betydning (skår 5-7) for bedriftenes lønnsomhetsutvikling i de ulike distriktpolitiske virkeområdene. For å forsikre oss om at det er lokaliseringen som spiller inn og ikke virkemiddelfordelingen, er de forskjellige virkemiddelssonene også fordelt ut fra hvilken hovedvirkemiddelgruppe de tilhører (se kapittel 6-1 for en nærmere oversikt).

Det er liten forskjell i betydningen for lønnsomhetsutviklingen mellom de prosjektene som er lokalisert innenfor og utenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Forskjellen er størst for de ordinære virkemidlene. Disse har noe større betydning innenfor enn utenfor virkeområdet, men forskjellen er ikke større enn 6 prosentpoeng. Samlet er det dermed rimelig å konkludere med at forskjellene i betydningen for lønnsomhetsutviklingen først og fremst skyldes virkemiddelfordelingen og ikke prosjektenes geografiske lokalisering.

Tabell 6-3 Prosjektets betydning for lønnsomhetsutviklingen ex post fordelt etter distriktspolitisk virkeområde og hovedvirkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=585).

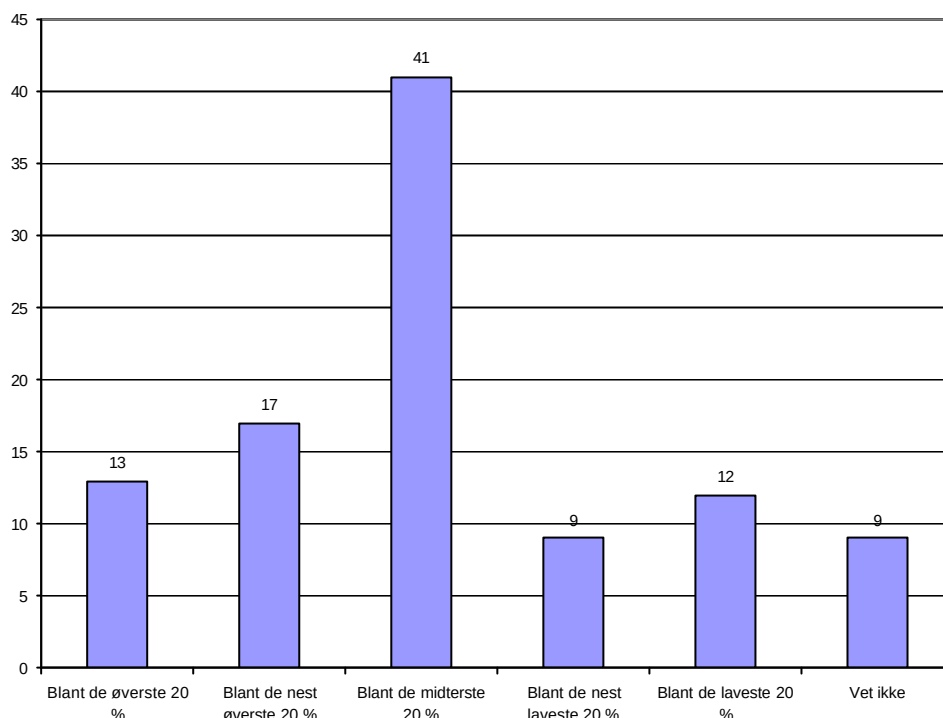
Hovedvirkemiddel	Sone A	Sone B	Sone C	Utenfor	Totalt
Ordinære	79	73	76	69	74
Etablererstipend	50	44	27	36	36
OFU/IFU	*	100	100	78	79
Landbruk	78	75	70	69	71

* Ingen observasjoner

6.2.1 Vurdering av lønnsomhet i forhold til andre bedrifter i bransjen

For SND er det av interesse å danne seg et inntrykk av hvordan de SND-finansierte bedriftene klarer seg i forhold til andre. En tilnærming til dette er å få bedriften til å vurdere sin egen situasjon i forhold til andre. De fikk derfor spørsmål om: "I hvilken kategori mener du din bedrift befinner seg hva angår lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen?"

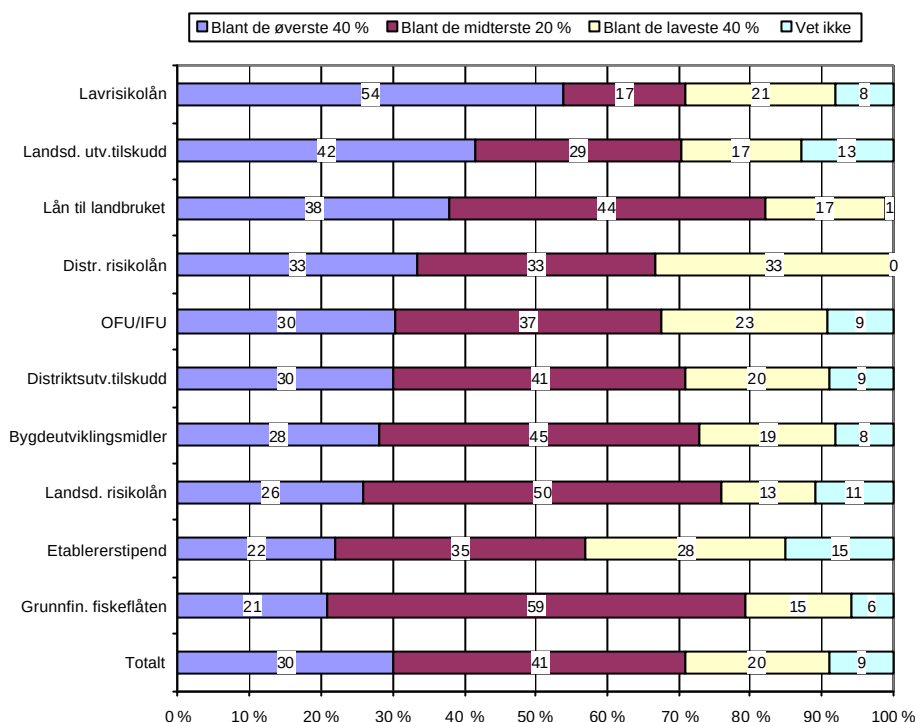
Ut fra en helhetsvurdering er resultatene i årets undersøkelse relativt like som fjorårets. Av figuren nedenfor framkommer det at 13 prosent av bedriftene mente de var blant de øverste 20 prosent av bedriftene i sin bransje med hensyn til lønnsomhet. Ytterligere 17 prosent av bedriftene vurderte det slik at de var blant de nest øverste 20 prosent, mens hovedtyngden av bedriftene (41 prosent) plasserte seg blant de midterste 20 prosent. 20 prosent av bedriftene mente de befant seg blant de laveste eller nest laveste 20 prosent av bedriftene i sin bransje med hensyn til lønnsomhet. Hovedtyngden av de SND-finansierte bedriftene vurderer med andre ord egen lønnsomhetssituasjon til å være god til middels i forhold til de andre bedriftene i samme bransje. En mulig tolkning av disse resultatene er at bedriftene finansiert av SND er minst like lønnsomme eller mer lønnsomme enn de andre bedriftene i samme bransje. Det må imidlertid understrekes at andre analyser må gjennomføres før en kan bekrefte om bedriftenes egen vurdering av lønnsomhetssituasjonen stemmer. Tallene framgår av figuren nedenfor.

Figur 6-3 Bedriftens lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen. Prosent. (n=609)

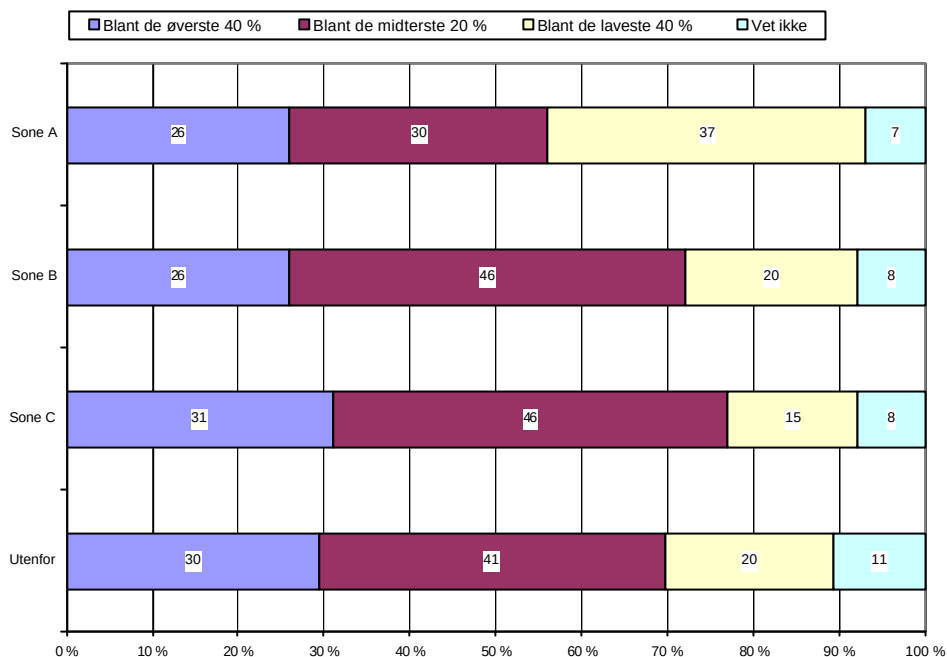
I figuren under er lønnsomheten i forhold til de andre bedriftene i samme bransje fordelt etter hvilket virkemiddel de har benyttet seg av. Sammenligningskategoriene er nå slått sammen til tre; bedrifter som er blant de øverste 40 prosent av bedriftene i sin bransje med hensyn til lønnsomhet, bedrifter som er blant de 20 prosent midterste (samme kategori som før) og de som er blant de laveste 40 prosent av bedriftene.

Det er bedriftene som har benyttet seg av lavrisikolån som i størst grad mener de tilhører de øverste 40 prosent av bedriftene i sin bransje med hensyn til lønnsomhet. 54 prosent av dem tilhører denne kategorien, mens 42 prosent av de som har fått landsdekkende utviklingstilskudd gjør det samme. Færrest bedrifter vurderer å tilhøre de 40 prosent mest lønnsomme blant dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten (21 prosent) og etablererstipend (22 prosent).

Figur 6-4 Lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen etter virkemiddel. Prosent. (n=609)

Vi har også sett på lønnsomheten i forhold til de andre bedriftene i samme bransje ut fra hvilken virkemiddelzone virksomheten tilhører. Det er relativt liten forskjell mellom bedriftene når lønnsomhetsvurderingen sees i sammenheng med virkemiddelzonene. Den sonen som skiller seg ut fra de andre i en viss grad er sone A. Sammenlignet med de andre sonene er det her flere bedrifter som befinner seg blant de 40 prosent minst lønnsomme. Dette er som forventet ut fra begrunnelsen for opprettelsen av sonene. Mellom virksomhetene i sone B, sone C og utenfor virkeområdet er det små forskjeller i lønnsomhet. Dette er kanskje noe uventet da en vanligvis ville forventet en viss forskjell mellom sonene når det gjelder lønnsomhet. På den annen side er sammenligningen gjort i forhold til de andre bedriftene i bransjen, og det vil da ofte være de nærmeste geografisk en sammenligner seg med eller kommer på. Det er også mulig at det er relativt små forskjeller i lønnsomheten for bedriftene i SNDs kundemasse. Figuren er vist nedenfor.

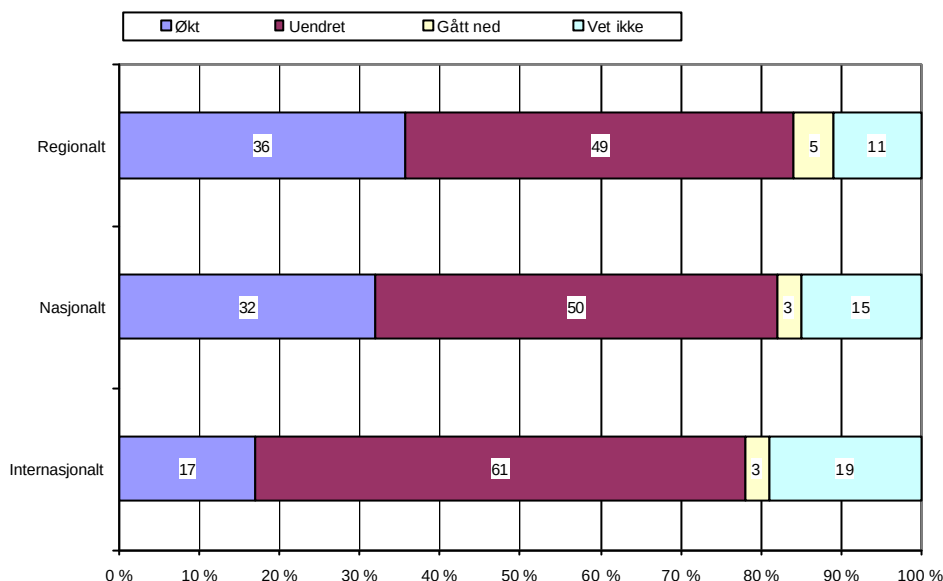
Figur 6-5 Lønnsomhet i forhold til de andre bedriftene i bransjen etter virkemiddebone. Prosent. (n=609)

6.3 PROSJEKTETS BETYDNING FOR BEDRIFTENS UTVIKLING I ULIKE MARKEDER

Bedriftene fikk også spørsmålet: "Har omsetningen endret seg fra 2000 til 2003 i de ulike markedene på grunn av prosjektet?" Det ble spurt om utviklingen både på regionale, nasjonale og internasjonale markeder. Som i forrige etterundersøkelse viser svarene at bedriftenes omsetning har økt mest i det regionale markedet og minst i det internasjonale. For det regionale markedet svarer 36 prosent av bedriftene at omsetningen har økt, mens omsetningen for rundt halvparten av dem har forblitt uendret. Bare 5 prosent rapporterer om nedgang i omsetningen.

32 prosent av bedriftene har hatt omsetningsøkning i det nasjonale markedet som følge av prosjektet og 17 prosent i det internasjonale. Også for disse markedene er

det svært få som rapporterer om omsetningsnedgang (3 prosent). Hoveddelen av omsetningen i disse markedene er derfor uendret (henholdsvis 50 og 61 prosent). Omsetningsutviklingen i de ulike markedene er vist i figuren nedenfor¹².

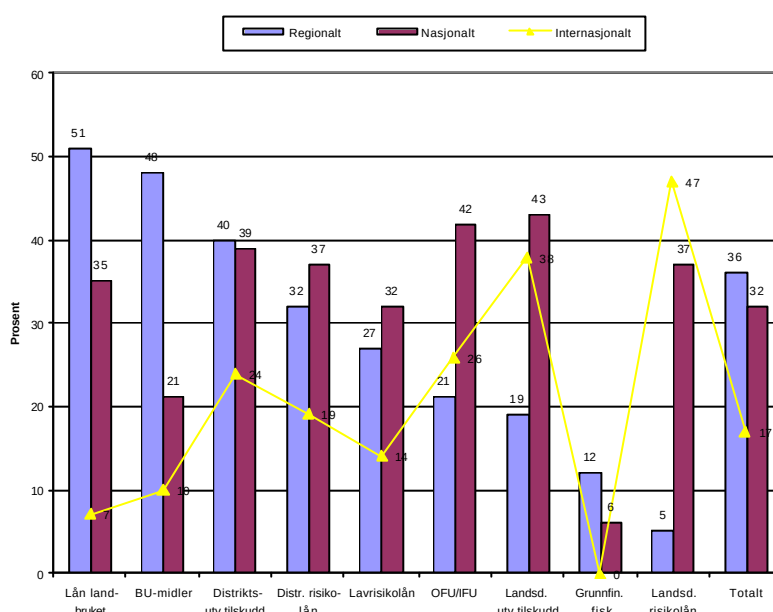
Figur 6-6 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 1999-2002. Prosent.

I figuren nedenfor er den økte omsetningen i ulike markeder vist i forhold til hvilket virkemiddel som er benyttet. Ut fra en helhetsbetraktning er det store variasjoner mellom virkemidlene. Når det gjelder regionale markeder, er det mottakerne av lån til landbruket som har flest virksomheter som rapporterer om økt omsetning (51 prosent). Deretter følger mottakerne av bygdeutviklingsmidler og distriktsutviklingstilskudd, hvor andelen med økt omsetning ligger på henholdsvis 48 og 40 prosent. Dette er ikke særlig overraskende ettersom det er en relativt høy andel virksomheter blant disse som har produkter som er slik at det naturlig å fokusere på regionale markeder. For nasjonale markeder er det dem som har fått landsdekkende utviklingstilskudd og OFU/IFU som har høyest andel bedrifter med omsetningsøkning, henholdsvis 43 og 42 prosent. Med unntak for grunnfinan-

¹² Omsetningen gjengis i løpende priser.

sieringslån til fiskeflåten og bygdeutviklingsmidler er imidlertid forskjellen til de øvrige virkemidlene relativt liten.

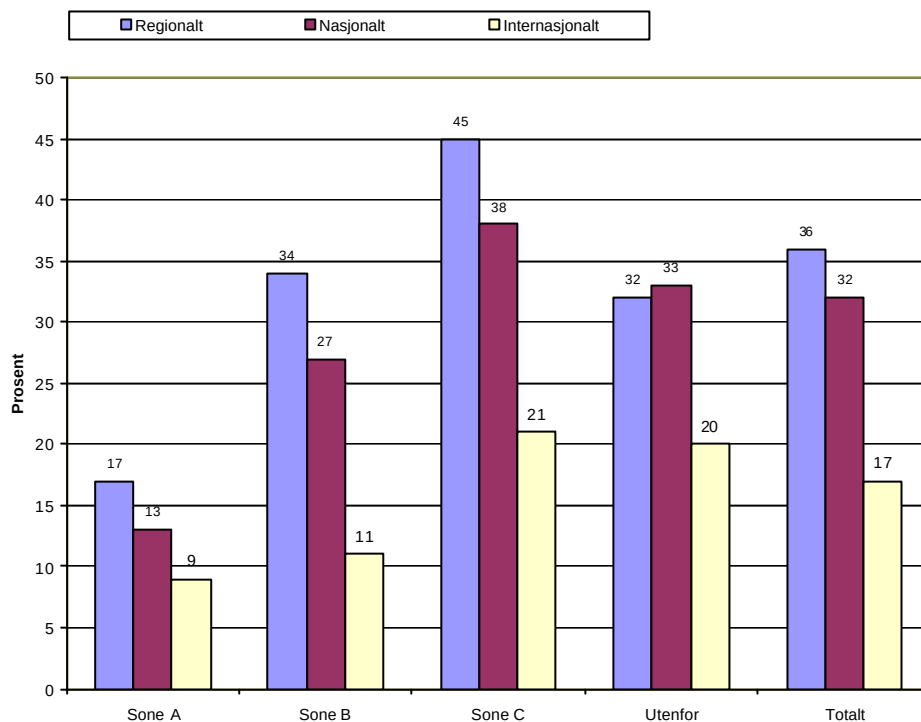
Med tanke på internasjonale markeder er det flest bedrifter som rapporterer om en omsetningsøkning blant mottakere av landsdekkende risikolån (47 prosent) og landsdekkende utviklingstilskudd (38 prosent). Omsetningsøkning i disse markedene er minst utbredt for mottakerne av virkemidler rettet mot primærnæringene. Dette er ikke overraskende ut fra hvilket omsetningssystem og rammebetingelser primærnæringene må forholde seg til. Når en ser alle markedene under ett, er det lavest omsetningsøkning blant bedriftene som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten. Dette skyldes trolig at disse har et kvotesystem å forholde seg til, noe som gjør omsetningsøkning svært vanskelig. Hvordan de enkelte virkemidlene skårer er vist i figuren under.

Figur 6-7 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 2000-2003 etter virkemiddel. Bedrifter som har økt omsetningen. Prosent. (n=481).

Figuren under viser den økte omsetningen i ulike markeder sett i forhold til hvilken virkemiddelsone bedriftene er lokalisert i. Størst økning i regionale markeder finner vi blant bedriftene i sone C, hvor 45 prosent har hatt omsetningsøkning, mens økningen er lavest blant virksomhetene i sone A (17 prosent). Når det

gjelder nasjonale markeder, er økningen størst i sone C (38 prosent) og lavest i sone A (13 prosent). I internasjonale markeder har 21 prosent av bedriftene i sone C økt sin omsetning. Tilsvarende tall for virksomhetene utenfor er på 20 prosent, mens sone A og B rapporterer om en økning på 9 og 11 prosent. I ingen av de tre markedene kan forskjellene i omsetningsøkning mellom bedriftene i virkeområdet forklares av ulik virkemiddelfordeling mellom sonene.

Figur 6-8 Prosjektets betydning for omsetningsendringer i ulike markeder 2000-2003 etter virkemiddelsone. Bedrifter som har økt omsetningen. Prosent. (n=481).

6.4 PROSJEKTETS BETYDNING FOR INNTEKTSØKNINGER OG KOSTNADSREDUKSJONER

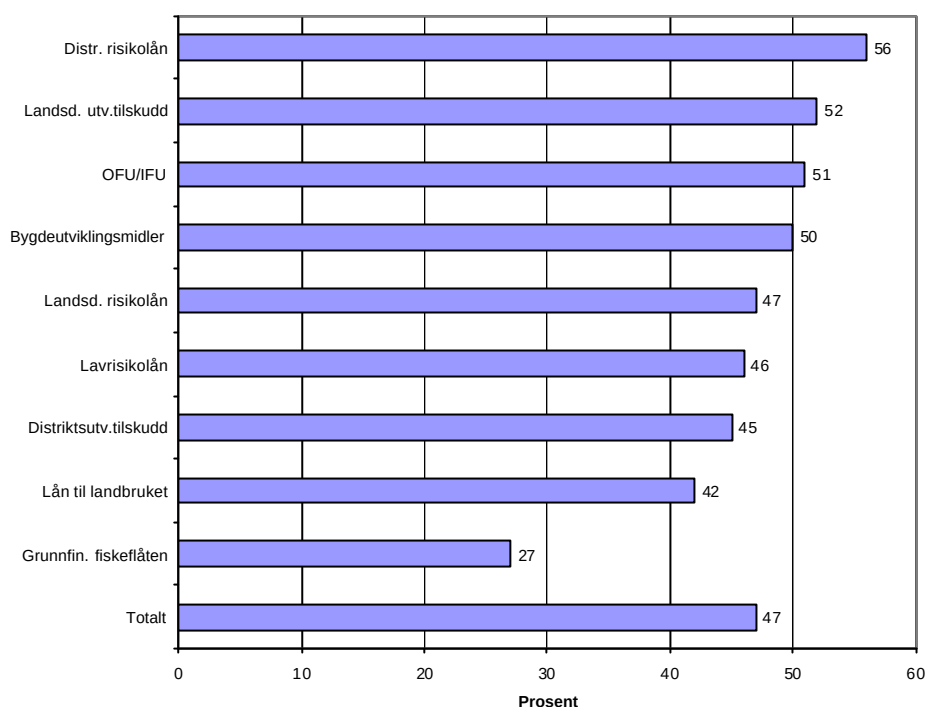
6.4.1 Bidrag fra prosjektet

Prosjektets bidrag til inntektsøkninger og kostnadsreduksjoner er om lag som i fjor. 47 prosent av bedriftene mener prosjektet har gitt inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner i stor grad (skår 5-7), mens 25 prosent mener dette er tilfelle i middels grad (skår 3-4). 21 prosent av virksomhetene mener prosjektet i liten grad (skår 1-2) har gitt inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner. Av tabellen nedenfor ser vi også at 52 prosent av bedriftene framhever at inntektsøkningene/kostnadsreduksjonene samsvarer godt med forventningene i opprinnelige planer, mens 19 prosent mener de samsvarer i liten grad. Det siste er en økning på 6 prosentpoeng fra i fjor.

Tabell 6-4 Prosjektets forventninger og bidrag til inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner.

I hvilken grad	Bidrag til inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner		Samsvar med forventninger i opprinnelige planer	
	Prosent	N	Prosent	N
I stor grad (skår 5-7)	47	226	50	240
I middels grad (skår 3-4)	25	122	23	112
I liten grad (skår 1-2)	21	101	19	91
Vet ikke	7	32	8	38
Totalt	100	481	100	481

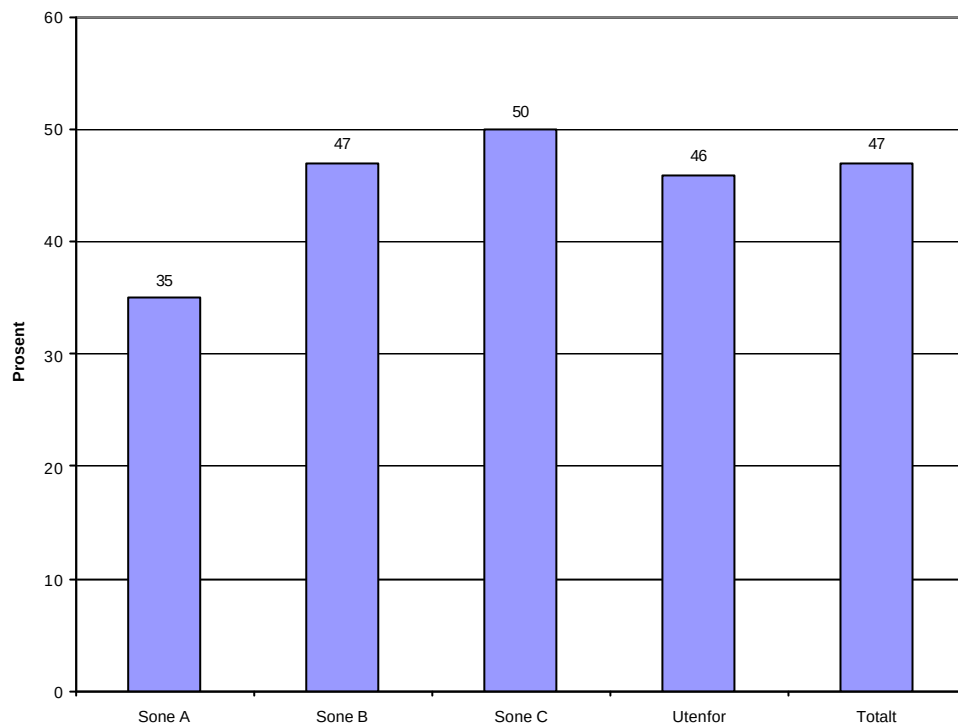
I figuren nedenfor viser vi hvordan prosjektets bidrag til inntektsøkninger og kostnadsreduksjoner varierer i forhold til benyttet virkemiddel. Av bedriftene som svarte at prosjektet i stor grad (skår 5-7) har bidratt til inntektsøkninger og kostnadsreduksjoner, er det relativt sett flest blant dem som har mottatt distriktsrettede risikolån (56 prosent) og færrest blant dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten (27 prosent). Blant mottakerne av landsdekkende utviklingstilskudd, OFU/IFU og bygdeutviklingsmidler mener rundt halvparten av bedriftene at prosjektet i stor grad har gitt inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner. Tallene for de enkelte virkemidlene framgår av figuren nedenfor.

Figur 6-9 Inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner etter virkemiddel (n=528)

Vi har også sett på prosjektets bidrag til inntektsøkninger og kostnadsreduksjoner i forhold til bedriftens lokalisering ut fra distriktpolitisk virkeområde. Andelen bedrifter som har svart at prosjektet i stor grad (skår 5-7) har gitt inntektsøkninger/-kostnadsreduksjoner er relativt lik mellom sonene. Det er flest bedrifter i sone C (50 prosent) som mener prosjekt har bidratt og færrest i sone A. Forskjellene mellom sonene er imidlertid ikke statistisk signifikante. Tallene for de ulike sonene framgår av figuren under.

I tillegg til å se på de ulike virkemiddelssonene samlet, ble de også fordelt etter hovedkategori av virkemiddel (se kapittel 6.1). Det var heller ingen signifikante forskjeller mellom sonene når det gjelder prosjektets bidrag til inntektsøkninger og kostnadsreduksjoner ved en slik fordeling.

Figur 6-10 Prosjektets bidrag til inntektsøkning/kostnadsreduksjoner etter virkemiddelsone. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent

6.4.2 Oppnådde og forventede inntektsøkninger/ kostnadsreduksjoner

Bedriftene ble også spurt om de kunne angi hvilke inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner som er oppnådd/forventet. Om lag 1/5 av bedriftene har svart på dette. De øvrige har unnlatt å svare på grunn av at det ikke kan skilles fra bedriften for øvrig, at det ikke er relevant eller at de ikke vet. Resultatene i tabellen nedenfor bygger derfor kun på 104 svar. Av tabellen ser vi at optimismen er stor målt opp mot hva som faktisk er oppnådd gjennom prosjektet. For de neste årene er de optimistiske forventningene til inntektsøkninger /kostnadsreduksjoner på over det dobbelte av hva som ble oppnådd siste året (2003). De nøkterne forventningene er noe mer i samsvar med oppnådde resultater tidligere år, men også her ligger forventningene godt over hva som er oppnådd.

Tabell 6-5 Inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner som er oppnådd/forventes av prosjektet. Mill. kr.

År	Faktisk oppnådd	Forventes		N
		Optimistisk	Nøkternt	
2002	97	-	-	104
2003	141	-	-	104
2004	-	291	177	104
2005	-	431	250	104

I tabellen nedenfor har vi sammenstilt svarene om prosjektets bidrag til inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner fra før- og etterundersøkelsen. Vi gjør oppmerksom på at antall svar også her er lavt. Kun 59 bedrifter har svart på dette spørsmålet i begge undersøkelsene. Tabellen nedenfor bekrefter imidlertid inntrykket av utbredt optimisme ved oppstart eller tidlig i prosjektet, og at optimismen er sterkt økende med antall år fram i tid. Jo lengre fram i tid, jo høyere forventninger til hva prosjektet skal bidra med økonomisk. Førundersøkelsen som ble gjennomført i 2001, illustrerer dette poenget godt. Her ser vi at en er svært optimistisk i førundersøkelsen når en ser 3 år fram i tid (2004-607 mill.kr), mens samme anslag et år fram i tid i etterundersøkelsen er over 70 prosent lavere (175 mill.kr). Anslaget fra førundersøkelsen er også sammenlignet med det som faktisk ble oppnådd i 2002. Avviket er da mellom 84 og 68 prosent lavere i forhold til det som er anslått. Tallene framgår av tabellen nedenfor.

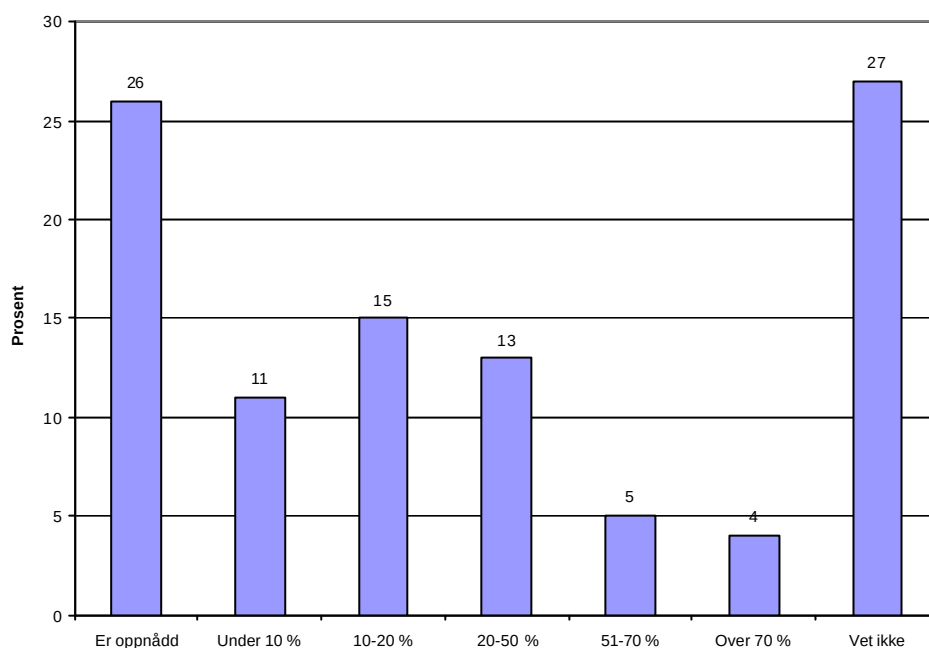
Tabell 6-6 Oppnådde og forventede inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner ex ante og ex post. Mill.kr. (N=59)

Forventning/oppnådd	Ex ante (før)		Ex post (etter)	Forventningsavvik 2004	
	2002	2004	2004	Mill. kr	Prosent
Optimistisk forventning	301	607	175	-432	-71
Nøktern forventning	149	297	111	-186	-63
Faktisk oppnådd	47	-	-	-	-
Avvik faktisk-optimistisk	-254 (-84 %)				
Avvik faktisk-nøkternt	-102 (-68 %)				

6.4.3 Sannsynligheten for at målene oppnås

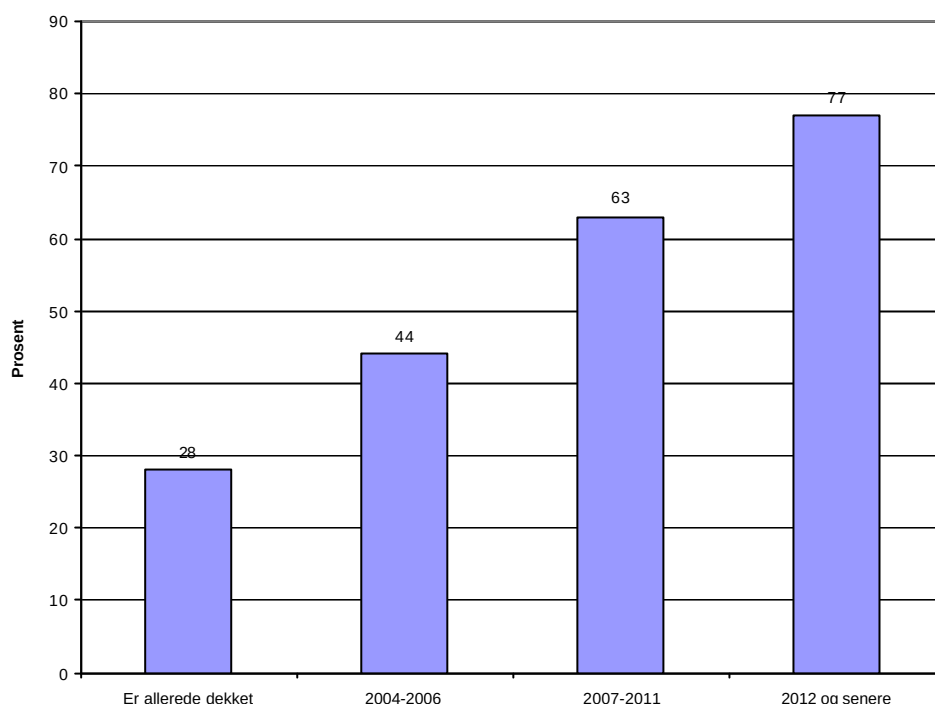
For å kunne vurdere hvor vellykket prosjektet er, er det av interesse å finne ut av om bedriftene tror de vil lykkes. Her undersøker vi dette på to måter. For det første spør vi om hva som er sannsynligheten for å ikke nå målene om inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner av prosjektet? For det andre ser vi på når alle kostnadene til prosjektet forventes å være dekket.

Figuren nedenfor viser hvordan bedriftene vurderer sannsynligheten for å ikke nå målene om inntektsøkning/kostnadsreduksjoner av prosjektet. 26 prosent av bedriftene har allerede oppnådd prosjektets mål i forhold til inntektsøkning/-kostnadsreduksjoner, mens rundt 40 prosent av bedriftene mener det er under 50 prosents sannsynlighet for at målene ikke nås. Bare 9 prosent tror det er over 50 prosents sannsynlighet for at målene ikke nås. Dette er den samme andelen som i forrige etterundersøkelse.

Figur 6-11 Sannsynligheten for å ikke nå målene om inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner. Prosent. (n=481).

I neste figur vises tidspunktet for når kostnadene ved prosjektet senest vil være dekket. Tallene er vist akkumulert, og resultatene er i stor grad i overensstemmelse med etterundersøkelsen for 1999-kullet. Det framgår at kostnadene ved 28 prosent av prosjektene allerede er dekket inn. Dette øker til 44 prosent for perioden 2004-2006 og til 63 prosent når perioden 2007-2011 er over. Totalt regner 77 prosent av bedriftene med at kostnadene ved prosjektet vil bli dekket inn. To prosent av bedriftene svarer at kostnadene aldri vil bli dekket inn og 21 prosent vet ikke.

Figur 6-12 Tidspunktet for når kostnadene ved prosjektet senest vil være dekket. Akkumulerte tall. Prosent. (n=585).

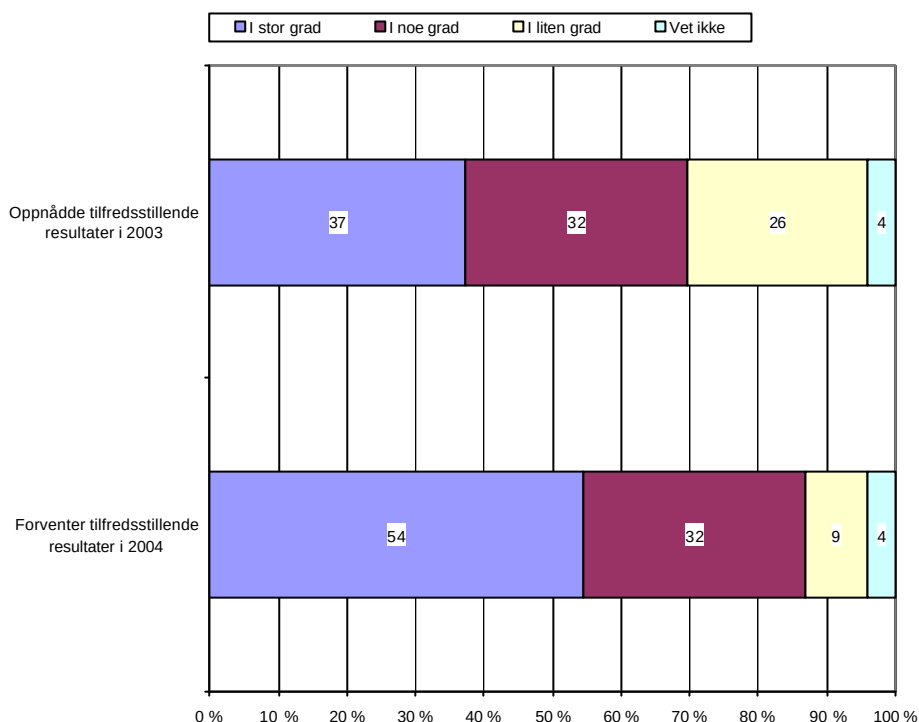
6.5 BEDRIFTENS FAKTISKE ØKONOMISKE UTVIKLING I PERIODEN

For å danne et bilde av bedriftenes faktiske økonomiske utvikling, vil vi se på i hvilken grad de har oppnådd tilfredsstillende resultater i perioden fra 2000 til 2003 samt hvordan de ser på utsiktene framover. Vi vil også kartlegge hvor stor andel av de virksomhetene som inngikk i førundersøkelsen som har blitt nedlagt eller gått konkurs.

6.5.1 Oppnådd tilfredsstillende resultater?

Bedriftene fikk spørsmål om i hvilken grad de hadde oppnådd tilfredsstillende resultater i 2003 og om de forventet tilfredsstillende resultater i 2004. Av figuren nedenfor går det fram at 37 prosent av bedriftene i stor grad (skår 5-7) har oppnådd

et tilfredsstillende resultat i 2003, mens 26 prosent mener de i liten grad har oppnådd dette (skår 1-2). Dette er så og si de samme resultatene som i fjor. Når det gjelder forventningene til framtiden, er virksomhetene relativt optimistiske. I 2004 forventer vel halvparten av dem (54 prosent) et tilfredsstillende resultat, mens de bedriftene som i liten grad forventer dette nå er redusert til 9 prosent. Tallene framgår av figuren nedenfor.

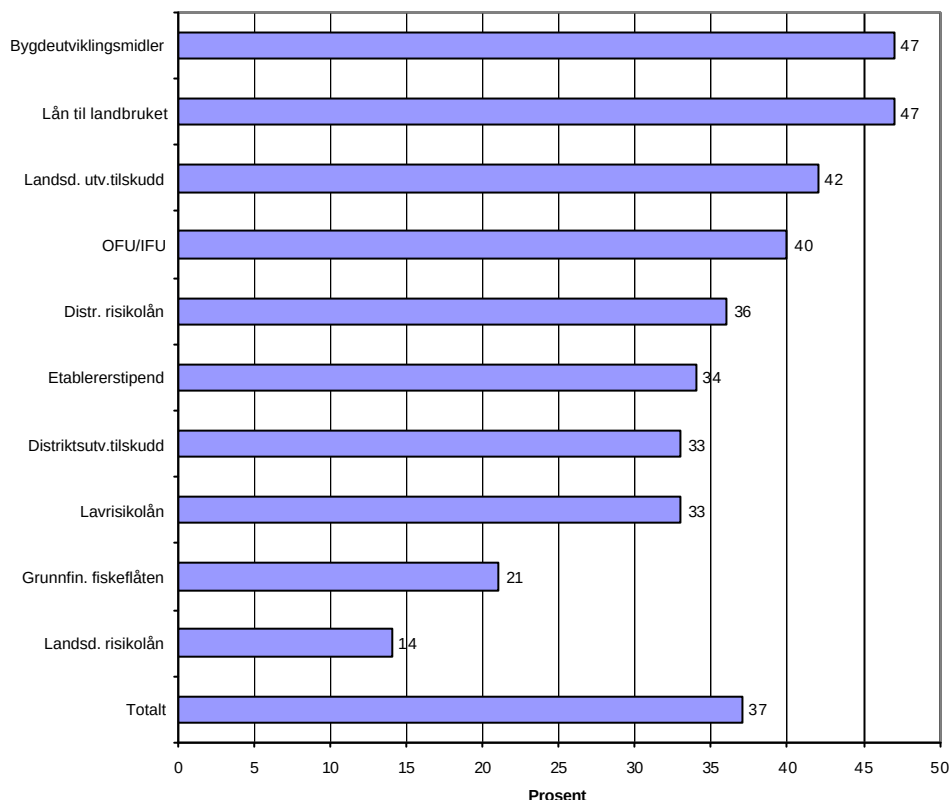

Figur 6-13 Bedriftenes økonomiske stilling. Prosent. (n=609).

Nedenfor har vi sett på de bedriftene som har oppnådd tilfredsstillende resultater i stor grad i 2003 i forhold til hvilket virkemiddel de har benyttet. Det er relativt stor spredning mellom virkemidlene. Det er høyest andel som rapporterer om tilfredsstillende resultater i 2003 blant de som har fått bygdeutviklingsmidler og lån til landbruket (begge med 47 prosent). Dette er noe overraskende med tanke på hva en ellers hører om den økonomiske situasjonen i landbruket. En mulig forklaring kan være at bedriftene i landbruksnæringen har lavere forventninger til resultatene i

utgangspunktet. En annen mulighet kan være at de i større grad tar hensyn til ikke-økonomiske forhold i sin vurdering.

Den laveste andelen bedrifter med tilfredsstillende resultater i 2003 finner vi blant de som har benyttet seg av grunnfinansieringslån til fiskeflåten (21 prosent) og landsdekkende risikolån (14 prosent). For de øvrige virkemidlemottakerne ligger andelen mellom 42 og 33 prosent. Tallene for de enkelte virkemidlene framgår av figuren nedenfor.

Figur 6-14 Oppnådde tilfredsstillende resultater i 2003 fordelt etter virkemiddel. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=609).

Vi har også undersøkt om det er forskjeller i andelen virksomheter som i stor grad oppnådde tilfredsstillende resultater i 2003 i forhold til hvilken virkemiddelsone de er lokalisert i. Analysen viser at det er relativt små forskjeller mellom sonene. Med en andel på 45 prosent er tilfredsheten størst i sone C, mens den er lavest i sone A og B (33 prosent). Utenfor virkeområdet er 36 prosent i stor grad tilfredse med det oppnådde resultatet.

6.5.2 Konkurser og nedleggelser

Ikke alle de bedriftene som inngikk i førundersøkelsen har overlevd. Av de 1209 virksomhetene som inngikk har 184 blitt nedlagt eller gått konkurs, noe som tilsvarer en andel på 15 prosent. I tabellen under har vi sett på i hvilken grad det er variasjon mellom virkemidlene når det gjelder andel konkurser og nedleggelser. Resultatene viser at det er relativt stor variasjon mellom virkemidlene. Det er høyest andel konkurser og nedleggelser blant mottakere av landsdekkende risikolån (35 prosent) og landsdekkende utviklingstilskudd (28 prosent), mens det er lavest andel blant dem som har fått lån til landbruket (2 prosent) og bygdeutviklingsmidler (5 prosent). Ut fra vårt materiale er det vanskelig å si hva disse forskjellene skyldes, men en mulighet kan være at bedriftene som har fått de to førstnevnte virkemidlene er mer utsatt for konkurranse enn hva som er tilfelle for mottakerne av de landsbruksrettede virkemidlene.

Tabell 6-7 Konkurs/nedleggesandel blant bedrifter som svarte på førundersøkelsen. Prosent. (n=1209).

Virkemiddel	Konkurs/nedleggesandel
Landsdekkende risikolån	35
Landsdekkende utviklingstilskudd	28
Distriktsrettede risikolån	22
Distriktsutviklingstilskudd	18
Etablererstipend	18
Lavrisikolån	15
OFU/IFU	14
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten	9
Bygdeutviklingsmidler	5
Lån til landbruket	2
Totalt	15

Vi har også undersøkt hvor vidt det er variasjonen i konkurs/nedleggesandel mellom bedriftene i de ulike distriktpolitiske virkemiddelsonene. Det er flest konkurser og nedleggelser i sone A (24 prosent) og færrest i sone B (11 prosent), men forskjellene mellom sonene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

6.6 OPPSUMMERING

71 prosent av bedriftene påpeker at prosjektet har stor betydning for deres overlevelse i dag, noe som er en økning på 16 prosentpoeng i forhold til førundersøkelsen. Betydningen for overlevelse er størst blant mottakerne av landsdekkende risikolån (80 prosent) og grunnfinansieringslån til fiskeflåten (79 prosent). Betydningen er i stor grad lik mellom bedriftene innenfor og utenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

67 prosent av virksomhetene mener at prosjektet er viktig for deres lønnsomhetsutvikling. Fordelt etter virkemiddeltype er betydningen for lønnsomhetsutviklingen størst for dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten (82 prosent), lån til landbruket (80 prosent) og distriktsrettede risikolån (80 prosent). Det er liten forskjell i betydningen mellom de prosjektene som er lokalisert innenfor og utenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

For å få et inntrykk av hvordan de SND-finansierte bedriftene klarer seg sammenlignet med andre, ble de bedt om å angi hvor de befinner seg når det gjelder lønnsomhet sammenlignet med virksomhetene i sin bransje. 13 prosent mente de var blant de øverste 20 prosent, 17 prosent blant de nest øverste 20 prosent og 41 prosent blant de midterste 20 prosent. Det synes dermed som de støttede bedriftene er minst like lønnsomme som andre bedrifter i bransjen.

36 prosent av bedriftene rapporterer om økning i omsetningen fra 2000 til 2003 som følge av det SND-støttede prosjektet på det regionale markedet, 32 prosent på det nasjonale og 17 prosent på det internasjonale. Så å si alle de resterende virksomhetene framhever at omsetningen er uendret i de tre markedene.

47 prosent av bedriftene mener prosjektet i stor grad har gitt inntektsøkninger/-kostnadsreduksjoner, mens 25 prosent mener dette er tilfelle i middels grad. Forventningene til inntektsøkninger/kostnadsreduksjoner viser seg å være større enn hva som faktisk er oppnådd. 77 prosent regner med prosjektkostnadene vil bli dekket inn.

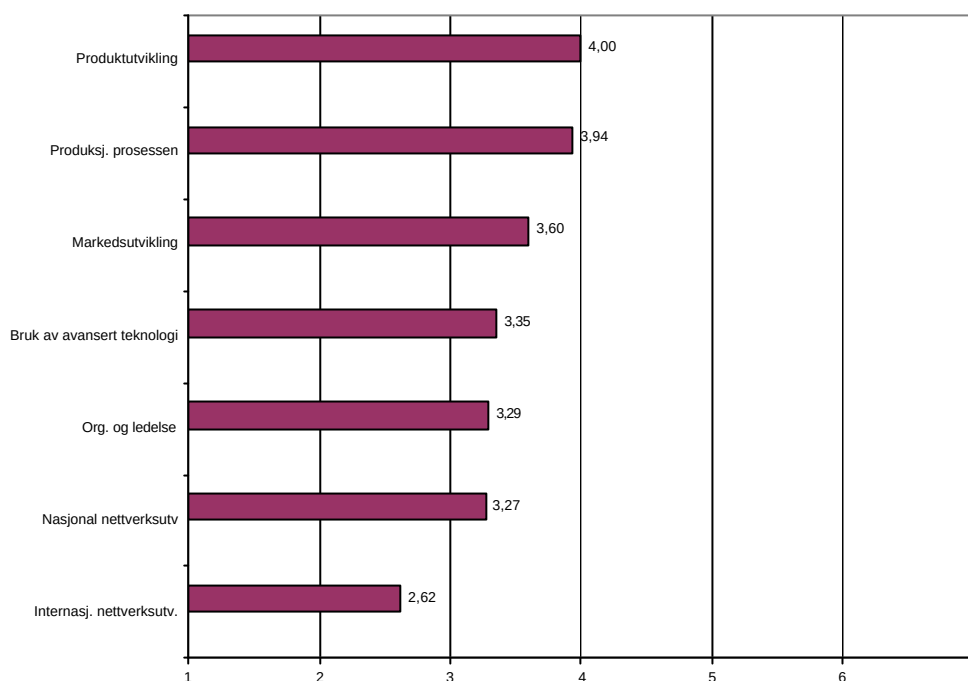
37 prosent av bedriftene påpeker at de i stor grad har oppnådd et tilfredsstillende resultat i 2003, mens 26 prosent mener de i liten grad har gjort det. I 2004 forventer vel halvparten av virksomhetene å oppnå et tilfredsstillende resultat. 15 av bedriftene som svarte på førundersøkelsen har gått konkurs eller blitt nedlagt.

7. PROSJEKTETS BETYDNING FOR KOMPETANSEHEVING OG INNOVASJON

Å bidra til kompetanseheving og innovasjon i bedriftene er sentrale målsettinger for SND. I dette kapitlet er kompetanseheving målt gjennom å se på bedriftenes forventninger til dette i førundersøkelsen og ved faktisk oppnådde resultater i etterundersøkelsen. Prosjektets effekter på innovasjon er målt på to måter; både ved å se på hvilke effekter bedriftene mener prosjektet har hatt for dette og for økt deltakelse i innovasjonssystemet (økt samarbeid med partene i dette).

7.1 KOMPETANSEEFFEKTER AV PROSJEKTENE

En samlet oversikt for i hvilken grad prosjektet har ført til kompetanseheving er vist i figuren nedenfor. Spørsmålene er noe endret i forhold til forrige undersøkelse. I denne undersøkelsen er det spurt mer direkte om prosjektet har ført til økt kompetanse innen produkt- og markedsutvikling, mens en tidligere spurte om opplæring innenfor disse områdene. Resultatene er derfor ikke helt sammenlignbare. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at mens en tidligere skåret relativt lavt på opplæring av markedspersonell og produktutviklingspersonell, vurderer bedriftene at prosjektet har hatt størst kompetanseeffekt knyttet til produktutvikling og produksjonsprosesser/-rutiner med markedsutvikling som tredje høyest. Minst kompetanseheving har prosjektet ført til for opparbeiding av nettverk nasjonalt og internasjonalt.

Figur 7-1 Prosjektets bidrag til økt kompetanse i bedriftene. Gjennomsnittstall. Skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

En slik samlet oversikt for alle svarene dekker imidlertid over at det er store forskjeller avhengig av først og fremst hvilket virkemiddel de har mottatt, men også i forhold til næring, bedriftsstørrelse og virkemiddelsone. Dette skal vi se nærmere på i avsnittet nedenfor.

7.1.1 Kompetansebidragene fordelt etter virkemiddel og bedrifts karakteristika

I tabellen nedenfor vises gjennomsnittsskåren for de ulike kompetanseområdene i forhold til hvilket virkemiddel som er benyttet. Grovt sett kan vi si at for brukerne av landsdekkende risikolån og utviklingstilskudd, OFU/IFU og distriktsutviklings-tilskudd har prosjektet gitt økt kompetanse innenfor *produktutvikling* og delvis *markedsutvikling*, mens det for prosjekt finansiert med landbruksvirkemidler og distriktsrettede risikolån først og fremst har ført til økt kompetanse i forhold til *produksjonsprosesser* og *produksjonsrutiner*. For mottakere av lavrisikolån og grunnfinansieringslån til fiskeflåten, er det økt kompetanse i *bruk av avansert*

teknologi som skårer høyest. Opparbeiding av nettverk skårer relativt lavt for alle virkemidlene, og bidraget til dette er minst ved bruk av landbruksvirkemidlene og lavrisikolåneordningene.

Tabell 7-1 Kompetansebidrag etter benyttet virkemiddel

Type virkemiddel	Produkt-utvikling	Markeds-utvikling	Produksj. prosessen	Org. og ledelse	Bruk av avansert teknologi	Opparb. av bedre nettverk		N
						Nasjo-nalt	Inter-nasj	
Lavrisikolån	3,67	3,52	3,86	3,95	4,00	3,05	2,85	20-21
Landsd. risikolån	5,74	5,00	4,22	3,79	4,28	4,58	4,42	18-19
Distriktsrettede risikolån	4,30	4,07	4,75	3,74	3,95	3,85	3,00	55-57
Landsd. utvikl.tilskudd	5,14	4,38	3,67	3,33	4,43	4,19	3,90	21
Distriktsutvikl. tilskudd	4,07	3,90	3,86	3,20	3,20	3,36	2,74	94-98
IFU/OFU	5,84	5,21	4,44	4,05	4,88	4,60	4,40	41-43
Gr.finans.lån fiskeflåten	3,31	2,29	3,42	3,07	3,77	2,17	1,61	23-27
Lån til landbruket	3,14	2,61	3,86	2,93	2,62	2,44	1,76	70-71
Bygdeutvikl. midler	3,31	2,97	3,60	2,90	2,42	2,77	1,73	101-108
TOTALT	4,00 460	3,60 460	3,94 454	3,29 457	3,35 455	3,27 455	2,62 447	

Som vi har sett over ”styrer” type virkemiddel til en viss grad hvor en opplever økt kompetanse. Dette forplanter seg til sonene og i tabellen nedenfor ser vi at *innenfor* sonene er kompetansebidraget innen *produksjonsprosesser og produksjonsrutiner* størst, mens en finner det største kompetansebidraget innen *produktutvikling* og til dels *markedsutvikling utenfor* virkemiddelsonene. Forklaringen er i stor grad at de mest produkt- og markedsutviklingsorienterte virkemidlene (landsdekkende risikolån og - utviklingstilskudd, OFU/IFU) i all hovedsak benyttes utenfor sonene, mens resultatene for sone A, hvor *produksjonsprosesser og produksjonsrutiner* er det viktigste kompetansebidraget, påvirkes av at ca 1/3 av mottakerne av landbruksvirkemidlene tilhører denne sonen. Tilsvarende resonnement kan benyttes for sone C hvor over halvdelen av distriktsutviklingstilskuddene benyttes og fører til at produktutvikling blir viktigst også her. Kompetansebidraget fordelt etter virkemiddelsone er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 7-2 Kompetansebidrag etter virkemiddelsone

Virkeområde	Produkt- utvikling	Markeds- utvikling	Produksj. prosessen	Org. og ledelse	Bruk av avansert teknologi	Opparb. av bedre nettverk		N
						Nasjo- nalt	Inter- nasj	
Sone A	2,67	2,57	4,00	3,09	2,73	2,05	1,62	21-22
Sone B	3,58	3,16	4,02	3,22	3,13	3,04	2,11	135-138
Sone C	3,92	3,59	3,83	3,26	3,36	3,19	2,59	135-143
Utenfor	4,61	4,10	3,95	3,39	3,61	3,68	3,19	153-157
TOTALT	3,99 458	3,59 458	3,94 452	3,29 455	3,34 453	3,26 453	2,61 445	

Ser vi kompetansebidraget i forhold til prosjektformål er bildet at prosjektet har ført til økt kompetanse først og fremst innen produktutvikling for nyetableringer (innen og utenfor eksisterende bedrift) og knoppskyting, innen produksjonsprosesser/-rutiner når formålet er omstilling/rasjonalisering og kapasitetsøkning/-knoppskyting, mens prosjekt med formål videreutvikling skårer likt på produktutvikling, markedsutvikling og produksjonsprosesser/-rutiner.

Tabell 7-3 Kompetansebidrag etter prosjektformål

Prosjekt- formål	Produkt- utvikling	Markeds- utvikling	Produksj. prosessen	Org. og ledelse	Bruk av avansert teknologi	Opparb. av bedre nettverk		N
						Nasjo- nalt	Inter- nasj	
Nyetablering	4,69	4,31	4,05	3,56	4,10	3,78	3,27	75-80
Nyetablering i eksist. bedrifter	5,03	4,37	4,09	3,67	4,18	4,06	3,61	89-91
Omstilling og rasjonalisering	3,77	3,51	4,02	3,11	3,47	3,11	2,61	44-47
Kapasitetsøk./ knoppskyting	3,93	3,87	5,07	3,57	4,50	3,60	2,53	14-15
Videre- utvikling	4,17	4,17	4,17	3,54	2,70	3,42	2,88	23-24
Kapitalstyrking	4,67	4,00	4,00	4,17	4,33	3,17	3,50	6
Annet	3,50	3,43	3,91	3,64	3,64	3,14	2,67	21-22
TOTALT	4,47 280	4,09 282	4,11 277	3,54 281	3,89 280	3,66 279	3,16 274	

Kompetansebidraget etter bedriftsstørrelse er vist i tabellen nedenfor. Det er særlig de minste bedriftene (0 ansatte, 1-10 ansatte) som har fått størst kompetansebidrag til produktutvikling. Bedrifter med 11-50 ansatte har størst kompetansebidrag i forbindelse med produksjonsprosesser/-rutiner, mens de største bedriftene (over 50 ansatte) får størst kompetansebidrag innefor markedsutvikling.

Tabell 7-4 Kompetansebidrag etter bedriftsstørrelse

Bedrifts- størrelse	Produkt- utvikling	Markeds- utvikling	Produksj. prosessen	Org. og ledelse	Bruk av avansert teknologi	Opparb. av bedre nettverk		N
						Nasjo- nalt	Inter- nasj	
0 ansatte	4,68	4,34	4,31	3,71	3,83	3,90	3,24	55-61
1-10 ansatte	3,91	3,41	3,79	3,11	3,15	3,09	2,38	312-320
11-20 ansatte	4,12	3,92	4,81	3,85	4,26	3,73	3,19	26-27
21-50 ansatte	3,94	3,79	4,34	3,84	3,85	3,59	3,22	32-33
Over 50 ansatte	3,59	3,94	3,53	3,65	3,41	3,24	3,29	17
TOTALT	4,01 455	3,61 455	3,95 449	3,30 452	3,37 451	3,28 450	2,63 442	

En tilsvarende gjennomgang av kompetansebidraget i forhold til næring viser at industrien har fått økt kompetanse innenfor produktutvikling og produksjonsprosesser/-rutiner, varehandel/hotell/restaurant innenfor markedsutvikling, tjenesteyting innenfor produktutvikling og primærnæringene innenfor produksjonsprosesser/-rutiner.

7.1.2 Forventet versus faktisk opplevd kompetanseheving

Vi har foran sett innen hvilke områder det oppnås kompetansebidrag. I dette avsnittet vil vi se nærmere på om bedriftenes forventning til kompetansebidraget gjennom det finansierte prosjektet er innfridd¹³. I det videre sammenlignes kompetanseheving ex ante og ex post for benyttet virkemiddel, bedriftsstørrelse og

¹³ I førundersøkelsen (ex ante) ble det stilt spørsmål om forventninger til prosjektets bidrag innenfor kompetanseområdene, mens det i etterundersøkelsen (ex post) ble spurt om i hvilken grad prosjektet hadde ført til slik kompetanseheving.

prosjektformål. Bare bedrifter som har svart fem eller mer på *minst en* av indikatorene er tatt med¹⁴.

Virkemidler og kompetanseheving

Totalt sett er oppnådd kompetansebidrag noe lavere enn det som ble forventet av bedriftene ved prosjektstart (-5 prosentpoengs endring). Dette kan neppe sies å være mye og tyder på at bedriftene har en realistisk forventning til prosjektenes kompetansebidrag. I tabellen nedenfor ser vi imidlertid at det er forskjeller mellom ex ante og ex post situasjonen avhengig av hvilke virkemiddel som er benyttet. For fire av virkemidlene; OFU/IFU, landsdekkende og distriktsrettede risikolån og grunnfinansieringslån til fiskeflåten er det samsvar mellom forventninger og oppnådd kompetansebidrag, mens forventningene ikke innfris i like stor grad for prosjekt finansiert med lavrisikolån, landsdekkende utviklingstilskudd og distriktsutviklingstilskudd. For landbruksvirkemidlene blir allerede lave forventninger ennå lavere ex post.

Tabell 7-5 Virkemiddel og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante og ex post. Svarere med skår 5-7. (n= 481)

	Ex ante (før)		Ex post (etter)		Endring prosentpoeng
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	
Lavrisikolån	82	18	73	16	-9
Landsdekkende risikolån	90	17	90	17	0
Distriktsrettede risikolån	78	46	76	45	-2
Landsdekkende utviklingstilskudd	95	20	86	18	-9
Distriktsutviklingstilskudd	81	81	71	71	-10
OFU/IFU	93	40	95	41	+2
Grunnfinansiering fiskeflåten	46	15	46	15	0
Lån til landbruket	51	36	59	42	-9
Bygdeutviklingsmidler	60	68	47	53	-7
Totalt	71	341	66	318	-5

Det er vanskelig å si hva disse forskjellene kan skyldes, bortsett fra det generelle faktum at det ikke er unaturlig å være mer optimistisk ved innledningen av et prosjekt enn ved avslutningen. En annen forklaring kan være at en i førundersøkelsen var mer tilbøyelig til å svare som i søknaden, som kan ha vært vridd mest mulig i kompetanseforventende retning for å øke tilslagssannsynligheten.

¹⁴ På en skal fra 1-7 er middelverdien fire. Verdien fra og med fem og oppover bør derfor kunne si oss noe om kompetanseheving.

Om tilskuddene eller lånene er landsdekkende eller distriktsrettede synes heller ikke å bidra til noen forklaring. Her går svarene i alle retninger. En mulig forklaring kan være at ulike formål ved prosjektene kan gi ulike forventninger. Vi skal derfor i det videre se nærmere på dette.

Prosjektformål og kompetanseheving

Særlig til nyskapning i eksisterende bedrifter er forventningene store til kompetansebidrag (93 prosent), men innfries ikke helt (-13 prosent endring). Det gjøres de heller ikke for prosjekter med formål nyetablering (-8 prosent). Forventningene innfries for omstillings- og rasjonaliseringsprosjektene, videreutvikling og "annet" gruppen, mens kompetansebidraget mer enn innfries for prosjekter med formål kapasitetsøkning og knoppskyting og kapitalstyrking. For sistnevnte er imidlertid antallet bedrifter svært lavt slik at dette må tolkes med forsiktighet. Resultatene kan tolkes som om at det kan være noe vanskeligere å innfri forventningene eller at en er mer optimistisk for de mest "risikofylte" prosjektene (nyetablering, nyskapning i etablerte bedrifter) enn for prosjekt med andre prosjektformål. En må imidlertid være klar over at landbruksvirkemidlene og etablerstipendene ikke inngår her da de ikke registres med prosjektformål. Resultatene er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 7-6 Prosjektformål og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante og ex post. Svarene med skår 5-7. (n = 296)

Prosjektformål	Ex ante (før)		Ex post (etter)		Endring prosent-poeng
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	
Nyetablering	79	66	71	60	-8
Nyskapn. i eksisterende bedrifter	93	87	80	75	-13
Omstilling og rasjonalisering	65	31	67	32	+2
Kapasitetsøkning og knoppskyting	69	11	81	13	+12
Videreutvikling	83	20	83	20	0
Kapitalstyrking	67	4	83	5	+16
Annet	71	17	71	17	0
Totalt	80	236	75	222	-5

Bedriftsstørrelse og kompetanseheving

Ser vi på bedriftsstørrelse endrer bildet seg noe. Det er de minste bedriftene (0 ansatte) som melder om at kompetansebidraget mer enn innfris (+10 prosent). Dette er interessant og kan tolkes som at disse bedriftene, som oftest har prosjektformål nyetableringer, synes å være realistiske i sine vurderinger og får forventningene mer enn innfridd. Dette er ikke tilfelle for bedrifter med 1-10 ansatte hvor bidraget er 7 prosentpoeng lavere enn forventningene og for bedrifter

med 21-50 ansatte (-14 prosent). Det er i førstnevnte gruppe vi har størstedelen av bedriftene i utvalget og vel halvparten av disse har mottatt et av landbruksvirkemidlene. Som vi så foran i forhold til virkemidlene, viste mottakerne av landbruksvirkemidlene stort avvik i forholdet mellom forventninger og opplevd kompetanseheving. Det samme er tilfelle for utviklingstilskuddene. I tabellen nedenfor ser vi tallene i forhold til bedriftsstørrelse.

Tabell 7-7 Bedriftsstørrelse og prosjektets bidrag til kompetanseheving ex ante (før) og ex post (etter). Svarere med skår 5-7 (n= 476)

Bedriftsstørrelse	Ex ante (før)		Ex post (etter)		Endring prosent-poeng
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	
0 ansatte	71	44	81	50	+10
1-10 ansatte	68	228	61	203	-7
11-20 ansatte	82	22	89	24	+7
21-50 ansatte	91	32	77	27	-14
Over 50 ansatte	71	12	71	12	0
Totalt	71	338	66	316	-5

7.1.3 Samlede kompetanseeffekter

Prosjektet kan ha kompetansemessig betydning for bedriften på to måter; enten gjennom at det har stor betydning totalt sett eller at det har stor betydning for enkelte kompetanseområder. I tabellen nedenfor er det vist for hvor mange kompetanseområder bedriften opplever stor grad¹⁵ av økt kompetanse på. Målt på denne måten har i overkant av 2/3 av bedriftene opplevd at prosjektet har bidratt til kompetanseøkning innen ett eller flere av kompetanseområdene. 30 prosent innenfor 1-2 kompetanseområder, 26 prosent innefor 3-4 kompetanseområder og 16 prosent har økt kompetansen på 5-7 områder. 29 prosent av bedriftene har ikke hatt noen kompetanseøkning målt på denne måten, og blant disse er det særlig mottakerne av landbruksvirkemidlene og grunnfinansieringslån til fiskeflåten som har færrest tilfeller av kompetanseøkning. Dette bekrefter for øvrig at disse virkemidlene ikke er rettet mot kompetanse i utgangspunktet. Høyest kompetansebidrag, det vil si flest områder med i stor grad økt kompetanse, finner vi for de landsdekkende virkemidlene OFU/IFU (37 prosent med økt kompetanse på 5-7 områder), landsdekkende risikolån (32 prosent) og landsdekkende utviklingstilskudd (24 prosent). Sistnevnte har også en svært høy andel bedrifter med økt kompetanse på 3-4 kompetanseområder (57 prosent). Det samme er tilfelle for lavrisikolån med 50 prosent av bedriftene med økt kompetanse på 3-4 kompetanseområder. Det er med andre ord de landsdekkende virkemidlene som i all hovedsak benyttes utenfor de distriktpolitiske sonene (med unntak av lavrisikolån som har

¹⁵ Dvs. skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor sju er høyeste verdi.

en jevnere fordeling), som gir størst bidrag til økt kompetanse. De ulike virkemidlenes resultater vises i tabellen under.

Tabell 7-8 Antall bidrag til økt kompetanse etter benyttet virkemiddel. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=481)

Virkemiddel	Antall bidrag til økt kompetanse					
	1-2	3-4	5-7	Sum bidrag	Ingen bidrag	N
Lavrisikolån	18	50	14	82	18	22
Landsdekkende risikolån	21	37	32	79	11	19
Distriktsrettede risikolån	24	32	22	78	22	59
Land. utviklingstilskudd	14	57	24	95	5	21
Distriktsutviklingstilskudd	31	32	18	81	19	100
OFU/IFU	26	30	37	93	7	43
Grunnfin.lån fiskeflåten	27	12	6	45	55	33
Lån til landbruket	31	18	1	51	49	71
Bygdeutviklingsmidler	39	11	11	60	40	113
Total	30	26	16	71	29	
N	142	123	76	341	140	481

På bakgrunn av det vi så foran om at prosjekt finansiert med de landsdekkende virkemidlene har størst hyppighet av økt kompetanse, kan det være interessant å se hvordan dette slår ut i forhold til virkemiddelssonene. Dette er vist i tabellen nedenfor. Her ser vi at det er i sone A og utenfor sonene at det er flest tilfeller av økt kompetanse på 5 til 7 områder (henholdsvis 22 og 21 prosent), men i sone A finner vi også størst andel bedrifter hvor det ikke er oppnådd kompetanseøkning (39 prosent). Totalt sett er kompetansebidraget lavest i sone A og høyest utenfor sonene. Dette bekrefter noe av det vi har funnet foran om at ulike virkemidler bidrar ulikt til kompetanseutvikling ikke bare i forhold til type kompetansebidrag (jfr. kap. 7.1.1 foran), men også i forhold til hvor mange forskjellige områder det er kompetanseøkning i stor grad på.

Tabell 7-9 Antall bidrag til økt kompetanse etter benyttet virkemiddel. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=481)

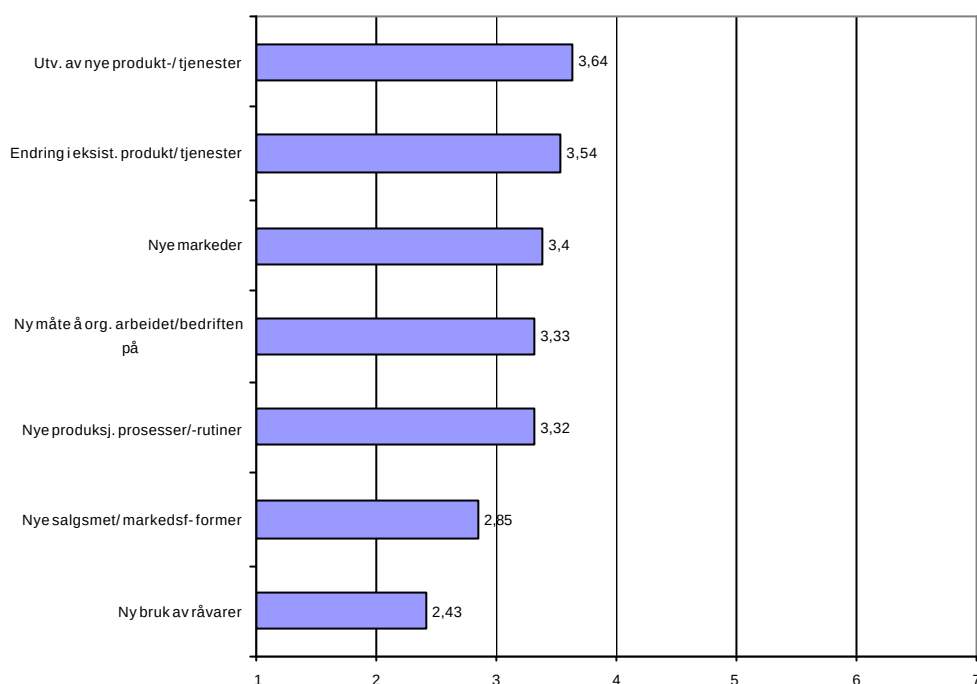
Virkemiddelsone	Antall bidrag til økt kompetanse					
	1-2	3-4	5-7	Sum bidrag	Ingen bidrag	N
Sone A	17	22	22	61	39	23
Sone B	31	27	10	68	32	146
Sone C	31	26	14	71	29	148
Utenfor	28	25	21	74	26	162
Total	29	26	16	71	29	
N	141	123	75	339	140	479

7.2 PROSJEKTETS BIDRAG TIL INNOVASJON

Et av SNDs hovedmål er å bidra til økt innovasjon i norsk næringsliv. For å kartlegge i hvilken grad prosjektene forventes å bidra til å oppfylle dette målet, har vi inkludert et spørsmål om innovasjon i etterundersøkelsen. Bedriftene ble spurt om *i hvilken grad prosjektet har bidratt til:*

- utvikling av nye produkter/tjenester,
- utvikling av nye salgsmetoder / markedsføringsformer,
- bruk av nye produksjonsprosesser/-rutiner,
- at bedriften går inn på nye markeder,
- ny bruk av råvarer, og
- nye måter å organisere arbeidet eller bedriften på.

En samlet oversikt for i hvilken grad prosjektet har bidratt til dette er vist i figuren nedenfor. Størst vurderer svarene at bidraget fra prosjektet er for utvikling av nye produkter og tjenester og for endringer i eksisterende produkter og tjenester. At bedriften går inn i nye markeder kommer deretter. Minst innovativt bidrag har prosjektet ført til for ny bruk av råvarer og utvikling av nye markedsføringsformer og salgsmetoder. Tallene er gjennomsnittstall og er relativt lave med verdier på mellom 3,64-2,43 på skal fra 1-7 og hvor sju er høyeste verdi. Samlet sett kan en målt på denne måten bare si at prosjektene gir middels bidrag til innovasjon.

Figur 7-2 Prosjektenes bidrag til innovasjon. Gjennomsnittstall.

En slik samlet oversikt for alle svarene dekker imidlertid over at det er store forskjeller avhengig av først og fremst hvilket virkemiddel de har mottatt, men også i forhold til andre prosjekt- og bedrifts karakteristika. Dette skal vi se nærmere på i avsnittet nedenfor.

7.2.1 Innovasjonsbidragene fordelt etter virkemiddel og prosjekt- og bedrifts karakteristika

I tabellen nedenfor vises gjennomsnittsskåren for de ulike innovasjonsområdene i forhold til hvilket virkemiddel som er benyttet. De mest innovative virkemidlene er de landsdekkende virkemidlene landsdekkende risikolån-, utviklingstilskudd og OFU/IFU. For innovasjonsområdet *utvikling av nye produkter og tjenester* har disse bidratt i stor grad (skår over 5,00) til innovasjon. Det er også et kjennetegn for disse virkemidlene at de gjennomgående skårer høyere enn de andre virkemidlene også på de andre innovasjonsindikatorene, blant annet at bedriften skal gå inn i nye markeder. Distriktsrettede risikolån, distriktsutviklingstilskudd og lavrisikolån kommer deretter. Også blant disse er de høyeste verdiene knyttet til

utvikling av nye produkter og tjenester eller endring av eksisterende produkter/tjenester (distriktsutviklingstilskudd). Landbruksvirkemidlene og grunnfinansiering er atypiske i forhold til de øvrige virkemidlene. De målte verdiene er betydelig lavere enn for de øvrige virkemidlene, og fokus er mer på nye måter å organisere arbeidet/bedriften på (lån til landbruket, gr.fin.lån til fiskeflåten), mens bygdeutviklingsmidlene er mer orientert mot utvikling av nye produkter og tjenester.

Tabell 7-10 Innovasjonsbidrag etter benyttet virkemiddel. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.

Type virkemiddel	Endring i eksist. produkt/tjenester	Utv. av nye produkt-/tjenester	Nye salgsmet/markedsformer	Nye produksj. prosesser/-rutiner	Nye markeder	Ny bruk av råvarer	Ny måte å org. arbeidet/bedriften på	N
Lavrisikolån	3,84	3,89	2,95	3,95	3,16	2,68	4,11	19
Landsd. risikolån	4,16	5,21	3,53	3,47	4,63	2,89	3,37	19
Distriktsrettede risikolån	4,04	4,18	3,28	3,86	4,04	3,04	4,00	56-57
Landsd. utvikl.tilskudd	4,95	5,33	3,24	3,71	4,62	2,76	2,76	21
Distriktsutvikl. tilskudd	3,94	3,86	3,08	3,22	3,68	2,46	3,28	93-98
IFU/OFU	4,59	5,41	3,88	3,83	4,93	2,68	3,39	41
Gr.finans.lån fiskeflåten	2,24	2,08	1,92	3,12	1,60	1,84	3,54	24-26
Lån til landbruket	2,58	2,07	2,04	3,11	2,35	2,00	3,18	70-71
Bygdeutvikl. midler	3,04	3,25	2,54	2,89	2,91	2,23	3,03	105-108
TOTALT	3,54 455	3,64 458	2,85 456	3,32 454	3,40 458	2,43 451	3,33 458	

Av tabellen over ser vi at virkemidlene i stor grad "styrer" hvilke innovasjonsområder prosjektet bidrar innenfor. Imidlertid så vi også at de primærnæringsrettede virkemidlene til landbruk og fiskeflåte er annerledes enn de øvrige virkemidlene. Selv om virkemiddelets innretning i stor grad er retningsgivende for hva som finansieres, kan det være av interesse å se hvordan de forskjellige næringene skårer på de ulike innovasjonsindikatorene. Dette er også av interesse da

det ofte hevdes at for eksempel industrien er mer innovativ enn tjenesteyting og varehandel. I tabellen nedenfor har vi sett på i hvilken grad dette er tilfelle for de SND-finansierte bedriftene.

Mest innovative næring målt på denne måten er varehandel, hotell og restaurant med høyest skår på *endring i eksisterende produkt/tjenester* (skår 4,74) og tjenesteyting med skår på 4,78 for *utvikling av nye produkter/tjenester*. Industribedriftene skårer 4,33 på den samme. Primærnæringene oppnår de desidert laveste verdiene, og har sin høyeste skår for nye produksjonsprosesser/-rutiner. Varehandel-, hotell- og restaurantbedriftene ligger omtrent alle innefor sonene og har i all hovedsak mottatt distriktsrettede lån og -tilskudd, mens over halvparten av de tjenesteytende bedriftene ligger utenfor og har fått landsdekkende virkemidler. Dette forklarer noe av den større graden av innovasjon for disse enn for industrien, selv om også industrien tar sin del av de landsdekkende og distriktsrettede virkemidlene er spredningen i virkemiddelbruken større. Det samme er antallet bedrifter. Til tross for dette synes det allikevel som det kan være faktiske forskjeller mellom bransjene i dette materialet.

Tabell 7-11 Innovasjonsbidrag etter næring. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.

Bransje/ Næring	Endring i eksist. produkt/ tjenester	Utv. av nye produkt-/ tjenester	Nye salgsmet/ markedsf- former	Nye produksj. prosesser/ -rutiner	Nye markeder	Ny bruk av råvarer	Ny måte å org. arbeidet/ bedriften på	N
Primærnæring	2,85	2,79	2,31	3,08	2,61	2,13	3,21	218- 222
Industri/bergv.	4,04	4,33	3,14	3,71	4,14	3,25	3,53	138- 139
Vareh./ hotell/ restaurant	4,74	4,11	3,68	3,16	4,47	2,79	3,42	19
Tjenesteyting	4,38	4,78	3,51	3,25	4,07	1,70	3,36	60-61
Annet/uoppgitt	4,24	4,56	4,06	3,59	3,89	1,88	3,17	16-19
TOTALT	3,54 455	3,64 458	2,85 456	3,32 454	3,40 458	2,43 451	3,33 458	451- 458

Vi har også sett på innovasjon i forhold til bedriftsstørrelse da en kanskje skulle anta at dette kan være av betydning. Dette synes ikke å være tilfelle. Alle bedriftsstørrelsene bortsett fra de største bedriftene (over 50 ansatte) skårer høyest

på utvikling av nye produkter og tjenester, mens de største bedriftene skårer høyest på at bedriften går inn på nye markeder.

7.2.2 Samlede innovasjonseffekter

Det er stor variasjon mellom de ulike virkemiddelnettverkene opplevde innovasjonsbidrag som følge av prosjektet. De mottakerne som har størst aktivitet på innovasjonsområdet, er virksomheter som har fått landsdekkende risikolån, - utviklingstilskudd eller OFU/IFU-midler. Blant disse rapporterer mellom 85-89 prosent av bedriftene om en eller flere innovasjonsbidrag. Færrest bidrag til innovasjon finner vi blant mottakere av grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler hvor omkring halvparten oppgir ikke å ha oppnådd dette. De ulike virkemiddelnettverkene innovasjonsaktiviteter vises i tabellen nedenfor.

Tabell 7-12 Antall bidrag til økt innovasjon etter benyttet virkemiddel. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n= 449)

Virkemiddel	Antall bidrag til økt innovasjon					
	1-2	3-4	5-7	Sum bidrag	Ingen bidrag	N
Lavrisikolån	32	21	21	74	26	19
Landsdekkende risikolån	42	42	5	89	11	19
Distriktsrettede risikolån	32	20	23	75	25	56
Land. utviklingstilskudd	14	52	19	86	14	21
Distriktsutviklingstilskudd	30	24	14	68	32	93
OFU/IFU	24	39	22	85	15	41
Grunnfin.lån fiskeflåten	46			46	54	24
Lån til landbruket	37	10	6	52	48	71
Bygdeutviklingsmidler	35	7	11	53	47	105
Total	33	19	13	65	35	
N	147	86	60	293	156	449

I forhold til bedriftenes størrelse er det de minste (0 ansatte, 1-10 ansatte) og de største (over 50 ansatte) som har lavest innovasjonsaktivitet. Høyest innovasjonsaktivitet finner vi blant bedriftene i gruppen 11-20 ansatte. Resultatene er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 7-13 Antall bidrag til økt innovasjon etter bedriftsstørrelse. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n= 445)

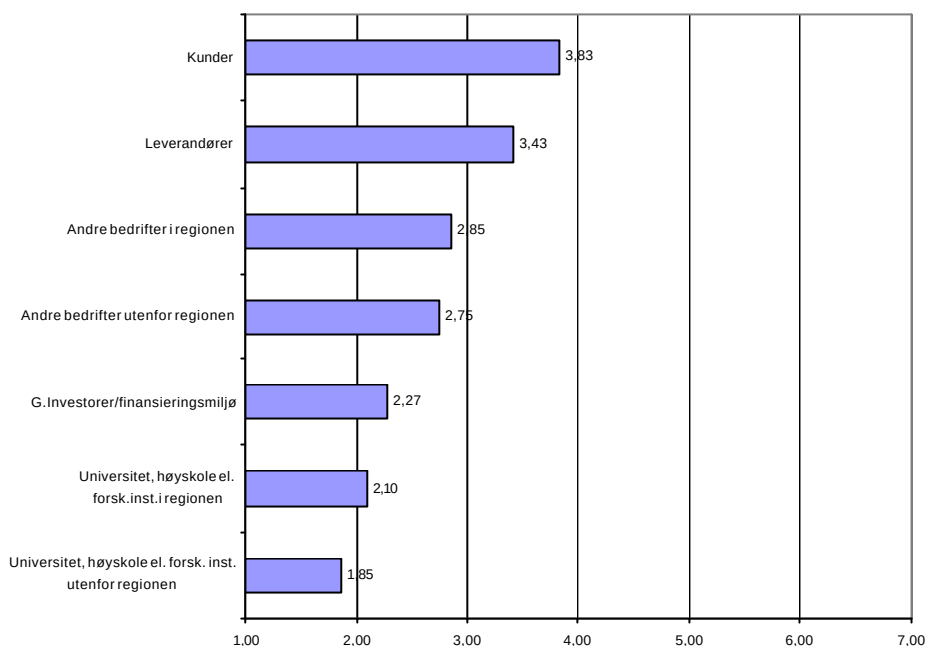
Virkemiddel	Antall bidrag til økt innovasjon					
	1-2	3-4	5-7	Sum bidrag	Ingen bidrag	N
0 ansatte	27	27	15	69	31	55
1-10 ansatte	33	16	13	62	38	315
11-20 ansatte	31	35	19	85	15	26
21-50 ansatte	44	28	6	78	22	32
Over 50 ans.	29	18	24	71	29	17
TOTALT	33	19	14	66	34	
N	146	86	60	292	153	445

7.3 PROSJEKTETS BIDRAG TIL ØKT SAMARBEID MED ANDRE

Innovasjon er ikke bare noe som skjer innen bedriften, det påvirkes også av faktorer i omgivelsene. Det regionale innovasjonssystemkonseptet er utviklet i den hensikt å forklare hva som skaper innovativ adferd blant regionens økonomiske aktører, ledere og ansatte, og hvilken sammensetning av bedrifter og institusjoner, samt hvilke strukturelle koplinger mellom disse, som kreves for å skape den innovative adferden. Forskningen har kommet fram til en rekke aktører i denne forbindelse. Systemet som bedriften er en del av har med andre ord betydning med tanke på få til økt innovasjon. I etterundersøkelsen er bedriftene derfor spurt *om gjennomføringen av prosjektet har ført til økt samarbeid med:*

- kunder,
- leverandører,
- andre bedrifter i eller utenfor regionen,
- universiteter/ høyskoler i eller utenfor regionen og
- investorer/finansmiljø.

Resultatene i etterundersøkelsen kan ikke sammenlignes med førundersøkelsen, ettersom spørsmålene ikke var tatt med den gangen. I det videre vil vi først se på hva innovasjonssystemet har bidratt til, for deretter å relatere dette i forhold til virkemidlene som er tildelt.

Figur 7-3 Prosjektets bidrag til økt samarbeid. Gjennomsnittstall. Skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi. (n= 450-463)

7.3.1 Samarbeidseffekter fordelt etter prosjekt- og bedriftscharakteristika

I tabellen nedenfor vises gjennomsnittsskåren for de ulike samarbeidspartnerne i forhold til hvilket virkemiddel som er benyttet. Som for innovasjonsbidragene vi så på i forrige delkapittel, er det også her slik at prosjekt som er finansiert med de landsdekkende virkemidlene; landsdekkende risikolån-, utviklingstilskudd og OFU/IFU, skårer høyere på de fleste samarbeidsrelasjonene sammenlignet med de øvrige virkemidlene. Det er også her en finner mest kontakt med universitet, høyskoler og forskningsinstitutt og bedrifter utenfor regionen. Prosjekt finansiert med primærnæringsvirkemidlene (landbruk, fiskeflåten) skårer lavest på de fleste samarbeidsrelasjonene, og skåren er også i hovedsak betydelig lavere. Kunder og leverandører er som nevnt foran de som bidrar mest til samarbeid. Resultatene er ikke overraskende da ingen av virkemidlene som er med i denne undersøkelsen har som formål å bidra til økt samarbeid.

Tabell 7-14 Samarbeidsbidrag etter virkemiddel. Gjennomsnittstall. Skala 1-7 hvor sju er høyeste verdi.

Type virkemiddel	Kunder	Leverandører	Bedrifter		Universitet, høyskole eller forsk. institutt		Investorer/finansieringsmiljø	N
			i regionen	utenfor regionen	i regionen	utenfor regionen		
Lavrisikolån	4,22	3,74	3,00	2,74	2,11	2,58	2,53	18-19
Landsd. risikolån	5,26	4,05	3,53	3,79	3,37	2,26	3,05	19
Distriktsrettede risikolån	4,46	3,91	3,19	3,37	2,57	2,13	2,68	56-57
Landsd. utvikl.tilskudd	5,00	4,10	2,67	3,95	3,40	2,70	3,43	20-21
Distriktsutvikl. tilskudd	4,07	3,29	3,14	3,05	2,01	1,86	1,93	93-98
IFU/OFU	5,19	4,47	3,14	3,63	3,09	2,81	3,35	43
Gr.finans.lån fiskeflåten	2,85	3,86	2,46	2,23	1,92	1,74	2,52	23-28
Lån til landbruket	2,54	2,58	2,37	1,90	1,68	1,31	1,96	71
Bygdeutvikl. midler	3,30	3,03	2,59	2,04	1,40	1,34	1,64	106-109
TOTALT	3,83 462	3,43 463	2,85 462	2,75 459	2,10 453	1,85 450	2,27 456	

7.3.2 Samlede samarbeidseffekter

Det er stor variasjon mellom de ulike virkemiddelmottakerne i hvordan de oppfatter at prosjektet har bidratt til økt samarbeid. De mottakerne som har størst aktivitet på samarbeidsområdet er virksomheter som har fått landsdekkende risikolån eller OFU/IFU-midler. Blant disse rapporterer mellom 93-95 prosent av bedriftene om en eller flere samarbeidsbidrag. Færrest bidrag til samarbeid finner vi blant mottakere av grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler, hvor omkring halvparten til 2/3 oppgir ikke å ha oppnådd dette. De ulike virkemiddelmottakernes samarbeidsaktiviteter vises i tabellen nedenfor.

Tabell 7-15 Antall samarbeidsbidrag fordelt etter virkemiddel i prosjektet. Ex post. Bedrifter som har svart i stor grad (skår 5-7). Prosent. (n=447)

Virkemiddel	Antall bidrag til økt samarbeid					
	1-2	3-4	5-8	Sum bidrag	Ingen bidrag	N
Lavrisikolån	50	17	6	101	28	18
Landsdekkende risikolån	47	37	11	100	5	19
Distriktsrettede risikolån	50	14	9	100	27	56
Land. utviklingstilskudd	42	32	5	100	21	19
Distriktsutviklingstilskudd	38	26		100	36	92
OFU/IFU	49	30	14	100	7	43
Grunnfin.lån fiskeflåten	35	9	9	100	48	23
Lån til landbruket	24	9	1	100	66	71
Bygdeutviklingsmidler	37	10	2	100	51	106
Total	39	18	5	101	39	
N	174	80	20	274	173	447

7.4 OPPSUMMERING

Totalt sett har i overkant av 2/3 av bedriftene opplevd at prosjektet har bidratt til kompetanseøkning i stor grad innen ett eller flere av kompetanseområdene. Størst kompetanseeffekt mener bedriftene er knyttet til produktutvikling og produksjonsprosesser/-rutiner med markedsutvikling som tredje høyest. Minst kompetanseheving har prosjektet ført til for opparbeiding av nettverk nasjonalt og internasjonalt. Det er imidlertid store forskjeller avhengig av først og fremst hvilket virkemiddel prosjektet er finansiert med, men også i forhold til næring, bedriftsstørrelse og virkemiddelsone kan en se forskjeller. Grovt sett kan vi si at for brukerne av landsdekkende risikolån og utviklingstilskudd, OFU/IFU og distriktsutviklingstilskudd, har prosjektet gitt økt kompetanse innenfor *produktutvikling* og delvis *markedsutvikling*. For prosjekt finansiert med landbruksvirkemidler og distriktsrettede risikolån har en først og fremst fått økt kompetanse i forhold til *produksjonsprosesser* og *produksjonsrutiner*. For mottakere av lavrisikolån og grunnfinansieringslån til fiskeflåten, er det økt kompetanse i *bruk av avansert teknologi* som skårer høyest.

Totalt sett er oppnådd kompetansebidrag noe lavere enn det som ble forventet av bedriftene ved prosjektstart. Endringen er imidlertid ikke stor og tyder på at bedriftene har en realistisk forventning til prosjektets betydning i denne sammenhengen. Det er også her forskjeller mellom ex ante og ex post situasjonen avhengig av hvilke virkemiddel som er benyttet. For fire av virkemidlene; OFU/IFU, landsdekkende og distriktsrettede risikolån og grunnfinansieringslån til fiskeflåten, er det samsvar mellom forventninger og oppnådd kompetansebidrag,

mens forventningene ikke innfris i like stor grad for prosjekt finansiert med lavrisikolån og tilskudd (distriktsrettede og landsdekkende). For landbruksvirke- midlene blir allerede lave forventninger ennå lavere ex post.

Når det gjelder innovasjon har prosjektene i størst grad bidratt når det gjelder utvikling av nye produkter og tjenester og endringer i eksisterende produkter og tjenester. Prosjektenes bidrag er minst for ny bruk av råvarer og utvikling av nye markedsføringsformer og salgsmetoder. Samlet sett har prosjektene gitt innovasjonsbidrag i stor grad for en eller flere aktiviteter for ca 2/3 av bedriftene. Bidraget har vært størst for mottakerne av OFU/IFU og landsdekkende risikolån, mens det har vært minst for dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten eller et av landbruksvirkemidlene.

Prosjektenes bidrag til økt *samarbeid* har vært størst for kunder og leverandører og andre bedrifter i regionen. Prosjekt finansiert med de landsdekkende virkemidlene; landsdekkende risikolån-, utviklingstilskudd og OFU/IFU, skårer høyere på de fleste samarbeidsrelasjonene sammenlignet enn de øvrige virkemidlene. Det er også her en finner mest kontakt med universitet, høyskoler og forskningsinstitutt og bedrifter utenfor regionen. Prosjekt finansiert med primærnæringsvirkemidlene (landbruk, fiskeflåten) skårer lavest på de fleste samarbeidsrelasjonene. Samlet sett har prosjektene ført til økt samarbeidsaktivitet i stor grad på minst et område for vel 60 prosent av bedriftene. De mottakerne som har størst aktivitet på samarbeidsområdet er virksomheter som har fått landsdekkende risikolån eller OFU/IFU-midler. Blant disse rapporterer mellom 93-95 prosent av bedriftene om en eller flere samarbeidsbidrag. Færrest bidrag til samarbeid finner vi blant mottakere av grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler hvor omkring halvparten til 2/3 oppgir ikke å ha oppnådd dette.

8. SYSSELSETTINGSEFFEKTER OG SNDS KOSTNADER PER ARBEIDSPASS

I kapittel 8.1 foretas det beregninger av sysselsettingseffekter, det vil si skapte og sikrede arbeidsplasser, for virksomhetene som er med i denne etterundersøkelsen. I kapittel 8.2 omregnes disse tallene til å gjelde for alle virksomheter (dvs. hele populasjonen) som fikk tilsagn fra SND i 2000. I kapittel 8.3 benyttes disse tallene til å beregne støtteelementet eller kostnadene per arbeidsplass.

Beregning av sysselsettingseffekter av offentlige virkemidler/tiltak er metodisk vanskelig. Vi kjenner den faktiske sysselsettingsutviklingen i bedriftene, men ikke hvor mye av den som skyldes prosjektene det offentlige har bidratt til og ikke hva som ville skjedd hvis bedriftene ikke hadde fått offentlig bistand, i denne sammenhengen tilsagn fra SND. Vi vil derfor understreke at det alltid vil være stor usikkerhet knyttet til slike tallberegninger. Treffsikkerheten i anslagene vil både avhenge av utvalgsusikkerhet og av presisjonsproblemer knyttet til de subjektive graderte svaralternativer som benyttes ved beregning av sysselsettingseffektene (jfr. forutsetningene som brukes ved beregningene i kap. 8.1.2 og 8.1.3). Annen vektning kan med andre ord gi andre anslag. Disse forholdene ble for øvrig også nevnt som problematiske i evalueringen av de distriktsrettede virkemidlene i 2000 (Alsos et. al, 2000).

8.1 SYSSELSETTINGSEFFEKTER FOR BEDRIFTENE SOM ER MED I ETTERUNDERSØKELSEN

Innledningsvis presenteres netto sysselsettingsøkning for bedriftene som har svart i etterundersøkelsen (8.1.1). Deretter beregnes det hvor mange arbeidsplasser som er skapt (8.1.2) og sikret (8.1.3) i de samme virksomhetene ved hjelp av SND. Til slutt i kapittel 8.1 sammenfattes disse beregningene (8.1.4).

8.1.1 Netto sysselsettingsøkning

I de bedriftene som har fått SND-tilsagn i 2000 kan sysselsettingen ha økt, holdt seg på samme nivå eller gått ned. For de virksomhetene som inngår i etterundersøkelsen har det totalt sett vært en netto sysselsettingsøkning på 750 arbeidsplasser. Dette er en økning på 15 prosent i tidsrommet fra 1. januar 2000 til 1. januar 2004, noe som i stor grad er i samsvar med tilsvarende periode i fjorårets undersøkelse. Av den netto sysselsettingsøkningen er 398 arbeidsplasser kommet i bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet og 352 utenfor. Den prosentvise sysselsettingsøkningen har imidlertid så å si vært lik innenfor (15 prosent) og utenfor virkeområdet (14 prosent). Innenfor virkeområdet er det dog en

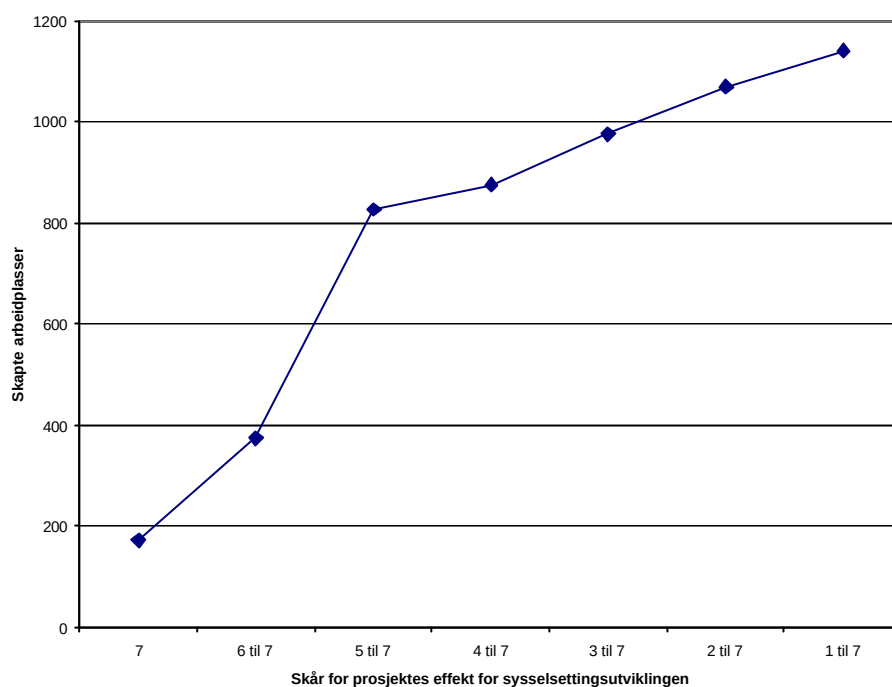
viss variasjon mellom sonene. Økningen har vært sterkest i sone C (21 prosent), mens den i sone B har vært på 10 prosent og på 9 prosent i sone A.

8.1.2 Skaping av arbeidsplasser

Antall skapte arbeidsplasser kan komme som et resultat av SNDs medvirkning, men det kan også være slik at de helt eller delvis ville kommet uavhengig av SNDs bidrag. For å beregne SNDs betydning for antall skapte arbeidsplasser, er det dermed nødvendig å gjøre noen forutsetninger. Disse forutsetningene tar utgangspunkt i virksomhetenes oppfatninger av prosjektets betydning for sysselsettingsutviklingen og SNDs betydning for realiseringen av prosjektet (addisjonalitet). Forutsetningene presiseres nærmere i de tre punktene under:

- For at prosjektet skal kunne sies å ha *betydning for sysselsettingsutviklingen*, må virksomhetene oppgi en skår på 4 til 7 eller 5 til 7 på spørsmålet om prosjektet har hatt effekt på sysselsettingsutviklingen. (Skala fra 1 til 7, hvor 1 betyr at prosjektet i svært liten grad har hatt effekt, mens 7 innebærer at prosjektet har hatt effekt i stor grad.)
- Prosjektet må ha *middels eller høy addisjonalitet* i førundersøkelsen for 2000-kullet, det vil si at SND må ha betydning for realiseringen av prosjektet.
- Sysselsettingsveksten i perioden 1/1 2000 til 1/1 2004 er utgangspunktet for beregningene

I figur 8-1 vises sammenhengen mellom prosjektenes betydning for sysselsettingsutviklingen og antall skapte arbeidsplasser for prosjektene hvor SND har hatt middels eller høy betydning for realiseringen (middels eller høy addisjonalitet). Det framkommer at SND har bidratt til realisering av fra vel 825 (skår 5-7 på betydning for sysselsettingsvekst) til 875 (skår 4-7) nye arbeidsplasser. Dette er en andel på godt over 100 prosent av den netto sysselsettingsveksten, noe som skyldes at det også er noen bedrifter hvor antall arbeidsplasser har blitt redusert. Antall skapte arbeidsplasser og SNDs betydning for disse kan avleses i figur 8-1.

Figur 8-1 Sammenhengen mellom prosjektets effekt for sysselsettingsutviklingen (skår 4-7 eller 5-7) og skapte arbeidsplasser. Prosjekter med middels og høy addisjonalitet i førundersøkelsen. Akkumulerte tall.

SND skal særlig bidra til å skape arbeidsplasser i distriktene. Fordelt etter distrikts-politisk virkeområde er om lag 525-550 av arbeidsplassene kommet utenfor sonene og omkring 300-325 innenfor. Det innebærer at vel en tredel av de nye arbeidsplassene er generert innenfor det distriktspolitiske virkeområdet, noe som er om lag 25 prosent lavere enn andelen prosjekter her. Dette er en sterk nedgang fra i fjor, hvor to tredeler av arbeidsplassene ble skapt innen virkeområdet. Nedgangen skyldes først og fremst at det er skapt mange arbeidsplasser blant noen få virksomheter utenfor virkeområdet.

8.1.3 Sikring av arbeidsplasser

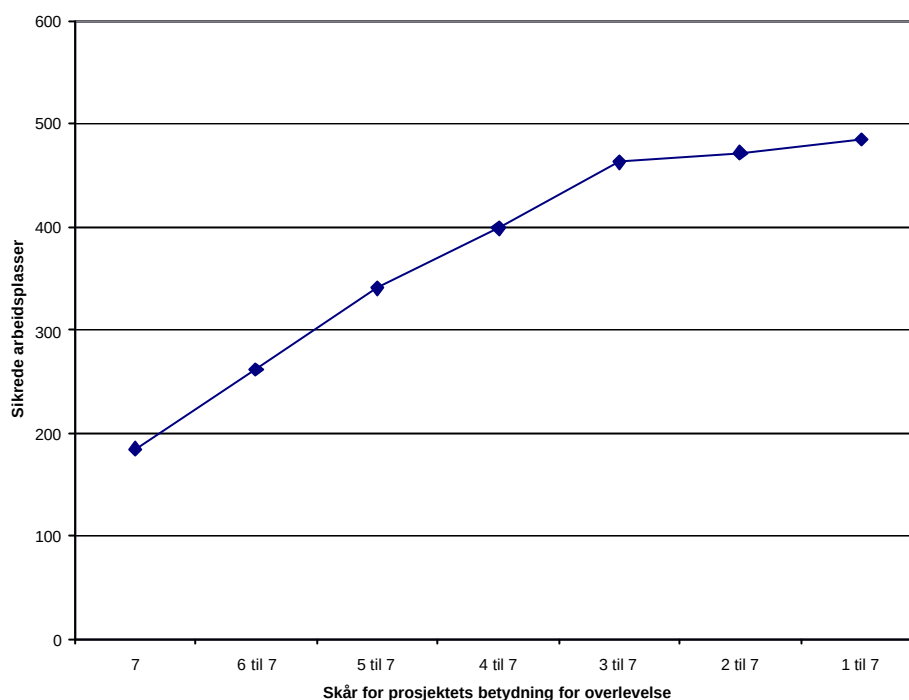
I tillegg til å bidra til sysselsettingsvekst, er det også slik at de SND-finansierte prosjektene kan bidra til at eksisterende arbeidsplasser sikres. Dette kan skje på flere måter. Prosjektene kan forhindre at det blir nødvendig å redusere arbeidsstokken eller de kan begrense reduksjonen av den. Eventuelt kan de også motvirke at virksomheten blir nedlagt eller går konkurs.

Vi har beregnet omfanget av sikring av arbeidsplasser gjennom å ta utgangspunkt i hvordan bedriftene vurderer prosjektets betydning for overlevelse samt deres vurdering av hvilken betydning SND har hatt for realiseringen av prosjektene (addisjonalitet). Beregningen bygger på følgende forutsetninger:

- For at prosjektet skal kunne sies å ha *stor betydning for virksomhetenes overlevelse* må de ha de ha svart 6 eller 7 på dette spørsmålet. (Skala fra 1 til 7, hvor 1 betyr at prosjektet er uten betydning, mens 7 innebærer at prosjektet er av svært stor betydning.)
- Prosjektet må ha *høy addisjonalitet* i 2000, det vil si at det ville blitt lagt på is eller ikke gjennomført uten SNDs medvirkning.
- For å få et mer representativt bilde er ikke de fem prosent største bedriftene med i beregningen. Om disse bedriftene tas med, risikerer man at en ved oppskalering får resultater som i liten grad er representative for populasjonen.
- Sysselsettingen per 1/1 2000 er utgangspunktet for beregningen.

I figur 8-2 nedenfor vises sammenhengen mellom prosjektenes betydning for overlevelse og sikring av arbeidsplasser for prosjektene med høy addisjonalitet. SND har bidratt til å sikre fra omkring 185 arbeidsplasser (skår på 7) til 260 arbeidsplasser (skår på 6-7)¹⁶.

¹⁶ Tilsvarende når også de fem prosent største bedriftene inkluderes er mellom ca 300-440 sikrede arbeidsplasser.

Figur 8-2 Sammenhengen mellom prosjektenes betydning for overlevelse (skår 6-7 eller 7) og sikrede arbeidsplasser. Prosjekter med høy addisjonalitet i førundersøkelsen. Akkumulerte tall.

Fordelt etter distriktpolitisk virkeområde har SND medvirket til å sikre fra om lag 50 til 75 arbeidsplasser utenfor sonene og ca 130 til 190 innenfor sonene. I overkant av 70 prosent av de sikrede arbeidsplassene befinner seg dermed i det distriktpolitiske virkeområdet. Dette er samme andelen som i forrige undersøkelse, og det er 10 prosentpoeng høyere enn andelen prosjekter i virkeområdet. Dette innebærer at SNDs medvirkning i prosjektene har noe større betydning for sikring av arbeidsplasser innenfor enn utenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

8.1.4 Skapte og sikrede arbeidsplasser i etterundersøkelsen

Totalt har SND bidratt til at det er skapt og sikret fra om lag 1005 til 1135 arbeidsplasser for de virksomhetene som har svart i etterundersøkelsen. Dette er fra 1,6 til 1,8 arbeidsplasser per prosjekt, noe som er en økning fra i fjor da det ble skapt 1,2 til 1,5 arbeidsplasser per prosjekt. Økningen skyldes først og fremst at det i årets undersøkelse er skapt flere arbeidsplasser hos noen få store bedrifter.

Når antall arbeidsplasser fordeles etter distriktpolitisk virkeområde, viser det seg at det er skapt og sikret omkring 430 til 515 arbeidsplasser innfor det distriktpolitiske virkeområdet og ca 575 til 620 arbeidsplasser utenfor virkeområdet. Det innebærer at om lag 45 prosent av arbeidsplassene er kommet innenfor virkeområdet, noe som er 15 prosentpoeng lavere enn hva antall prosjekter tilsier og en nedgang på rundt 20 prosentpoeng fra i fjor. Som nevnt tidligere skyldes nedgangen først og fremst at det er skapt mange arbeidsplasser blant noen få virksomheter utenfor virkeområdet.

8.2 ESTIMERING AV SYSSELSETTINGSEFFEKTER FOR HELE POPULASJONEN

Ved å bruke de beregningene som er gjort for sysselsettingseffekter av de prosjektene som inngår i etterundersøkelsen for 2000-kullet, er det mulig å estimere sysselsettingseffekter for hele populasjonen som fikk tilsagn fra SND i 2000 (7.354 prosjekter). Effektene estimeres gjennom å anslå effekter for både skapte og sikrede arbeidsplasser. Innen begge disse områdene tar beregningen utgangspunkt i hvordan resultatene fra prosjektene som inngår i etterundersøkelsen fordeler seg på de ulike virkemidlene. Beregningsmåten beskrives mer inngående i avsnitt 8.2.1 - 8.2.3.

Den beregningsmåten som brukes for å estimere sysselsettingseffekten for hele populasjonen er den samme som ble brukt i forrige etterundersøkelse. Metoden er imidlertid noe annerledes enn i etterundersøkelsene for 1994 til 1998-kullet. På grunn av at vi har flere prosjekter å bygge våre anslag på, har det vært mulig å gjøre oppskaleringen noe mer detaljert. Vi har derfor tatt utgangspunkt i virkemiddelfordelingen da det særlig er virkemiddeltype som skiller de ulike prosjektene fra hverandre. For 1994 til 1998-kullet tok oppskaleringen utgangspunkt i fordelingen på industri/andre næringer og innenfor/utenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

8.2.1 Skapte arbeidsplasser for hele populasjonen

Beregningen av skapte arbeidsplasser for hele populasjonen tar utgangspunkt i andelen prosjekter for hvert enkelt virkemiddel der virksomhetene oppgir en skår på 4 til 7 eller 5 til 7 på spørsmålet om prosjektets effekt på sysselsettingsutviklingen. Denne andelen multipliseres så med den gjennomsnittlige sysselsettingsøkningen for hvert enkelt virkemiddel i etterundersøkelsen. I tabell 8.1 vises resultatene av beregningene.

Tabell 8-1 Beregning av skapte arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.

Virkemiddel	Pop.	Høyt anslag				Lavt anslag			
		Betsys ≥4	Gj. arb.pl.	Arb.pl. per prosj.	Tot. arb.pl	Betsys ≥5	Gj. Arb.pl	Arb.pl. per prosj.	Tot. arb.pl
Lavrisikolån	146	0,21	5,00	1,05	153	0,21	5,00	1,05	153
Landsd. risikolån	146	0,19	6,75	1,28	187	0,19	6,75	1,28	187
Distriktsrettede risikolån	414	0,37	6,43	2,38	985	0,34	6,85	2,33	964
Landsd. utv.tilskudd	278	0,29	4,14	1,20	334	0,21	4,80	1,00	278
Distriktsutv.tilskudd	945	0,17	4,89	0,83	784	0,12	5,85	0,70	663
Etablererstipend	914	0,23	2,52	0,58	530	0,19	2,54	0,48	441
OFU/IFU	128	0,42	25,3	10,6	1354	0,40	26,2	10,3	1318
Grunnfin. fiskeflåten	159	0,09	3,33	0,30	48	0,09	3,33	0,30	48
Lån til landbruket	1635	0,10	1,29	0,13	213	0,04	1,33	0,05	87
Bygdeutviklingsmidler	2589	0,10	1,33	0,13	337	0,09	1,36	0,12	317
Totalt/gjennomsnitt	7354			0,67	4925			0,61	4456

Pop. = populasjon, alle SNDs prosjekter i 2000, Betsys = andelen prosjekter som har effekt på sysselsettingsutviklingen, Gj.arb.pl = gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser i de bedriftene hvor prosjektet har hatt effekt på sysselsettingsutviklingen, Arb.pl. per prosj.= skapte arbeidsplasser per prosjekt for hele populasjonen, Tot.arb.pl = totalt antall skapte arbeidsplasser.

Skapte arbeidsplasser totalt

For hele populasjonen er det skapt fra omkring 4.500 til 4.900 nye arbeidsplasser. Dette er en del mindre enn i fjor da det ble skapt fra 5.500 til 6.400 arbeidsplasser. Nedgangen kan skyldes flere forhold, men vi vil trekke fram tre årsaker her. For det første har det skjedd en endring i virkemiddelfordelingen. Sammenlignet med fjoråret er det en nedgang i to virkemidler med prosjekter som har bidratt i relativt stor grad til å skape nye arbeidsplasser, mens det er en sterk økning i ett som har bidratt relativt lite. Mer spesifikt har det vært en reduksjon i antall prosjekter som har fått distriktsutviklingstilskudd (over -600) og landsdekkende utviklingstilskudd (over -100), mens antall prosjekter som har mottatt lån til landbruket har økt med 1100 prosjekter. Den andre årsaken til reduksjonen i antall arbeidsplasser er å finne i et det er skapt færre antall arbeidsplasser per prosjekt for noen virkemidler, spesielt landsdekkende utviklingstilskudd og distriktsutviklingstilskudd. Dette slår direkte ut i form færre skapte arbeidsplasser. Det samme gjør det forhold at antall prosjekter har gått ned med rundt 300 fra forrige undersøkelse.

Uten å ta hensyn til antall prosjekter, er det blitt skapt flest arbeidsplasser gjennom prosjekter som har fått tilsagn om OFU/IFU, distriktsutviklingstilskudd, og distriktsrettede risikolån. Færrest har blitt skapt hos dem som har fått grunnfinan-

sieringslån til fiskeflåten og lån til landbruket. Dette er i stor grad de samme resultatene som i forrige etterundersøkelse.

Skapte arbeidsplasser per prosjekt

Det er stor variasjon mellom virkemidlene når det gjelder hvor mange arbeidsplasser som har blitt skapt per prosjekt. Det har blitt skapt flest arbeidsplasser blant mottakere av OFU/IFU (10,6 til 10,3 per prosjekt) og distriktsrettede risikolån (2,3 – 2,4 per prosjekt, mens det har blitt skapt færrest blant dem som har fått bygdeutviklingsmidler (0,1 per prosjekt) og lån til landbruket (0,1 per prosjekt). Årsaken til forskjellene mellom virkemidlene skyldes sannsynligvis at de førstnevnte prosjektene omfatter større beløp i kroner. For hele populasjonen er det i gjennomsnitt skapt omlagt 0,6 til 0,7 arbeidsplasser per prosjekt. Dette er noe lavere enn sist, hvor det ble skapt fra 0,7 til 0,8 arbeidsplasser per prosjekt. Den observerte nedgangen skyldes primært en kombinasjon av endring i virkemiddelfordelingen samt reduksjon i antall skapte arbeidsplasser for noen sentrale virkemidler (se avnittet over for en nærmere utdyping).

Skapte arbeidsplasser etter distriktpolitisk virkeområde

Fordelt etter distriktpolitisk virkeområde har fra 2.300 til 2.400 nye arbeidsplasser blitt skapt utenfor sonene, mens fra 2.200 til 2.500 arbeidsplasser har blitt generert innenfor sonene. Omtrent halvparten av arbeidsplassene har dermed oppstått innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Dette er en lavere andel enn i fjor da rundt to tredeler av arbeidsplassene ble generert innen virkeområdet, og om lag 10 prosentpoeng lavere enn antall prosjekter.

8.2.2 Sikrede arbeidsplasser for hele populasjonen

Estimeringen av antall sikrede arbeidsplasser tar utgangspunkt i andelen prosjekter for hvert enkelt virkemiddel der virksomhetene oppgir en skår på 6 til 7 eller 7 (på en skala fra 1-7) på spørsmålet om hvor viktig prosjektet er for deres overlevelse. Denne andelen multipliseres så med det gjennomsnittlige antall sikrede arbeidsplasser for hvert enkelt virkemiddel i etterundersøkelsen. Resultatene er vist i tabell 8-2.

Tabell 8-2 Beregning av sikrede arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.

Virkemiddel	Pop.	Høyt anslag				Lavt anslag			
		Betov. ≥6	Gj. arb.pl.	Arb.pl. per. prosj.	Tot. arb.pl	Betov. =7	Gj. Arb.pl	Arb.pl. per prosj.	Tot. arb.pl
Lavrisikolån	146	0,04	12,00	0,48	70	0,04	12,00	0,48	70
Landsd. risikolån	146	0,10	9,00	0,90	131	0,10	9,00	0,90	131
Distriktsrettede risikolån	414	0,11	7,57	0,83	344	0,08	6,60	0,53	219
Landsd. utv.tilskudd	278	0,13	10,33	1,34	373	0,04	25,00	1,00	278
Distriktsutv.tilskudd	945	0,09	2,80	0,25	189	0,06	2,50	0,15	142
Etablererstipend	914	-	-	-	-	-	-	-	-
OFU/IFU	128	0,19	4,13	0,78	100	0,09	3,50	0,32	41
Grunnfin. fiskeflåten	159	0,24	3,75	0,90	143	0,21	2,00	0,42	67
Lån til landbruket	1635	0,19	1,86	0,35	572	0,14	2,00	0,28	458
Bygdeutviklingsmidler	2589	0,17	1,55	0,26	673	0,12	1,43	0,17	440
Totalt/gjennomsnitt	7354			0,35	2595			0,25	1846

Pop.= populasjon, alle SNDs prosjekter i 2000, Betov.= andelen prosjekter som har betydning for overlevelsen, Gj.arb.pl = gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser i de bedriftene hvor prosjektet har hatt betydning for overlevelsen, Arb.pl. per prosj.= sikrede arbeidsplasser per prosjekt for hele populasjonen, Tot.arb.pl = totalt antall sikrede arbeidsplasser.

Sikrede arbeidsplasser totalt

For hele populasjonen er det sikret fra vel 1.800 til 2.600 arbeidsplasser. Høyet antall arbeidsplasser har blitt sikret gjennom prosjekter som har fått tilsagn om bygdeutviklingsmidler og lån til landbruket¹⁷, mens færrest har blitt sikret hos dem som har fått OFU/IFU og etablererstipend. Etablererstipend gis til nyetablering og sikring av arbeidsplasser er derfor ikke relevant.

Sikrede arbeidsplasser per prosjekt

Om en foretar en fordeling ut fra hvor mange arbeidsplasser som har blitt sikret per prosjekt, gir det en helt annen rekkefølge på virkemidlene. Flest arbeidsplasser per prosjekt er blitt sikret blant mottakerne av landsdekkende utviklingstilskudd (1,0 - 1,3 per prosjekt) og landsdekkende risikolån (0,9 per prosjekt), mens færrest har blitt sikret blant dem som har fått distriktsutviklingstilskudd (0,2 – 0,3 per prosjekt). For hele populasjonen er det i gjennomsnitt sikret fra 0,3 til 0,4 arbeidsplasser per prosjekt. Dette er som i forrige etterundersøkelse.

¹⁷ Disse tallene er svært påvirket av at antall prosjekter er stort.

Sikrede arbeidsplasser etter distriktpolitisk virkeområde

Fordelt etter distriktpolitisk virkeområde har fra i underkant av 500 til 800 arbeidsplasser blitt sikret utenfor sonene, mens fra vel 1300 til drøyt 1800 arbeidsplasser har blitt sikret innenfor sonene. Samlet innebærer det at 70 til 73 prosent av de sikrede arbeidsplassene er å finne innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, noe som er rundt 10 prosentpoeng høyere enn hva antall prosjekter tilsier. Dette impliserer at prosjektene innen virkeområdet har relativt sett noe større betydning for sikring enn for skaping av nye arbeidsplasser. Dette er samme funn som i siste etterundersøkelse.

8.2.3 Skapte og sikrede arbeidsplasser for hele populasjonen

Med de forutsetningene som er lagt til grunn, er det skapt og sikret fra om lag 6.300 til 7.500 arbeidsplasser blant de bedriftene som fikk tilsagn fra SND i 2000. Dette innebærer at det er skapt og sikret 0,9 til 1,0 arbeidsplasser per prosjekt. Dette er en viss reduksjon fra forrige etterundersøkelse, hvor det ble skapt og sikret 1,0 til 1,2 arbeidsplasser per prosjekt. Nedgangen skyldes primært at det har skjedd en endring i virkemiddelfordelingen. (se 8.2.1 for en nærmere utdyping). Tallene framgår av tabell 8-3.

Tabell 8-3 Beregning av skapte og sikrede arbeidsplasser. Høyt og lavt anslag for hele populasjonen fordelt etter virkemiddel.

Virkemiddel	Populasjon (prosjekt)	Høyt anslag		Lavt anslag	
		Pr. prosjekt	Totalt	Pr. prosjekt	Totalt
Lavrisikolån	146	1,53	223	1,53	223
Landsdekkende risikolån	146	2,18	318	2,18	318
Distriktsrettede risikolån	414	3,21	1329	2,86	1183
Landsd. utviklingstilskudd	278	2,54	707	2,00	556
Distriktsutviklingstilskudd	945	1,08	973	0,85	805
Etablererstipend	914	0,58	530	0,48	441
OFU/IFU	128	11,4	1454	10,6	1359
Grunnfin.lån til fiskeflåten	159	1,20	191	0,72	115
Lån til landbruket	1635	0,48	785	0,33	545
Bygdeutviklingsmidler	2589	0,39	1010	0,26	757
Totalt	7354	1,02	7520	0,86	6302

Skapte og sikrede arbeidsplasser etter virkemiddel

I absolutte tall er det skapt og sikret flest arbeidsplasser blant mottakerne av OFU/IFU, distriktsrettede risikolån, distriktsutviklingstilskudd og bygdeutviklingsmidler. Færrest skapte og sikrede arbeidsplasser er det blant dem som har fått grunnfinansieringslån til fiskeflåten og lavrisikolån. Per prosjekt er det skapt og sikret flest arbeidsplasser blant mottakerne av OFU/IFU (11,4 til 10,6 per prosjekt) og distriktsrettede risikolån (2,9 – 3,2 per prosjekt), mens det er skapt og sikret færrest blant mottakerne av lån til landbruket (0,3 – 0,5 per prosjekt) og bygdeutviklingsmidler (0,3 – 0,4 per prosjekt). Dette skyldes mellom annet at mange små prosjekter og/eller små bedrifter befinner seg innen de to sistnevnte virkemiddelkategoriene.

Skapte og sikrede arbeidsplasser etter distriktpolitisk virkeområde

Fordelt etter distriktpolitisk virkeområde ligger antall skapte og sikrede arbeidsplasser fra om lag 2800 til ca 3.200 arbeidsplasser utenfor sonene og fra 3.500 til 4.300 arbeidsplasser innenfor sonene. Dette innebærer at vel 55 prosent av de skapte og sikrede arbeidsplassene befinner seg innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Denne andelen er rundt 10 prosentpoeng lavere enn i fjor, og ca 5 prosentpoeng lavere enn antall prosjekter.

8.3 SNDS KOSTNADER PER ARBEIDSPASS

Anslaget for støtteelementet per arbeidsplass skapt eller sikret tar utgangspunkt i de oppskalerte sysselsettingstallene som er beregnet foran i kap. 8.2.3 samt samlet støtteelement for bevilgningene i 2000. Dette er den samme metoden som ble benyttet for å beregne støtteelementet i evalueringen av SND og av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene¹⁸. Utgangspunkt her er tall for hele populasjonen. Tilsvarende beregninger med utgangspunkt i utvalget (de som har svart på undersøkelsen) kan også benyttes, slik Møreforskning har gjort i etterundersøkelsene for 1994 til 1998-kullet. Med samme kostnadsanslag gir de to framgangsmåtene relativt sammenfallende resultater.

Anslagene for kostnader per arbeidsplass er vist i tabellen nedenfor. I beregninger ser vi bort fra administrasjonskostnadene for ordningene ettersom disse ikke er kjent. Det må også kunne hevdes at administrasjonskostnadene stort sett vil være de samme fra år til år og derfor kan sees bort fra i den type analyser vi skal foreta her. I tabellen vises beregninger for 2000-kullet hvor alle virkemidlene er tatt med. For å kunne sammenligne tallene med 1994 til 1998-kullene, vises det i tillegg også beregninger hvor virkemidlene som ikke var med i disse er tatt ut (dvs.

¹⁸ Se Hauknes et.al, (2000) og Alsos et. al (2000)

etablererstipend, grunnfinansieringslån til fiskeflåten, lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler). Beregningene for 1995 og 1996-kullet er hentet fra evalueringen av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene (Alsos et. al, 2000).

Anslagene for kostnader per arbeidsplass er beregnet på grunnlag av samlet støtteelement i de årlige bevilgningene til virkemidlene. Her har vi satt SNDs kostnader lik summen av de ulike tilskuddsordningene tillagt tapsavsetningen for risikolåneordningene¹⁹. Tapsavsetningen har vært på 25 prosent av ressursrammen, men på grunn av at det tar noe tid før tapene oppstår har SND fått godkjenning fra ESA til at støtteelementet for risikolåneordningene kan settes til 19 prosent. Det totale støtteelementet er så dividert med sysselsettingsanslaget. Metoden må betraktes som en forenkling da det verken tas hensyn til administrasjonskostnadene knyttet til tilsagnsgivningen som nevnt tidligere, eller gjøres korrigeringer i forhold til faktiske tap.

Tabell 8-4 Skapte og sikrede arbeidsplasser – Støttekostnad per arbeidsplass (Kroneverdien i år 2000)

Årskull	Skapte og sikrede arbeidsplasser		Kostnader per arbeidsplass (i 1000 kr)*	
	Lav	Høy	Lav**	Høy**
2000 (alle virkemidler)	6302	7520	267	223
1999 (alle virkemidler)	7416	9499	276	215
2000 (tilsv. vrkm. som i 1995-98)	4444	5004	264	235
1999 (tilsv. vrkm. som i 1995-98)	5608	6837	229	187
1998	5800	7100	209	170
1996***	4522	5730	252	199
1995***	6285	8119	202	160

* Alle tallene er i 2000-kroner

** Beregnet ut i fra lavt/høyt anslag for skapte og sikrede arbeidsplasser.

*** Tallene er hentet fra evalueringen av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene (Alsos et. al, 2000)

For 2000-kullet er SNDs kostnader på 1680 millioner kr, noe som gir totale kostnader per arbeidsplass på mellom 223.000 – 267.000 kr. Dette er i stor grad innenfor samme intervall som fjorårets estimat på 215.000 – 276.000 kroner per arbeidsplass. Sammenlignet med tidligere år og for tilsvarende virkemidler (lavrisikolån, landsdekkende og distriktsrettede risikolån, landsdekkende utviklingstilskudd, distriktsutviklingstilskudd og OFU/IFU)²⁰ er totale kostnader

¹⁹ Bygdeutviklingsmidlene består av tilskudd og rentefrie lån. SND har anslått støtteelementet av de rentefrie lånene til å ligge på 60 prosent av bevilget beløp.

²⁰ Dvs. at etablererstipend, lån til landbruket, bygdeutviklingsmidler og grunnfinansieringslån til fiskeflåten er holdt utenfor.

per arbeidsplass på mellom 235.000 – 264.000 kr. Dette er en del høyere enn hva en har funnet tidligere. I fjor var for eksempel kostnadene per arbeidsplass for disse virkemidlene på 187.000 til 229.000 kroner. Endringen fra 1999 til 2000-kullet skyldes trolig det har skjedd en endring i virkemiddelfordelingen samt at det er skapt og sikret færre arbeidsplasser per prosjekt for noen sentrale virkemidler, spesielt distriktsutviklingstilskudd.

8.4 OPPSUMMERING

For de virksomhetene som inngår i etterundersøkelsen for 2000-kullet, har det vært en netto sysselsettingsøkning på 750 arbeidsplasser. Dette tilsvarer en økning på 15 prosent i perioden fra 1. januar 2000 til 1. januar 2004. Av den netto sysselsettingsøkningen er 398 arbeidsplasser kommet i bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet og 352 utenfor. Den prosentvise økningen har så å si vært lik innenfor (15 prosent) og utenfor virkeområdet (14 prosent).

Når det gjelder beregninger av sysselsettingseffektene av SND-tilsagnene, er det knyttet stor usikkerhet til disse. Treffsikkerheten i anslagene vil både avhenge av utvalgsusikkerhet og av presisjonsproblemer knyttet til de subjektive graderte svaralternativer som benyttes. Annen vekting kan med andre ord gi andre anslag. Beregninger som er gjort for alle de bedriftene som fikk tilsagn fra SND i 2000 (7.354 prosjekter) gir et anslag på sysselsettingseffekten fra om lag 6.300 til 7.500 arbeidsplasser. Dette tilsvarer 0,9 til 1,0 arbeidsplasser per prosjekt. Vel 55 prosent av de skapte og sikrede arbeidsplassene er kommet innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

For hele populasjonen av bedrifter som fikk tilsagn fra SND i 2000 er SNDs kostnad per skapte og sikrede arbeidsplass på 223.000 til 267.000 kroner. Dette er i stor grad innenfor samme intervall som fjorårets estimat på 215.000 – 276.000 kroner per arbeidsplass.

DEL D: RESULTATVURDERING PÅ BEDRIFTSNIVÅ

9. UTVIKLING OG ENDRINGER I BEDRIFTENES EGENSKAPER

Foran har vi sett på forhold knyttet til prosjektene i bedriftene. I dette kapitlet skal vi se nærmere på om det har skjedd noen utvikling/endring i bedriftens egenskaper fra førundersøkelsen i 2001 og fram til etterundersøkelsen nå i 2004. I det videre ser vi nærmere på faktorer vedrørende bedriftens ressurser, strategiske forhold og entreprenørielle orientering. Sistnevnte egenskap kan fortelle noe om bedriftenes holdning til innovasjon, risikotilbøyelighet og proaktivitet.

9.1 ENDRINGER I BEDRIFTENS RESSURSER

Ressurser grupperes ofte i fem hovedkategorier. Disse er finansielle, fysiske, menneskelige, organisatoriske og teknologiske ressurser. Av de nevnte ressursene må en anta at ressursene med størst potensial for utvikling/endring (innovasjon og entreprenøriell adferd) er knyttet til de menneskelige og de teknologiske ressursene. Samtidig må den finansielle ressursen sees på som grunnleggende for å kunne lykkes. I denne undersøkelsen er det tatt med indikatorer som kan fortelle noe om bedriftenes ulike ressurser. Disse presenteres nedenfor og er:

- Menneskelige ressurser: Leders og ansattes nettverk (Nettverk)
- Organisatoriske ressurser: Formell struktur/styre og strategi (Styre)
- Teknologiske ressurser: Patenter/vanskelig kopierbar kompetanse (Teknologi)
- Fysiske ressurser: Geografiske lokaliseringsforhold og foretaksmiljø (Lokalisering)
- Finansielle ressurser: Finansiell posisjon sammenlignet med konkurrentene (Finans)

9.1.1 Sammenligning av gjennomsnittsverdier for ressursene

I tabellen nedenfor er de gjennomsnittlige endringene for de enkelte ressursgruppene vist. Alle ressursgruppene har fått redusert gjennomsnittsverdi siden førundersøkelsen. Dette var også noe vi fant i fjorårets etterundersøkelse. Nedgangen i forhold til bedømmelsen av de samme ressursene i førundersøkelsen er imidlertid ikke store (mellom 0,50 og 0,20, skala 1-7).

De ressursene som vurderes høyest er nettverk, med gjennomsnittsverdier på 4,66/4,99. De øvrige ressursene oppnår gjennomsnittsverdier på mellom 2,6 og 4,8 begge undersøkelsene sett under ett med teknologiressursen med lavest skår. Alle

endringene fra før- til etterundersøkelsen er signifikante på 10 prosents nivå eller bedre. Tallene framgår av tabellen nedenfor.

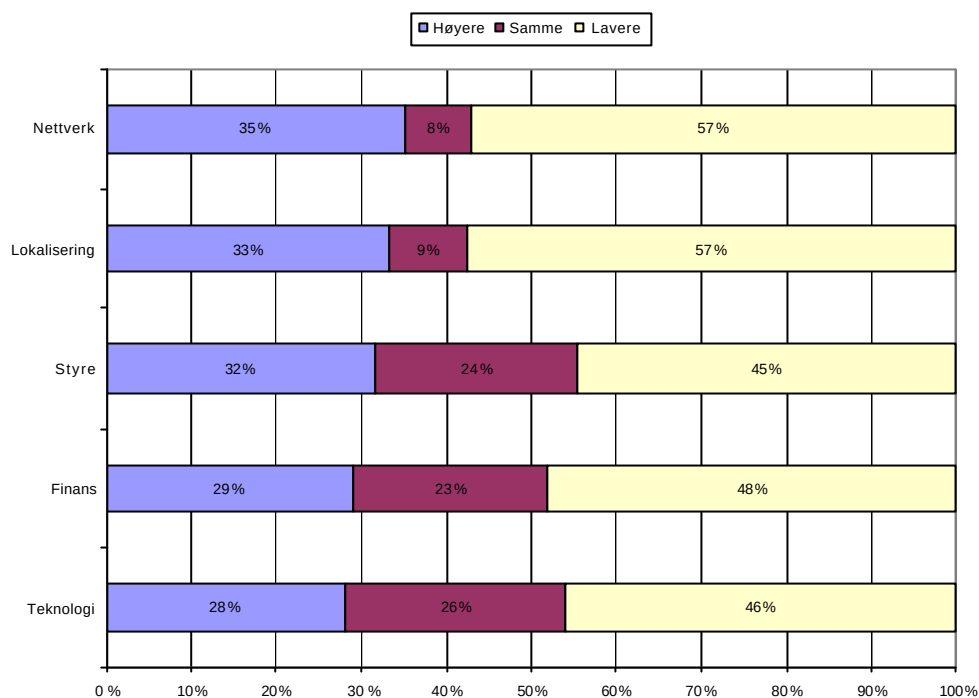
Tabell 9-1 Gjennomsnittsverdier for ressursene i før- og etterundersøkelsen

Ressurs	Gjennomsnitt	Standard avvik (gj.snittet)	N
- Nettverk04	4,56	0,073	386
- Nettverk01	4,99	0,073	
Endring 2004 - 2001	- 0,43***		
- Styre04	3,44	0,092	392
- Styre01	3,64	0,101	
Endring 2004 - 2001	- 0,20**		
- Teknologi04	2,59	0,083	357
- Teknologi01	2,79	0,089	
Endring 2004 - 2001	- 0,20**		
- Lokalisering04	3,51	0,066	495
- Lokalisering01	4,09	0,068	
Endring 2004 - 2001	- 0,58***		
- Finans04	3,32	0,086	406
- Finans01	3,75	0,092	
Endring 2004 - 2001	- 0,43***		

Sig. (2-tailed): * < 0,10; ** < 0,01; *** < 0,001

9.1.2 Type endringer

En annen måte å studere endringen i ressursene på er å se på hvor mange som vurderer ressursene lavere, høyere eller har samme vurdering som tidligere. Dette er vist i figuren nedenfor. Som det framgår her, vektlegger mellom 28 og 35 prosent av bedriftene de ulike ressursene høyere i dag enn i 2001, mens størstedelen vurderer dem lavere (46-57 prosent av bedriftene avhengig av hvilken ressurs det er snakk om). Mellom 26 og 8 prosent av ressursene vurderes på samme måte som tidligere. Grovt sett kan en derved si at omkring halvparten av bedriftene har samme eller høyere vektlegging av sine ressurser i forhold til 2001. Resultatene av de ulike ressursgruppene er vist i figuren nedenfor.

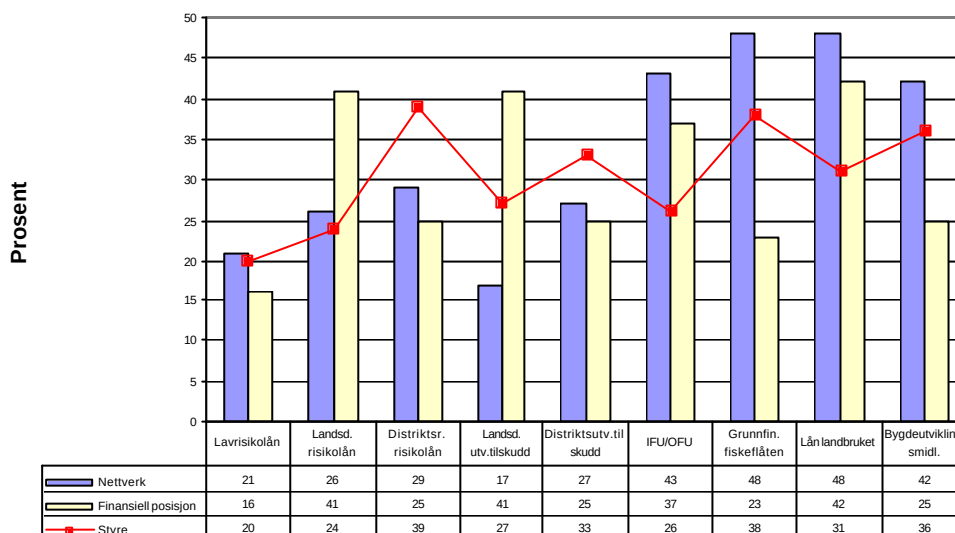

Figur 9-1 Bedriftenes vektlegging av ressursenes betydning i dag ift. førundersøkelsen i 2001.

Alle de ulike ressursindikatorene nevnt foran må antas å være sentrale for bedriftene, men hva kan det skyldes at verdiene reduseres i forhold til førundersøkelsen? Det er vanskelig å ha noen klar formening om dette. En nærliggende forklaring kan være at en ved oppstart av prosjekt og spørsmål i den forbindelse kan tendere til å være noe mer optimistisk i vurderingene enn når prosjektet er avsluttet. En annen mulighet er at det faktisk har skjedd mer reelle endringer i bedriftenes vurderinger av ressursene de siste årene, og i denne forbindelsen kan det være at det aktuelle prosjektet påvirker bedriftens fokus og vurderinger. Når prosjektet avsluttes endres med andre ord fokus igjen og andre forhold kan bli viktigere.

Å se på ressursindikatorene i forhold til hvilket virkemiddel bedriftene har mottatt, kan bidra til å nyansere bildet noe. Bedrifter som i størst grad vurderer *nettversressursen* høyere en tidligere har mottatt et av landbruksvirkemidlene, grunnfinansieringslån til fiskeflåten eller IFU/OFU. For disse bedriftene har

mellom 42 og 48 prosent av bedriftene en høyere vurdering. Tilsvarende har mottakerne av landsdekkende risikolån, landsdekkende utviklingstilskudd, og lån til landbruket en høyere vurdering av sin *finansielle posisjon* sammenlignet med konkurrentene enn tidligere (41-42 prosent av bedriftene har en høyere vurdering). Styreressursen gis først og fremst en noe høyere vurdering blant mottakerne av grunnfinansieringslån til fiskeflåten og bygdeutviklingsmidler (henholdsvis 38 og 36 prosent). Resultatene framgår av figuren nedenfor.

Figur 9-2 Bedrifter med høyere ressursvurdering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Noen utvalgte ressurser. Prosent.

Resultatene over er kanskje noe overraskende, særlig at nettverksressursene blir viktigere for mottakerne av landbruks- og fiskerivirkemidlene, mens dette ikke er tilfelle for de tradisjonelle bedriftsrettede virkemidlene. Dette kan skyldes flere forhold. En forklaring er at bedrifter som benyttet sistnevnte virkemidler (de tradisjonelle bedriftsrettede virkemidlene) allerede vektla nettverksressursene høyt (høy skår), mens de øvrige hadde en lavere vurdering. Dette gjør at potensialet for en høyere vurdering blir større for disse mottakerne av landbruks- og fiskerivirkemidlene og vise versa. Unntaket er imidlertid IFU/OFU brukerne som til tross for høy vurdering i utgangspunktet har mange som mener dette har blitt viktigere. En forklaring her kan være at virkemiddelets innretning og prosjektet tydeliggjør viktigheten av dette. Noe av de samme resonnementene om at en lav

vurdering i utgangspunktet gir et potensial for høyere vurdering senere kan også i hovedsak benyttes for de øvrige ressursene. Det er for øvrig interessant å merke seg at den *finansielle posisjonen* er styrket for mottakerne av landsdekkende risikolån, landsdekkende utviklingstilskudd, og lån til landbruket. Her kan det kanskje spekuleres i om dette kan skyldes det gjennomførte prosjektet. Antall bedrifter for de to førstnevnte ordningene er imidlertid lavt (21 og 24 bedrifter) slik at små endringer kan gi store prosentvise utslag.

Endringer i ressursvurderingene er også sett i forhold til bedriftsstørrelse, men vi finner ingen systematiske forskjeller ut fra disse

9.2 ENDRINGER I BEDRIFTENES KONKURRANSESTRATEGIER

Strategi handler om bedriftens tilpasning til omgivelsene og kan defineres som *den tilpasningen organisasjonen gjør mellom interne ressurser og ferdigheter, og muligheter og risiko skapt av bedriftens eksterne omgivelser*²¹. En bedrifts strategi fastsetter med andre ord hvilke omgivelser en skal operere i og hvilke virkemidler bedriften skal ta i bruk for å nå sine mål. Valg av konkurransestrategi betraktes ofte som en av de viktigste beslutningene for en bedrifts suksess, og innen strategi og ledelse er det en helt sentral oppgave å oppnå kunnskap om ulike kilder til bærekraftig konkurranseevne. Konkurransestrategier grupperes ofte i tre hovedkategorier etter hvor fokus for strategien er. Tradisjonelt kan de deles inn etter om det er fokus på produkt, marked eller pris. I denne undersøkelsen er det tatt med indikatorer som kan fortelle noe om bedriftenes strategiorientering, og inndelingen nevnt over vil bli benyttet her.

9.2.1 Sammenligning av gjennomsnittsverdier for strategigruppene

I tabellen nedenfor er de gjennomsnittlige endringene for de enkelte strategigruppene vist. Også her har alle gruppene fått redusert gjennomsnittsverdi siden førundersøkelsen (mellom 0,23 og 0,50). Nedgangen for prisstrategien er minst, mens de to øvrige strategigruppene har en nedgang på 0,50. De strategigruppene som vurderes høyest er produkt med gjennomsnittsverdier på 5,26/4,76. Lavest er verdien for marked med 3,78/3,28. Alle sammenligningene er signifikante på ti prosents nivå eller bedre for sammenligninger mellom før- og etterundersøkelsene. Tallene framgår av tabellen nedenfor.

²¹ Se Grant, 1991

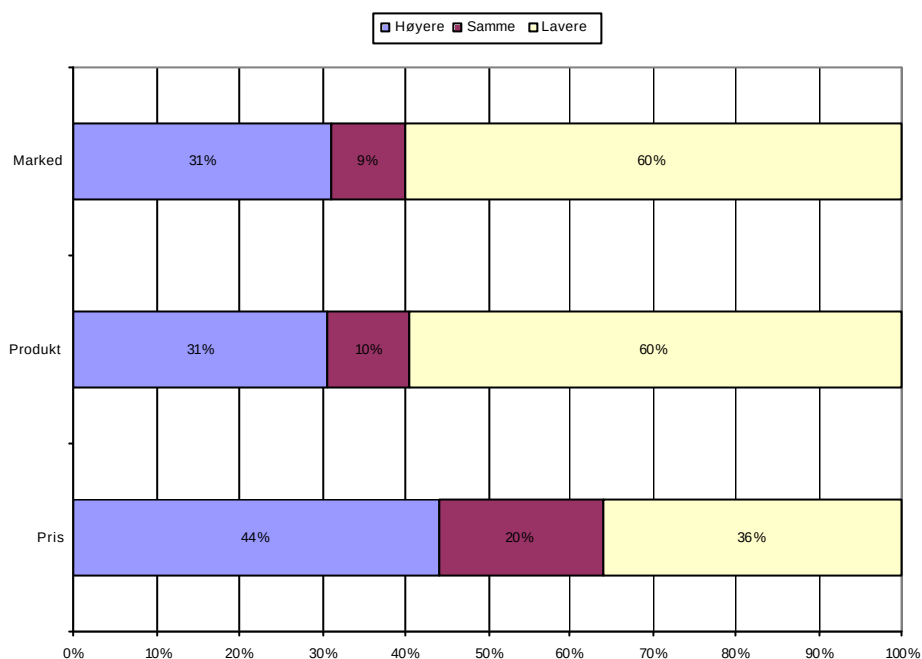
Tabell 9-2 Gjennomsnittsverdier for strategiorienteringen i før- og etterundersøkelsen

Strategiorientering	Gjennomsnitt	Standard avvik (gj.snittet)	N
- Produkt04	4,76	0,066	404
- Produkt01	5,26	0,061	
Endring 2004 - 2001	- 0,50***		
- Marked04	3,28	0,064	435
- Marked01	3,78	0,061	
Endring 2004 - 2001	- 0,50***		
- Pris04	3,43	0,073	489
- Pris01	3,66	0,076	
Endring 2004 - 2001	- 0,23***		

Sig. (2-tailed): * < 0,10; ** < 0,01; *** < 0,001

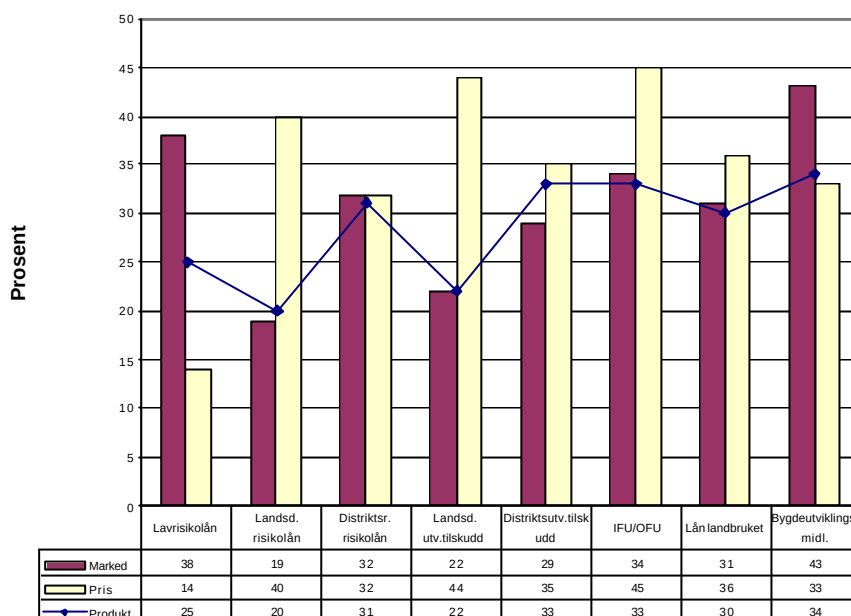
9.2.2 Type endring

Hvor mange som vurderer strategiområdene lavere, høyere eller har samme vurdering som tidligere, er vist i figuren nedenfor. Særlig har bedriftene økt sin vurdering av viktigheten til prisstrategien. 44 prosent har en høyre vurdering av denne enn i førundersøkelsen, mens 36 prosent har en lavere vurdering. Tilsvarende tall for markedsstrategien og produktstrategien er 31 prosent med høyere vurdering og 60 prosent med lavere. Det ser med andre ord ut til at det i perioden har skjedd en relativt stor endring i strategifokuset særlig i forhold til prisstrategiens betydning. Tallene er illustrert i figuren nedenfor.

Figur 9-3 Bedriftenes vurdering av strategifokus i dag ift. førundersøkelsen 2001

Nedenfor skal vi se på i hvilken grad strategiene har fått en høyere vurdering i 2004 enn i 2001 fordelt etter hvilket virkemiddel som er benyttet. Alle så nær som mottakerne av lavrisikolån, distriktsutviklingstilskudd og landbruksvirkemidlene har en langt høyere vurdering av *prisstrategien* enn tidligere (mellom 40 og 45 prosent av bedriftene), mens mottakerne av bygdeutviklingsmidler og lavrisikolån i større grad har endret fokus mot *markedsstrategi* (henholdsvis 43 og 38 prosent av bedriftene med høyere vurdering). Endringene for *produktstrategi* er ikke så store, men her fant vi også de høyeste vurderingene i førundersøkelsen (jfr. tabellen foran). Vi finner med andre ord noe av det samme som for ressursene. Strategier med relativt lavt skår i førundersøkelsen øker sin betydning i etterundersøkelsen og vise versa. Resultatene er illustrert i figuren nedenfor.

Figur 9-4 Bedrifter med høyere strategivurdering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Prosent

Også her må en kunne si at resultatene i utgangspunktet kan se noe overraskende ut, for eksempel at IFU/OFU mottakerne nå vurderer prisstrategien som viktigere enn tidligere. Men disse hadde allerede i utgangspunktet et høyt nivå på først og fremst produktstrategi og også markedsstrategi. Det ser derfor ut til at fokus på denne bakgrunn endres til områder som tidligere har hatt lavere vurdering. Noe kan muligens også skyldes virkemiddelets innretning. For eksempel er det ikke usannsynlig at mottakerne av bygdeutviklingsmidlene og det prosjektet som dette bidrar til å finansiere gjør det helt naturlig at disse vurderer markedsstrategi som viktigere nå enn ved oppstart. På den annen side kan slike endringer i fokus/vurdering av viktighet ha noe med prosjektet i utgangspunktet å gjøre, slik som det kan se ut for IFU/OFU mottakerne. I strategisammenheng trenger imidlertid ikke en slik "utjamning" på flere strategier å være av det gode, men kan føre til et uklart strategifokus og dårligere resultater. De endringene i vurdering av viktighet som er observert kan imidlertid også tolkes som at bedriftene lærer og utvikler seg hele tiden.

Endringer i strategivurderingene er også sett i forhold til bedriftsstørrelse, men vi finner ingen systematisk forskjeller ut fra disse.

9.3 ENDRINGER I BEDRIFTENES ENTREPRENØRIELLE ORIENTERING

Entreprenørskap og nyskapning er sett på som sentralt for verdiskapning, vekst og sysselsetting. I tillegg forventes det at samfunnsutviklingen i økende grad vil bli preget av omstillingsprosesser, noe som ytterligere gjør at evnen til entreprenørskap vil stå sentralt. Entreprenøriell orientering kan defineres som: "Lederens strategiske orientering som reflekterer en bedrifts villighet til å engasjere seg i entreprenøriell adferd"²², og er sett på som en bedrifts handlinger i forhold til innovasjon, risikotilbøyelighet og proaktivitet²³. Et av formålene til SND og flere av virkemidlene er nettopp å bidra til utvikling, innovasjon og nyskapning. I vår sammenheng er det derfor av interesse å finne ut hvordan denne faktoren er, og hvordan den utvikler seg.

I tabellen nedenfor er de gjennomsnittlige endringene entreprenøriell orientering vist. Også her er gjennomsnittsverdien redusert siden førundersøkelsen (0,48). Forskjellen fra før- til etterundersøkelsen er signifikant. Tallene framgår av tabellen nedenfor.

Tabell 9-3 Gjennomsnittsverdier for entreprenøriell orienteringen i før- og etterundersøkelsen

Entreprenøriell orientering (EO)	Gjennomsnitt	Standard avvik (gj.snittet)	N
- Entreprenøriell orientering04	3,90	0,072	488
- Entreprenøriell orientering01	4,38	0,072	
Endring 2004 - 2001	- 0,48***		

Sig. (2-tailed): * < 0,10; ** < 0,01; *** < 0,001

²² Wiklund, 1998

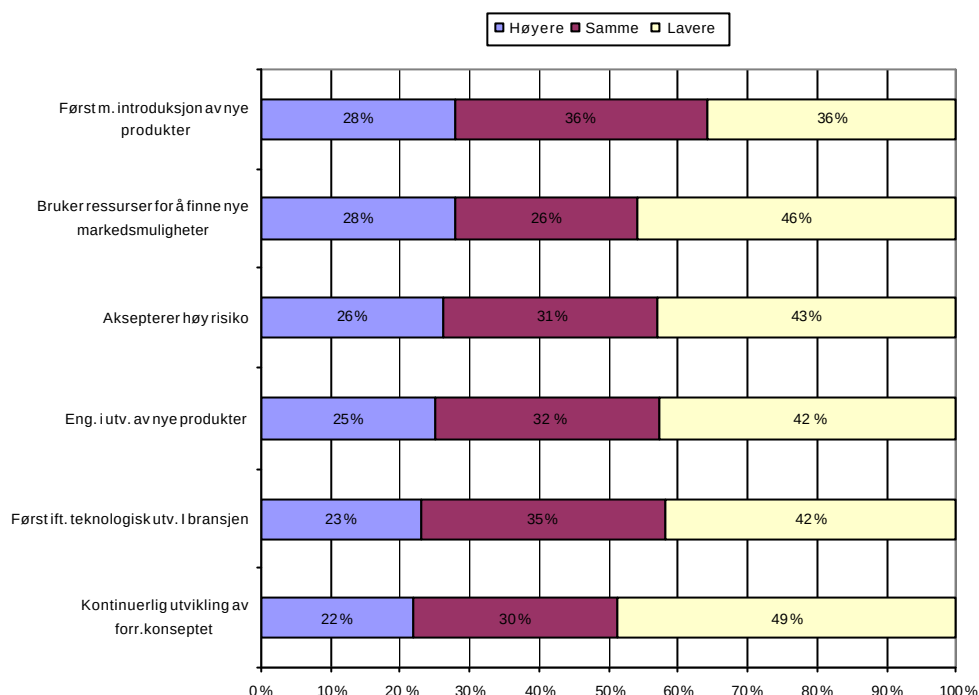
²³ Miller, 1983

9.3.1 Type endring

De seks indikatorene som inngår i entreprenøriell orientering her er gruppert etter indikatorer for innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet og er vist nedenfor.

- Innovasjon:	- Bedriften er engasjert i utvikling av nye produkter/tjenester. - Vi satser på å være først når det gjelder teknologisk utvikling i vår bransje.
- Proaktivitet:	- Vi bruker ressurser på å finne nye muligheter i markedet. - Vi legger vekt på en kontinuerlig utvikling av vårt forretningskonsept. - Bedriften legger vekt på å være den første bedriften som går inn på nye markeder.
- Risikotilbøyelighet:	- Vi akseptere høy risiko i vår markedstilpasning.

Hvor mange som vurderer de entreprenørielle indikatorene lavere, høyere eller har samme vurdering som tidligere, er vist i figuren nedenfor. Som det framgår vurderer mellom 28 og 22 prosent av bedriftene entreprenøriell orientering å være viktigere enn tidligere, mens mellom 36 og 49 prosent vurderer disse lavere enn i førundersøkelsen. Mellom 36 og 26 prosent av bedriftene har samme vurdering av de entreprenørielle faktorene som tidligere. En kan legge merke til at bedriftene i større grad enn før ressurser og strategi tenderer til å ha samme entreprenørielle vurderinger nå som de hadde i 2001. Grovt sett kan en si at mellom halvparten til 2/3 av bedriftene har samme eller høyere vurdering enn i førundersøkelsen. I figuren nedenfor er dette vist for de ulike entreprenørielle indikatorene.

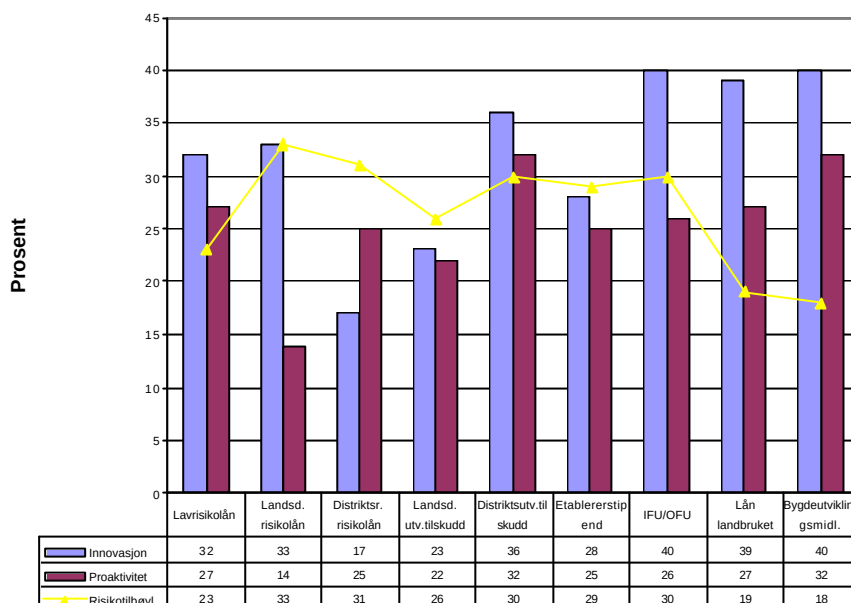

Figur 9-5 Bedriftenes vurdering av entreprenøriell orientering i dag ift. førundersøkelsen 2001

Også for de entreprenørielle indikatorene er det slik at de varierer noe med hvilket virkemiddel som er benyttet. Nedenfor er entreprenøriell orientering inndelt i de tre gruppene; innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet. Innovasjonsfaktorene²⁴ vurderes høyest av disse for alle virkemidelmottakerne utenom de som har benyttet distriktsrettede risikolån og landsdekkende utviklingstilskudd. Her er det risikotilbøyeligheten som ansees som viktigere enn tidligere. Størst endring i vektleggingen av innovasjon er det blant de som har benyttet IFU/OFU virkemiddelet og landbruksvirkemidlene hvor ca 40 prosent vektlegger dette høyere i dag enn i 2001. Igjen synes forklaringen å være at potensialet for økning er størst blant de som har mottatt landbruksvirkemidlene, mens OFU/IFU virkemiddelet, prosjektet og/eller bedriften fungerer slik at innovasjon slik det måles her fortsatt er viktig. Risikotilbøyeligheten vurderes høyest av mottakerne av distriktsrettede eller landsdekkende risikolån (33-31 prosent) sammenlignet med de

²⁴ Bedriften er engasjert i utvikling av nye produkter/tjenester, og Vi satser på å være først når det gjelder teknologisk utvikling i vår bransje.

øvrige, men proaktiviteten vektlegges høyest blant mottakerne av distriktsutviklingstilskudd og bygdeutviklingsmidler (32 prosent). Resultatene framgår av figuren nedenfor.

Figur 9-6 Bedrifter med høyere entreprenøriell orientering i 2004 enn i 2001 etter virkemiddel. Prosent

9.3.2 Hvilken innvirkning har SND på bedriftenes entreprenørielle orientering

I og med at entreprenøriell orientering kan være sentralt for en bedrifts utvikling og resultater og viktig for SNDs arbeid og flere av virkemidlene, skal vi her se nærmere på om det er sammenhenger mellom SND-innsatsen og bedriftens entreprenørielle orientering.

Bedriftenes entreprenørielle orientering i 2004 er analysens avhengige variabel. Som bakgrunnsvariabler benyttes bedriftsstørrelse og endringer i bedriftens omgivelser siste 3 år. Uavhengige variabler som benyttes er virkemidlene, størrelsen på prosjektbevilgningen i forhold til bedriftens omsetning, veiledningens betydning for prosjektet og om SND har bidratt med oppfølging etter at tilsagn ble gitt. Av virkemidlene ble etablererstipendene kastet ut av analysen. For å beholde distriktsutviklingstilskuddene, som er den største gruppen, og for å unngå

multikolinearitet ble lånt til landbruket tatt ut. Etter dette ble analysen gjennomført som vist nedenfor.

Det er interessant å merke seg at de virkemidlene som en kan karakterisere som mest utviklingsorienterte, det vil si OFU/IFU og de landsdekkende og distriktsrettede utviklingstilskuddene og risikolånene, også synes å være de som influerer bedriftenes entreprenørielle orientering. I tillegg er det sammenheng mellom om at SND har bidratt med oppfølging og entreprenøriell orientering. Omgivelsesendringer bedriften har opplevd de siste tre årene har også klar sammenheng med bedriftenes entreprenørielle orientering. Modellen forklarer 35 prosent av variasjonen i entreprenøriell orientering (Justert $R^2 = 0,35$).

Tabell 9-4 SNDs innvirkning på bedriftenes entreprenørielle orientering. Regresjonsanalyse.

Variabler	Entreprenøriell orientering 2004.
Bakgrunns variabler	
Bedriftsstørrelse	
Bransjemessige endringer siste 3 år	0,395***
Virkemidler	
Lavrisikolån	
Landsdekkende risikolån	0,208***
Distriktsrettede risikolån	0,109*
Landsdekkende utviklingstilskudd	0,176**
Distriktsutviklingstilskudd	0,155**
OFU/IFU	0,296***
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten	
Bygdeutviklingsmidler	
Andre SND bidrag	
Veiledningens betydning for prosjektet	
Oppfølging av bedriften	0,103**
Prosjektbevilgning ift. oms. i 2000	
Konstant (B-verdi)	-0,219
Justert R^2	0,35
F-verdi	14,75***
N	326

9.4 OPPSUMMERING

Vi har i dette kapittelet sett på endringer i bedriftenes ressurser, strategier og entreprenørielle orientering. Alle ressursgruppene, strategiene og entreprenørielle indikatorer har fått redusert gjennomsnittsverdi siden førundersøkelsen. Dette var også noe vi fant i fjorårets etterundersøkelse. Nedgangen er imidlertid ikke stor. Det er vanskelig å ha noen klar formening om hvorfor det er slik. En mulig

forklaring kan være at en ved oppstart av prosjekt og spørsmål i den forbindelse kan tendere til å være noe mer optimistisk i vurderingene enn når prosjektet er avsluttet. En annen mulighet er at det faktisk har skjedd mer reelle endringer i bedriftenes vurderinger av ressurser, strategier og entreprenøriell orientering de siste årene og i denne forbindelsen kan det være at det aktuelle prosjektet påvirker bedriftens fokus og vurderinger. Når prosjektet avsluttes endres med andre ord fokus igjen og andre forhold kan bli viktigere.

Endringene er også vurdert i forhold til om bedriftene vurderer ressurser, strategier og entreprenøriell orientering lavere, på samme nivå eller høyere enn i 2001. I forhold til ressursene kan en grovt sett si at omkring halvparten av bedriftene har samme eller høyere vektlegging av sine ressurser i forhold til i 2001. For strategiene har bedriftene økt sin vurdering av viktigheten til prisstrategien. 44 prosent vurderer denne høyere i dag enn i førundersøkelsen. For entreprenøriell orientering (innovasjon, proaktivitet, risikotilbøyelighet) tenderer bedriftene i større grad enn for ressurser og strategier til å ha samme vurderinger nå som de hadde i 2001. Grovt sett kan en si at mellom halvparten til 2/3 av bedriftene har samme eller høyere vurdering av sin entreprenørielle orientering som i førundersøkelsen.

Det er en god del forskjeller avhengig av hvilket virkemiddel som er benyttet, men det er vanskelig å tilskrive endrede holdninger/vektlegging av ressurser, strategier og entreprenøriell orientering til disse. Dette synes heller å være noe mer indirekte gjennom at faktorer som fikk en lav vurdering i førundersøkelsen har et større potensial for en høyere vurdering i etterundersøkelsen og vise versa. Unntaket er imidlertid IFU/OFU brukerne, som til tross for høy vurdering ex ante for blant annet nettverksressurser og innovasjon, fortsatt har mange som mener disse faktorene har blitt viktigere. En forklaring her kan være at virkemiddelets og/eller prosjektets innretning tydeliggjør viktigheten av dette. I tillegg kan bedriften som sådan fungerer slik at nettverk og innovasjon fortsatt er viktig.

10. EKSTERNE OG INTERNE FAKTORER SOM PÅVIRKER BEDRIFTENES RESULTATER

I kapitlet foran ble de ulike bedriftsegenskapene presentert. Hvilke resultater som oppnås på bedriftsnivå, vil i stor grad avhenge av bedriftens ulike ressurser, strategiske valg og målsettinger. Samtidig vil også eksterne og interne faktorer som for eksempel virkemiddel, prosjektbevilgningens størrelse, SNDs oppfølging og bedriftens størrelse, bransje og forhold i omgivelsene ha betydning. Vi skal i dette kapitlet se om det er noen effekter på bedriftsnivå. Dette handler om hvordan realiseringen av prosjektet kan ha bidratt til bedriftens målsettinger i forhold til ulike resultater og prestasjoner.

10.1 FAKTORER SOM PÅVIRKER RESULTATENE

I det videre skal vi forsøke å isolere en del påvirkningsfaktorer som kan ha betydning for bedriftens ulike resultatmål. De tre resultatmålene; *prestasjoner*²⁵ i forhold til konkurrentene, *omsetningsendring*²⁶ og *sysselsettingsendring*²⁷, vil bli benyttet og er studiens avhengige variabler. For å se på hva som kan påvirke disse, er det tatt utgangspunkt i analysemodellen som er vist i kapittel 1. I modellen antar vi at det finnes en rekke faktorer som forhold i omgivelsene, SNDs finansiering, ressurser/strategier og andre bedriftsforhold (bransje, bedriftsstørrelse) som påvirker utfallet av bedriftens virksomhet. Resultatene vil bli presentert ved bruk av regresjonsanalyser. Analyseresultatene for de tre resultatmålene vil av praktiske grunner bli presentert sammen, men det må understrekes at de tre analysene er uavhengige av hverandre. Først skal vi se litt nærmere på hva SND bidrar med i forhold til disse resultatmålene før vi analyserer hele modellen i sammenheng.

10.1.1 SNDs bidrag til bedriftenes resultater

I modellen nedenfor har vi bare tatt med SNDs ulike bidrag i form av type virkemiddel, SNDs veiledning i 2000, om SND har bidratt med oppfølging etter at tilsagnet ble gitt og prosjektbevilgningens størrelse i forhold til bedriftens omsetning i 2000.

²⁵ Målt ved om bedriftene har rapportert om de gjør det bedre enn konkurrentene med hensyn til økonomisk resultat, vekst og markedsforhold. Består av seks variabler som framkommer som en faktor ved bruk av faktoranalyse (utledningen er vist i vedlegg)

²⁶ Endring i omsetningen fra 2000 til 2003 delt på omsetningen i 2000.

²⁷ Endring i sysselsettingen fra 2000 til 2003 delt på sysselsettingen i 2000

Første regresjonskjøring av dataene kastet ut distriktsutviklingstilskudd på grunn av multikollinearitet. Dette er imidlertid den største virkemiddelgruppen og ble derfor tatt inn igjen, mens lån til landbruket ble tatt ut. Etter disse justeringene fungerte modellen tilfredsstillende i forhold til multikollinearitet. Resultatene er vist i tabellen nedenfor.

For fire av virkemidlene (distriktsrettede risikolån, landsdekkende og distriktsrettede utviklingstilskudd og OFU/IFU) er det positive signifikante sammenhenger mellom disse og hvordan bedriften oppfatter sine prestasjoner i forhold til konkurrentene. Med andre ord anser bedriftene som har benyttet slike virkemidler at de gjør det bedre enn andre i samme næring. Det er imidlertid negativ signifikant sammenheng mellom prosjektbevilgningens størrelse (ift. omsetningen) og hvordan de oppfatter sin situasjon/prestasjoner i forhold til konkurrentene. Dette betyr at jo større prosjektbevilgningen er i forhold til bedriftens omsetning, jo mer sannsynlig er det de opplever sin egen situasjon som dårligere enn konkurrentenes. Modellen forklarer sju prosent av den totale variasjonen i prestasjonene (Justert $R^2 = 0,07$)

Når vi ser på bedriftenes relative endring i omsetningen, endrer bildet seg en del. Nå er det bare OFU/IFU-virkemiddelet som har positiv og signifikant betydning, mens det for landsdekkende utviklingstilskudd er negativt. Med andre ord ser det ut til å være en tendens til at omsetningen har blitt redusert for disse bedriftene i perioden. Når det gjelder utviklingen i omsetningen er det imidlertid en positiv sammenheng mellom prosjektbevilgningens størrelse (ift. omsetningen) og endring i omsetningen. Modellen her forklarer 17 prosent av den totale variasjonen i prestasjonene (Justert $R^2 = 0,17$).

For det relative sysselsettingsmålet er det bare et virkemiddel, distriktsrettet risikolån som har betydning. Modellen forklarer imidlertid lite i denne sammenhengen (Justert $R^2 = 0,02$)

Samlet sett viser imidlertid regresjonsmodellene at virkemidlene har betydning for bedriftenes resultater, særlig når det gjelder prestasjoner sammenlignet med konkurrentene.

Tabell 10-1 Regresjonsanalyse: Betydningen av bidraget fra SND for bedriftenes prestasjoner, omsetningsendring og sysselsettingsendring.

Variabler	Prestasjoner sml. m/konkurrenter.	Omsetnings- endring (relativ)	Sysselsettings- endring (relativ)
Virkemidler			
Lavrisikolån			
Landsdekkende risikolån			
Distriktsrettede risikolån	0,184**		0,154**
Landsdekkende utviklingstilskudd	0,179**	-0,101*	
Distriktsutviklingstilskudd	0,218**		
Etablererstipend			
OFU/IFU	0,224***	0,167**	
Grunnfinansieringslån til fiskeflåten			
Bygdeutviklingsmidler			
Andre bidrag			
Veiledningens betydning for prosjektet			
Oppfølging av bedriften			
Prosjektbevilgning ift. oms. i 2000	-0,127**	0,411***	
Konstant (B-verdi)	-0,235	63,61	0,156
Justert R ²	0,07	0,17	0,02
F-verdi	3,34***	6,94***	1,71*
N	380	359	332

Sig.: * < 0,10; ** < 0,05; *** < 0,001

10.1.2 Faktorer som påvirker resultatene etter virkemiddelgruppe

Følgende grupper av mulige påvirkningsfaktorer i forhold til resultatmålene vil bli benyttet i modellen:

- Kontrollvariabler (bransje og bedriftsstørrelse)
- Bedriftsegenskaper (ressurser og entreprenøriell orientering)
- SNDs bidrag (finansieringsbeløp, veiledning og oppfølging),
- Omgivelsesforhold (dynamikk, konkurranseintensitet og endringer i omgivelsen siste 3 år)

Virkemiddelene ble gruppert i tre hovedgrupper (ordinære virkemidler, landbruks-virkemidler og etablerstipend). Dette ble gjort først og fremst da disse kan være relativt forskjellige og at de besvarer forskjellige spørsmål i undersøkelsen. Oppsplittingen i tre analysegrupper letter også tolkningen av resultatene samtidig som det bidrar til å minske frafallet i regresjonsanalysene. Det er derfor gjennomført tre separate regresjonsanalyser med noe forskjellig bruk av uavhengige variabler. Gjennom utprøving av faktorer, vurderinger av relevans og for å redusere ”støy” i modellen ble det i tillegg gjort følgende justeringer:

- Blant ressursene ble teknologi, finansiell posisjon og lederens utdanning/-erfaring utelatt.
- Konkurransestrategiene ble utelatt, mens entreprenøriell orientering (EO) heller ble benyttet for å fange opp bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet. EO er for øvrig en faktor som er ansett å kunne ha betydning for en bedrifts resultater.
- De ulike virkemiddeltypene ble ikke benyttet i modellene hvor disse inngår da dette heller kan skape ”støy” enn å være klargjørende.

Regresjonsanalysene er vist i tabellene i det videre. Ordinære virkemidler presenteres først, deretter landbruksvirkemidlene og etablerstipendene. Regresjonskoeffisientene vises kun for de variablene som oppnådde signifikante verdier.

Faktorer som påvirker resultatene – ordinære virkemidler

I analysen nedenfor er ”Andre næringer” utelatt i regresjonsanalysene for alle tre resultatområdene. Generelt ser vi av tabellen nedenfor at bransjetilhørighet ikke har noen signifikant betydning. Det samme gjelder for veiledningens betydning for prosjektet, SNDs oppfølging av bedriften og omgivelsesvariablene dynamikk og konkurranseintensitet. Det siste er kanskje noe uventet da en skulle anta at dette ville hatt betydning for ulike bedriftsresultater. I det videre blir faktorenes betydning for de tre resultatområdene kommentert.

For bedriftens *prestasjoner sammenlignet med konkurrentene* ser endringer i bransjen /næringen de tre siste årene ut til å ha betydning. Det samme har bedriftens nettverk og entreprenørielle orientering ved prosjektstart. Det siste er interessant da det indikerer at en slik orientering kan føre til bedre prestasjoner for bedriften. Dersom styringsressursen er den samme eller vurderes som viktigere (høyere) i dag enn i førundersøkelsen har dette betydning for bedriftens prestasjoner (signifikant sammenheng). Det samme gjelder dersom den entreprenørielle orienteringen er opprettholdt eller har blitt høyere i perioden. Det er imidlertid negativ og signifikant sammenheng mellom prosjektbevilgningens størrelse (i forhold til omsetningen) og prestasjoner. Med andre ord kan en si at jo større prosjektbevilgning i forhold til omsetningen, jo mer sannsynlig er det at bedriften vurderer sine prestasjoner som dårligere enn konkurrentene. Modellen forklarer 26 prosent av den totale variasjonen i prestasjonene (Justert $R^2 = 0,26$)

Prosjektbevilgningens betydning endres imidlertid helt når vi ser på omsetningsendring. Faktorer som kan forklare *omsetningsendring* er først og fremst omfanget på prosjektbevilgningen fra SND. Det er en klar og signifikant sammenheng her. Bedriftens lokalisering har også betydning. Noe overraskende må det kunne sies å være at det er negativ og signifikant sammenheng mellom styringsressursen og den

relative endringen i omsetningen. Dette gjelder både for styringsressursen ved prosjektstart og om den vurderes på samme nivå eller høyere i etterundersøkelsen. Mens denne ressursen synes å ha betydning for hvordan en oppfatter seg i forhold til konkurrentene som vi så foran, har den altså motsatt effekt for omsetningen. Det er imidlertid vanskelig å si hva dette kan skyldes. Modellen forklarer 18 prosent av den totale variasjonen i omsetningen (Justert $R^2 = 0,18$).

For *sysselsettingsendringen* er det først og fremst endringer i bransjemessige forhold som forklarer dette. Det er også positiv og signifikant mellom betydningen av nettverk og dette resultatmålet. Interessant er det også å se at bedriftsstørrelse har negativt betydning for sysselsettingen (negativ signifikant betaverdi). Dette er i tråd med hva en ofte ser ellers at de største bedriftene utvikler seg gjennom rasjonalisering (reduert sysselsetting), mens det er for de mindre bedriftene at en utvikling medfører økt sysselsetting. Modellen forklarer 11 prosent av den totale variasjonen i sysselsettingen (Justert $R^2 = 0,11$). Tabellen er vist nedenfor.

Tabell 10-2 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner, omsetningsendring og sysselsettingsendring. Brukerne av ordinære virkemidler.²⁸

Variabler	Prestasjoner sml. m/konkurrenter.	Omsetnings- endring (relativ)	Sysselsettings- endring (relativ)
Kontrollvariabler			
Bedriftsstørrelse (Årsverk 01.01.2001)			-0,149*
Industri			
Varehandel, hotell og restaurant			
Tjenesteyting			
Omgivelsesvariabler			
Dynamikk			
Konkurranseintensitet			
Bransjemessige endringer siste 3 år	0,193**		0,285**
Bedriftsegenskaper (v/ prosjektstart)			
Nettverk (2000)	0,180*		
Styre (2000)		-0,176*	
Lokalisering (2000)		0,218**	
Entreprenøriell orientering (2000)	0,217**		
Endringer i bedriftsegenskaper			
Nettverk (høyere og samme)			0,162*
Styre (høyere og samme)	0,175**	-0,186**	
Lokalisering (høyere og samme)			
EO (høyere og samme)	0,218**		
SNDs bidrag			
Veiledningens betydning for prosjektet			
Oppfølging av bedriften			
Prosjektbevilgning ift. oms. i 2000	-0,178**	0,392***	
Konstant (B-verdi)	-2,19	92,77	-2,38
Justert R ²	0,27	0,18	0,09
F-verdi	4,13***	2,84***	1,77**
N	153	152	148

Sig.: * < 0,10; ** < 0,05; *** < 0,001

Faktorer som påvirker resultatene til mottakerne av landbruksvirkemidler²⁹

I analysen i dette avsnittet er modellen forenklet noe ved at bransje (av naturlige årsaker) og bedriftsstørrelse er tatt ut av analysen. Ved kjøring av analysene viste det seg at verken modellen for omsetningsendring eller sysselsettingsendring var signifikante. Det er derfor bare regresjonsmodellen med prestasjoner som avhengig variabel som gjennomgås her.

²⁸ Lavrisikolån, landsdekkende og distriktsrettede risikolån, landsdekkende og distriktsrettede utviklingstilskudd og OFU/IFU

²⁹ Lån til landbruket og bygdeutviklingsmidler

Det er tre faktorer som har signifikant betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Det er hvor dynamiske omgivelsene er, entreprenøriell orientering ved prosjektstart og om en vurderer entreprenøriell orientering høyere eller på samme nivå nå som i førundersøkelsen. Det er interessant å se at de som opplever omgivelsene som dynamiske så klart mener at de presterer bedre enn konkurrentene. Kanskje skulle en trodd det var omvendt- at dynamiske omgivelser gjorde at en vurderte sin situasjon lavere enn konkurrentene? Resultatet samsvarer imidlertid med at entreprenøriell orientering, som først og fremst handler om å være proaktiv og innovativ, også har betydning her. Modellen forklarer vel 1/3 av den totale variasjonen i prestasjonene (Justert $R^2 = 0,33$).

Tabell 10-3 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner. Brukere av landbruksvirkemidlene.

Variabler	Prestasjoner sml. m/konkurrenter.
Omgivelsesvariabler	
Dynamikk	0,363***
Konkurranseintensitet	
Bransjemessige endringer siste 3 år	
Bedriftsegenskaper (v/ prosjektstart)	
Nettverk (2000)	
Styre (2000)	
Lokalisering (2000)	
Entreprenøriell orientering (2000)	0,342**
Endringer i bedriftsegenskaper	
Nettverk (høyere og samme)	
Styre (høyere og samme)	
Lokalisering (høyere og samme)	
EO (høyere og samme)	0,177*
SNDs bidrag	
Veiledningens betydning for prosjektet	
Oppfølging av bedriften	
Prosjektbevilgning ift. oms. i 2000	
Konstant (B-verd i)	-1,03
Justert R^2	0,33
F-verdi	5,26**
N	88

Sig.: * < 0,10; ** < 0,05; *** < 0,001

Faktorer som påvirker resultatene til mottakerne av etablererstipend

Som i avsnittet foran er modellen i dette avsnittet forenklet noe ved at bedriftsstørrelse tatt ut av analysen og at forhold som ikke er registrert (bransje) og variabler som er utelatt i spørreskjemaet til etablererne (nettverks – og styrings-

ressursene) ikke vises i tabellen. Også her vises bare resultatene i forhold til prestasjonsmålet.

For etablererne er det svært mange faktorer som har signifikant betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Særlig betydning synes det å ha om etablereren har opprettholdt eller økt den entreprenørielle orienteringen. Bedriftens lokalisering har også signifikant betydning. Prosjektbevilgningens størrelse har en negativ og signifikant betydning for prestasjonene. Prestasjonene vil også kunne påvirkes av konkurranseintensiteten. Etablererne som opplever dette mener med andre ord at de presterer bedre enn sine konkurrenter selv om konkurransen oppleves som intens eller truende, mens de som opplever at omgivelsene er dynamiske oppfatter at de gjør det dårligere. Modellen forklarer 37 prosent av den totale variasjonen i prestasjonene (Justert $R^2 = 0,37$)

Tabell 10-4 Regresjonsanalyse: Faktorer av betydning for bedriftens prestasjoner. Brukerne av etablererstipendene.

Variabler	Prestasjoner sml. m/konkurrenter.
Omgivelsesvariabler	
Dynamikk	-0,364*
Konkurranseintensitet	0,302*
Bransjemessige endringer siste 3 år	
Bedriftsegenskaper (v/ prosjektstart)	
Lokalisering (2000)	0,429**
Entreprenøriell orientering (2000)	0,594**
Endringer i bedriftsegenskaper	
Lokalisering (høyere og samme)	0,308*
EO (høyere og samme)	0,602***
SNDs bidrag	
Veiledningens betydning for prosjektet	
Oppfølging av bedriften	
Prosjektbevilgning ift. oms. i 2000	-0,251*
Konstant (B-verdi)	-2,98
Justert R^2	0,37
F-verdi	3,29**
N	39

Sig.: * < 0,10; ** < 0,05; *** < 0,001

10.2 BETYDNINGEN AV ENDRINGER I BEDRIFTENS ENTREPRENØRIELLE ORIENTERING FOR BEDRIFTENS RESULTATER

I kapittel 9 så vi at den entreprenørielle orienteringen (innovasjon, proaktivitet, risikotilbøyelighet) hadde endret seg fra førundersøkelsen i 2001 til etterunder-

søkelsen i 2004. Det er vanlig å anta at det i det lange løp skal gi en gevinst eller merverdi for bedriften å være entreprenøriell. Det interessante blir da å se om disse endringene i bedriftenes entreprenørielle orientering kan ha noen betydning for de resultatene bedriften oppnår? Er det slik at de som vektlegger entreprenøriell orientering høyere i dag enn i 2001, oppnår bedre resultater? I tabellen nedenfor er dette analysert i forhold til om bedriften hadde høyere eller lavere/samme vektlegging av entreprenøriell orientering i 2004 i forhold til førundersøkelsen i 2001. Også her er resultatene fordelt etter virkemiddelgruppe.

Det er interessant å se at en økning i EO ser ut til å ha betydning for bedriftenes resultater. Dette ser vi tydeligst når det gjelder bedriftens *prestasjoner* sammenlignet med konkurrentene hvor analysene er signifikante og hvor alle gjennomsnittsverdiene er størst for gruppen med høyere EO. Interessant er det å se at dette også gjelder for *sysselsettingsendring* for mottakerne av landbruksvirkemidlene. Her kan gjennomsnittstallene tolkes dit hen at de som har høyere EO har økt sysselsettingen med 33 prosent, mens tilsvarende for de med lavere eller samme EO bare er 8 prosent. Nå er antakelig utgangspunktet svært lavt her så totalantallet neppe er så stort, men det er allikevel interessant at vi finner slike forskjeller avhengig av vurderingen av EO over tid. For *omsetningsendring* finner vi ingen signifikante forskjeller og en kan derfor ikke gi noen sikker tolkning av disse.

Tabell 10-5 Betydningen av endring i bedriftens entreprenøriell orientering (EO) for bedriftens resultater etter virkemiddelgruppe. ANOVA analyse.

Vektlegging av EO	Prestasjoner sml. m/konkurrenter.		Omsetnings- endring (relativ)		Sysselsettings- endring (relativ)	
	N	Gj.snitt	N	Gj.snitt	N	Gj.snitt
<i>Ordinære virkem.</i>						
Lavere/samme EO	163	0,21	127	116,55	145	0,38
Høyere EO	75	0,50	64	0,98	74	0,38
ANOVA (F)		4,29**		0,63		0,00
<i>Landbruksvirkem.</i>						
Lavere/samme EO	83	-0,36	48	0,63	78	0,08
Høyere EO	58	0,00	32	0,68	55	0,33
ANOVA (F)		5,51**		0,04		11,69**
<i>Etablererstipend</i>						
Lavere/samme EO	60	-0,43	34	24,55		
Høyere EO	21	0,76	14	11,76		
ANOVA (F)		26,76***		0,14		

Sig.: * < .10; ** < .05, *** < .01

10.3 OPPSUMMERING

Det er gjennomført regresjonsanalyser for å forklare årsakene til variasjon i omsetningsendring, sysselsettingsendring og bedriftenes prestasjoner sammenlignet med konkurrentene. De gruppene av uavhengige variabler som inngår i analysene er kontrollvariabler, variabler som beskriver bedriftsegenskaper og endringer i disse og SNDs bidrag.

Blant mottakerne av de *ordinære virkemidlene* er det særlig bransjemessige endringer de siste tre år, entreprenøriell orientering, og styre som har betydning for bedriftens *prestasjoner* i forhold til konkurrentene, mens prosjektbevilgningens størrelse har negativ sammenheng. Størrelsen på denne gjør med andre ord ikke at bedriftene oppfatter sin situasjon som bedre enn konkurrentene. Prosjektbevilgningens betydning endres imidlertid helt når vi ser på *omsetningsendring*. Faktorer som kan forklare *omsetningsendring* er først og fremst omfanget på denne. Bedriftens lokalisering har også betydning. Noe overraskende må det kunne sies å være at det er negativ og signifikant sammenheng mellom styringsressursen og den relative endringen i omsetningen. For *sysselsettingsendringen* er det først og fremst endringer i bransjemessige forhold som forklarer dette. Det er også positiv og signifikant sammenheng mellom betydningen av nettverk og dette resultatmålet. Interessant er det også å se at bedriftsstørrelse har negativt betydning for sysselsettingen (negativ signifikant betaverdi). Dette er i tråd med hva en ofte ser ellers at de største bedriftene utvikler seg gjennom rasjonalisering (reduert

sysselsetting), mens det er for de mindre bedriftene at en utvikling medfører økt sysselsetting.

For brukerne av *landbruksvirkemidlene* er det tre faktorer som har signifikant betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til konkurrentene. Det er hvor dynamiske omgivelsene er, entreprenøriell orientering ved prosjektstart og om en vurderer entreprenøriell orientering høyere eller på samme nivå nå som i førundersøkelsen. Det er interessant å se at de som opplever omgivelsene som dynamiske så klart mener at de presterer bedre enn konkurrentene.

For *etablererne* er det svært mange faktorer som har signifikant betydning for virksomhetenes *prestasjoner* i forhold til sine konkurrenter. Særlig betydning for dette synes det å ha om etablereren har hatt eller opprettholdt og økt den entreprenørielle orienteringen. Bedriftens lokalisering har også signifikant betydning. Konkurransenintensitet og dynamikk i omgivelsene synes også å spille en rolle for etablererne. Også her er det slik at prosjektbevilgningens størrelse har en negativ og signifikant betydning for prestasjonene.

Det er undersøkt om det er forskjeller i resultater avhengig av om bedriftene har økt sin vektlegging av entreprenøriell orientering fra førundersøkelsen i 2001 til etterundersøkelsen i 2004. EO ser ut til å ha betydning for bedriftenes resultater særlig når det gjelder bedriftens *prestasjoner* sammenlignet med konkurrentene. Dette gjelder også for *sysselsettingsendring* for brukerne av landbruksvirkemidlene. For *omsetningsendring* finner vi ingen signifikante forskjeller og en kan derfor ikke gi noen sikker tolkning av disse.

DEL E: OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE DRØFTING

11. OPPSUMMERING AV VIRKEMIDLENES EFFEKTER - AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I kapitlene foran har vi belyst en rekke forhold ved de ulike virkemidlene. I dette kapitlet vil vi foreta en oppsummering av hvilke resultater virkemiddelnettverkene har oppnådd på noen områder vi mener er spesielt sentrale i forhold til SNDs målsettinger som er gjennomgått i kapittel 2. De resultatindikatorer vi vil se på i denne sammenhengen er:

- Prosjektfinansiering (finansieringsandel)
- SNDs betydning for prosjektene (addisjonalitet)
- Betydningen for lønnsomhet og overlevelse
- Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid
- Sysselsettingseffekter

Resultatene for hvert enkelt virkemiddel vil bli sammenlignet med gjennomsnittet for hele utvalget. I tillegg blir også resultatene fra fjorårets etterundersøkelse vist. Rekkefølgen på gjennomgangen tar utgangspunkt i hvilket departement som bevilger midlene til ordningen.

11.1 ORDNINGER UNDER NÆRINGS- OG HANDELS- DEPARTEMENTET

Nærings- og handelsdepartementet bevilger midler til følgende ordninger:

- Lavrisikolån
- Landsdekkende risikolån
- Landsdekkende utviklingstilskudd
- OFU/IFU

11.1.1 Lavrisikolån

Lavrisikolåneordningen benyttes til å delfinansiere bedriftsøkonomisk lønnsom nyskaping, utvikling, etablering og omstilling. Lån gis på kommersielle vilkår, der det vanligvis tas pant i fast eiendom med prioritet. Det som skiller SNDs lavrisikolån fra lån av tilsvarende type hos andre finansieringsinstitusjoner er langsiktighet og fleksibiliteten i tilbakebetalingsvilkårene.

Resultater og kommentarer

Lavrisikolåneordningen synes i økende grad å treffe SNDs målsettinger om å motvirke imperfeksjoner i kapital- og kompetansemarkedene. Addisjonaliteten har økt betydelig og prosjekter finansiert med ordningen bidrar i økende grad til kompetanseheving og innovasjon. Det finansierte prosjektets betydning for lønnsomhet og overlevelse ligger på et fortsatt akseptabelt nivå samtidig som en har finansiert over gjennomsnittelig andel av prosjekter av betydning for sysselsettingen.

I tabellen under vises det hvordan mottakerne av lavrisikolån skårer på de ulike resultatindikatorene. Det framgår at SNDs finansieringsandel ligger over gjennomsnittet for virkemidlene og har økt siden forrige undersøkelse. Det har skjedd en kraftig endring i lavrisikolånenes betydning for prosjektet. Andelen bedrifter som bare ville ha realisert prosjektet med SND finansiering er doblet siden forrige undersøkelse, mens andelen som ville ha gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering er halvert og omtrent på gjennomsnittet for alle virkemidlene. Virkemiddelet oppfattes med andre ord som langt viktigere for bedriftene enn tidligere. Det er imidlertid vanskelig å si hva dette kan skyldes. En mulig forklaring kan være at prosjektene har blitt mer kompetanse- og innovasjonsorienterte, og særlig kompetanseprosjekt kan ha lavere sikkerhet/panteverdi og kan derfor være vanskeligere å finansiere. I så fall vil ordningens betydning, forutsatt en noe annen vurdering enn privat finansiering kunne øke virkemiddelets betydning. Virkemiddelet er også viktig med tanke på bedriftenes overlevelse og lønnsomhet, og i forhold til kompetanseheving og innovasjon har virkemiddelet fått økt betydning i forhold til tidligere og sammenlignet med gjennomsnittet for alle virkemidlene. Det er også en økende andel av bedriftene som kan kategoriseres som entreprenørielle enn tidligere, og også her er andelen høyere enn for gjennomsnittet. Sysselsettingsmessig har virkemidlet først og fremst betydning for skapning av nye arbeidsplasser. I forbindelse med tolkningen av resultatene må en imidlertid være oppmerksom at virkemiddelordningen omfatter relativt få bedrifter (24), noe som gjør at enkelt svar kan gi relativt store utslag.

Tabell 11-1 Resultatindikatorer for virkemidlet lavrisikolån. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	40 %	48 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	13 %	19 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	27 %	55 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	50 %	27 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	32 %	32 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	64 %	73 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	73 %	73 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	59 %	46 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	32 %	33 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	82 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	54 %	74 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	54 %	72 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	60 %	74 %	58 %
Sysselsettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	27 %	21 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	3,33	5,00	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	5 %	4 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	23,5	12,0	3,06
N		24	
Gj.snittlig prosjektbevilgning (i 1000 kr)		7.194	807

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.1.2 Landsdekkende risikolån

Landsdekkende risikolån skal delfinansiere samfunnsøkonomisk lønnsomme utbyggings-, moderniserings-, omstillings-, utviklings- og nyetableringsprosjekter i norsk næringsliv. Det er knyttet tapsfond til ordningen som gjør at man kan ta høyere risiko enn det som er mulig å finansiere i det private markedet. Risikolån er med andre ord en spesiell låneordning for prosjekter med en større risiko enn det vanlige finansinstitusjoner betjener. I likhet med lavrisikolån kan risikolån dekke investeringer til driftsutstyr og bygninger, men formålet må være effektivisering eller ekspansjon. I tillegg kan risikolån dekke utgifter til fusjoner, struktur- og samarbeidstiltak, innføring av ny teknologi eller utnyttelse av FoU-resultater, samt sanering/refinansiering, omstrukturering eller reorganisering.

Resultater og kommentarer

SNDs finansieringsandel er en del under gjennomsnittet for dette virkemiddelet, mens betydningen for prosjektrealiseringen ligger vesentlig over. Andelen prosjekter som har fått oppfølging fra SND er noe under gjennomsnittet. Prosjektene har stor betydning for bedriftenes overlevelse og lønnsomhetsutvikling. Det samme har de også for kompetanseheving, bidrag til økt innovasjon og mer samarbeid med andre. Her er økningen betydelig sammenlignet med forrige undersøkelse, og bidraget er langt høyere enn for utvalget totalt sett. Det er også en høy andel entreprenørielt orienterte bedrifter innen dette virkemidlet, noe som enten kan skyldes at SND plukker ut slike bedrifter eller at de gjennom sin utvikling de siste årene øker sin entreprenørielle orientering. Sysselsettingseffektene er noe høyere enn for utvalget. Totalt sett synes det som om virkemidlet har fungert godt i forhold til å nå målsettingene, og som for lavrisikolåneordningen foran kan en si at virkemiddelet i stor grad motvirker imperfeksjoner i kapital- og kompetansemarkedene til tross for at finansieringsandelen går ned. Lånene er imidlertid fortsatt relativt store (kr 866.000 i gjennomsnitt), noe som kan forklare at dette kanskje ikke har så stor betydning. Også her må en i forbindelse med tolkningen av resultatene være oppmerksom at virkemiddelordningen omfatter relativt få bedrifter (21). Det gjør at enkelt svar kan gi relativt store utslag.

Tabell 11-2 Resultatindikatorer for virkemidlet landsdekkende risikolån. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	36 %	26 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	15 %	11 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	48 %	74 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	28 %	11 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	48 %	21 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	80 %	80 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	72 %	79 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.øk./kostn.reduksjoner *	60 %	47 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	35 %	14 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøk.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	89 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	76 %	89 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	76 %	95 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	73 %	86 %	58 %
Syssetteffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for syssetteutv.*	25 %	19 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	3,83	6,25	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	13 %	10 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	3,67	9,00	3,06
N		21	
Gj.snittlig prosjektbevilgning		866	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.1.3 Landsdekkende utviklingstilskudd

Målet med *landsdekkende utviklingstilskudd* er å fremme tiltak og prosjekter som gir grunnlag for vekst og omstilling i norsk næringsliv. Det prioriteres prosjekter og tiltak som bidrar til utvikling og nyetablering, omstilling, nettverksbygging og kompetanseutvikling. Tilskuddene kan dekke inntil 50 prosent av eksterne kostnader. Utviklingstilskuddet finansierer også programmer og tiltak rettet mot enkeltbransjer. Det alt vesentlige av programvirksomheten under posten retter seg mot små og mellomstore bedrifter.

Resultater og kommentarer

SNDs finansieringsandel ligger under gjennomsnittet og en kan samtidig merke seg at samfinansiering med bank omtrent ikke eksisterer for disse prosjektene. En skulle på denne bakgrunn anta at addisjonaliteten var høy målt ved andelen som mener at prosjektrealiseringen er avhengig av SND-finansiering. Så er ikke tilfelle. Addisjonaliteten er litt redusert i forhold til tidligere og lavere enn gjennomsnittet. En forklaring kan være at disse prosjektene det her er snakk om i stor grad finansieres ved hjelp av egenkapital (finansieringsandel på 58 prosent) og andre finansieringskilder (jfr. kapittel 4.4). At de som gjennomfører prosjekter med dette virkemiddelet ikke er så avhengige av det, styrkes av at prosjektets betydning for overlevelse og lønnsomhet er noe lavere enn for gjennomsnittet. Også for dette virkemidlet er det slik at det finansierte prosjektet gir langt over gjennomsnittelig bidrag til kompetanseøkning, innovasjon og samarbeid. Dette tyder på at prosjektene er svært utviklingsorienterte, noe som i stor grad bekreftes av at dette virkemiddelet skårer høyt på kompetansebidrag innenfor produktutvikling og bruk av avansert teknologi. At det er en høy andel entreprenørielt orienterte bedrifter blant disse tilsagnsmottakerne virker derfor rimelig. Når det gjelder sysselsettings-effekt, har prosjektene her større betydning med tanke på å skape nye arbeidsplasser enn å sikre eksisterende.

I forhold til målsettingene med virkemiddelet synes det å fungere godt. Betydningen av dette virkemiddelet for prosjektrealisering er imidlertid lavere enn for gjennomsnittet, men det skårer høyt på kompetanse og innovative faktorer. Det kan synes som om dette er virkemiddelet for de "framtidrettede og vellykkede" bedriftene, noe som underbygges ved en relativt lav konkursrate hos disse bedriftene (jfr. kap. 3.1). Som nevnt foran må en også her være oppmerksom at virkemiddelordningen omfatter relativt få bedrifter (24), noe som kan gjøre at enkelt svar kan gi relativt store utslag.

Tabell 11-3 Resultatindikatorer for virkemidlet landsdekkende utviklingstilskudd. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	36 %	25 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	13 %	1 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	43 %	38 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	24 %	24 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	38 %	43 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	71 %	62 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	57 %	62 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	48 %	52 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	39 %	42 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	95 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	71 %	86 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	71 %	79 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	81 %	88 %	58 %
Syssetteffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	37 %	21 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	8,57	4,80	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	11 %	4 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	2,00	25,00	3,06
N		24	
Gj.snittlig prosjektbevilgning		371	

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.1.4 Offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter

Ordningen med offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter har som formål å stimulere til FoU-samarbeid mellom en kundebedrift og en leverandørbedrift om utvikling av et nytt produkt, prosess, metode eller tjeneste. Gjennom virkemidlet skal det stimuleres til industrielle nettverk og miljø som kan legge til rette for innovasjoner og utviklingen av konkurransedyktige produkter der norske små og mellomstore bedrifter spiller en sentral rolle.

Resultater og kommentarer

Det er svært få bedrifter som ville realisert disse prosjektene uten offentlig finansiering, og SND har i stor grad bidratt med oppfølging. Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter er aller høyest i denne gruppen, og det er et av

virkemidlene hvor flest virksomheter rapporterer om at prosjektet har bidratt til kompetanseutvikling, innovasjon og økt samarbeid med andre. Disse resultatene samsvarer i stor grad med målsettingene for virkemidlet og SNDs hovedmålsettinger. Prosjektene har også stor betydning i forhold til å skape nye arbeidsplasser, men det må understrekes at det spesielt er en stor bedrift som drar sysselsettingsnittet opp. De aller flest bedriftene som benytter dette virkemiddelet er entreprenørielle. Dette virkemiddelet kan med andre ord karakteriseres som virkemiddelet for "entreprenørskap og vekst" i eksisterende bedrifter. Et interessant spørsmål å stille seg her er om noe av det som må kunne karakteriseres som suksessen med OFU/IFU-virkemiddelet og erfaringene herfra kan overføres til andre virkemidler? Dette kan for eksempel være hvordan utvelgelse av prosjekt og bedrifter foregår, prosjektbevilgningens størrelse samt oppfølgingen av bedriftene. Bedriftene her får langt over gjennomsnittet med oppfølging av SND.

Tabell 11-4 Resultatindikatorer for virkemidlet OFU/IFU. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	39 %	31 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	5 %	5 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	63 %	58 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	10 %	5 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	52 %	47 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	58 %	67 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	52 %	79 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	48 %	51 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	41 %	40 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	93 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	77 %	85 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	84 %	93 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	91 %	95 %	58 %
Sysselsettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	30 %	40 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	7,67	26,2	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	13 %	9 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	2,50	3,50	3,06
N		43	
Gj.snittlig prosjektbevilgning (i 1000 kr)		1.032	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.2 ORDNINGER UNDER KOMMUNAL - OG REGIONAL - DEPARTEMENTET

Kommunal- og regionaldepartementet står for bevilgningene til følgende virkemidler:

- Distriktsrette risikolån
- Distriktsutviklingstilskudd
- Etablererstipend

11.2.1 Distriktsrettede risikolån

Distriktsrettede risikolån skal bidra til å fremme utviklingen av et konkurranse-dyktig og lønnsomt næringsliv i distrikter med særlige sysselsettingsvansker og/eller et svakt utbygd næringsgrunnlag. Dette skal skje ved å stimulere til nyetableringer, til videreutvikling og omstilling av eksisterende bedrifter og til kompetanseheving i bedrifter. Virkemidlet kan gis innenfor sone A, B og C av det distriktpolitiske virkeområdet. Støttesatsene er differensiert mellom de tre sonene og område A er høyest prioritert.

Resultater og kommentarer

De SND-finansierte prosjektene har i relativt stor grad bidratt til å utløse bank-finansiering for mottakerne av dette virkemidlet. SNDs betydning for prosjektrealiseringen er som for hele utvalget. Prosjektene bidrar til bedriftenes overlevelse, men de har enda større betydning for lønnsomheten. Virkemidlet fører til kompetanseheving, innovasjon og samarbeid med andre i større grad enn hva som er tilfelle for hele utvalget. Når det gjelder betydningen for sysselsettings-utviklingen er det prosjekt som finansieres med dette virkemiddelet som har den høyeste andelen. Dette bekrefter for øvrig den sammenhengen vi fant i regresjonsanalysen i kap 10.1.1 mellom dette virkemiddelet og bedriftenes relative sysselsettingsendring. Dette er med andre ord et av virkemidlene for å skape sysselsetting.

Tabell 11-5 Resultatindikatorer for distriktsrettede risikolån. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	33 %	29 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	33 %	26 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	65 %	54 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	20 %	19 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	33 %	46 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	65 %	68 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	78 %	80 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	65 %	56 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	26 %	36 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	78 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	68 %	75 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	57 %	73 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	64 %	71 %	58 %
Syssetteffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for syssetteutv.*	36 %	34 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	8,47	6,85	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	6 %	8 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	3,00	6,60	3,06
N		62	
Gj.snittlig prosjektbevilgning		1.153	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.2.2 Distriktsutviklingstilskudd

Formålet med distriktsutviklingstilskudd er det samme som for distriktsrettede risikolån. Virkemidlet består av investeringstilskudd og bedriftsutviklings tilskudd. *Investeringstilskudd* benyttes i hovedsak til delfinansiering av fysiske investeringer, mens *bedriftsutviklingstilskuddet* benyttes til alle typer omfattende utviklingstiltak i bedrifter innen det distriktspolitiske virkeområdet.

Resultater og kommentarer

Bankenes finansieringsandel for dette virkemidlet er litt over gjennomsnittet, noe som kan tyde på at SNDs finansieringsbidrag har en viss utløsende effekt. Ellers ligger prosjekt finansiert med dette virkemiddelet på gjennomsnittet for virkemidlene. SNDs betydning for prosjektrealiseringen er som for det totale gjennomsnittet. Det samme er prosjektenes betydning for overlevelse og lønn-

somhet. Bidraget i forhold til kompetanseheving er noe høyere enn snittet, mens bidraget til innovasjon og samarbeid med andre er midt på treet. Sysselsettingseffektene er om lag som for gjennomsnittet for utvalget. De gjennomsnittelige resultatene betyr imidlertid ikke at en kan si at virkemiddelet ikke fungerer tilfredsstillende. Det er heller det at denne gruppen tilsagnsmottakere er av de største (n=108) og som sådan har en viss påvirkning på gjennomsnittet i seg selv. En skulle imidlertid trodd at addisjonaliteten skulle vært høyere på et slikt tilskuddsvirkemiddel målt ved betydningen for prosjektrealiseringen av SNDs finansiering. Prosjektbevilgningene er imidlertid relativt beskjedne (kr 295.000) og kan være en forklaring på at dette ikke er høyere. Skal en karakterisere virkemiddelet kan en si at dette er "hvermannsens" virkemiddel. De enkelte resultatindikatorer vises i tabellen nedenfor.

Tabell 11-6 Resultatindikatorer for virkemidlet distriktsutviklingstilskudd. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	30 %	33 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	23 %	20 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	46 %	51 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	19 %	21 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	36 %	28 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	59 %	68 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	64 %	69 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	55 %	45 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	35 %	33 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	81 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	68 %	68 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	60 %	64 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	53 %	67 %	58 %
Sysselsettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	23 %	12 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	4,20	5,85	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	5 %	6 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	7,14	2,50	3,06
N		108	
Gj.snittlig prosjektbevilgning		295	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.2.3 Etablererstipend

Formålet med *etablererstipend* er å stimulere til økt etableringsvirksomhet for å skape flere varige og lønnsomme arbeidsplasser. Stipendet er en ordning for småbedriftsetablerere i alle deler av landet, men med særlig vekt på etablerere i distrikts-Norge. Blant de prosjektene som har potensial for å skape varige og lønnsomme arbeidsplasser, skal næringssvake områder, kvinner, arbeidsledige og yrkeshemmede prioriteres.

Resultater og kommentarer

Som det vises i tabellen under har SND finansiert en andel av disse prosjektene som er som for gjennomsnittet for virkemidlene. Med andre ord kan en si at virkemiddelet til en viss grad kan virke utløsende for bankfinansieringen. SNDs betydning for prosjektrealiseringen ligger noe under gjennomsnittet, noe som også viser seg gjennom at en del flere enn gjennomsnittet ville gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering. En kan også merke seg at prosjektene har vesentlig mindre betydning for overlevelse og lønnsomhetsutvikling enn hva som er tilfelle for de øvrige virkemiddelnettverkene. Dette skyldes trolig at prosjektbevilgningen (kr 78.000) og prosjektene er relativt små og i en tidlig fase. Andelen prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutviklingen er imidlertid noe større enn for utvalget totalt sett, noe som må kunne sies å være oppløftende tatt i betraktning prosjektbevilgningens størrelse. Det interessante spørsmålet å stille seg her ville være om etablererne, som naturlig nok har den høyeste konkursraten, med noe mer midler og enda tettere oppfølging (etablererne får over gjennomsnittet med oppfølging allerede) kunne ha oppnådd enda bedre resultater i form av sysselsetting og vekst?

Tabell 11-7 Resultatindikatorer for virkemidlet etablererstipend. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	44 %	39 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	14 %	14 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	56 %	42 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	29 %	36 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	29 %	38 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	42 %	41 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	43 %	36 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	-	-	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	39 %	34 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	-	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	-	-	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	49 %	-	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	53 %	56 %	58 %
Syssetteffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	27 %	19 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	1,24	2,54	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	-	-	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	-	-	3,06
N		118	
Gj.snittlig prosjektbevilgning		78	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Data ikke tilgjengelig

11.3 ORDNINGER UNDER FISKERIDEPARTEMENTET

Ordningen som er med i denne undersøkelsen omfatter:

- Grunnfinansieringslån til fiskeflåten.

Virkemidlet er en lavrisikolåneordning. Lånene kan innvilges så vel i forbindelse med nybygging av fiskefartøy som ved ombygging, kjøp av brukt fartøy og investering i utstyr. Det kan også ytes lån til utviklingsprosjekter. Lånene innvilges med sikkerhet i fartøy og utstyr, ofte i samfinansiering med private banker. Låneordningen har fram til og med 2000 bare vært benyttet til finansiering av fiskefartøy. I St.meld.nr 36 (2000-2001) foreslo Regjeringen imidlertid at ordningen

endres til en *grunnfinansieringsordning til fiskeriformål* som kan benyttes til prosjekter som fremmer marin næringsutvikling, herunder finansiering av fiskefartøy.

Resultater og kommentarer

SNDs finansieringsandel er aller størst for dette virkemidlet. SNDs betydning for prosjektrealiseringen ligger godt over gjennomsnittet, mens betydningen for overlevelse og lønnsomhetsutvikling ligger noe over. Dette virker rimelig. Det gjør det også at det er færrest entreprenørielt orienterte virksomheter blant disse virksomhetene og at prosjektene har relativt liten betydning i forhold til kompetanseøkning, innovasjon og økt samarbeid sammenlignet med gjennomsnittet for utvalget. Andelen prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutviklingen ligger svakt under gjennomsnittet, mens andelen prosjekter med betydning for sikring av arbeidsplasser ligger godt over. Dette kan med andre ord karakteriseres som et typisk virkemiddel for fysiske investeringer.

Tabell 11-8 Resultatindikatorer for virkemidlet grunnfinansieringslån til fiskeflåten. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	50 %	55 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	18 %	13 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	51 %	70 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	22 %	27 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	38 %	36 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	73 %	79 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	76 %	82 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	49 %	27 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	35 %	21 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	45 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	22 %	46 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	32 %	52 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	3 %	23 %	58 %
Sysselsettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	11 %	9 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	2,75	3,33	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	11 %	21 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	4,75	2,00	3,06
N		34	
Gj.snittlig prosjektbevilgning (i 1000 kr)		3.239	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.4 ORDNINGER UNDER LANDBRUKSDEPARTEMENTET

Følgende ordninger er med i kundeundersøkelsen:

- Lån til landbruksformål
- Bygdeutviklingstilskudd (Investeringslån, tilskudd)

Låneordningen, som tidligere ble forvaltet av Statens Landbruksbank, ble integrert i den landsdekkende lavrisikoordningen fom. 2001 (jf. St. prp. nr. 1 Till. nr. 10 (2000-2001)). I følge St.meld.nr 36 (2000-2001) tar Regjeringen sikte på å samordne de ulike formålene for den sammenslåtte ordningen ytterligere.

11.4.1 Lån til landbruksformål

Til investeringstiltak kan det også bevilges rentebærende lån slik at det er tilbud om en samlet finansieringspakke for prosjektene. Lånene kan gis til formål som for eksempel driftsbygninger, tilleggsnæringer, kjøp av tilleggsareal og eiendoms-overføring, miljøtiltak, reindrift og diverse landbruksformål.

Resultater og kommentarer

SNDs finansieringsandel er noe over gjennomsnittet. Virkemiddelet har relativt stor betydning for realiseringen av prosjektet, men SND har i mindre grad enn for gjennomsnittet bidratt med oppfølging. Prosjektene har stor betydning for overlevelse og for lønnsomhetsutviklingen. Virkemidlet bidrar til kompetanse-økning og innovasjon for halvparten av bedriftene, noe som er en god del lavere enn for gjennomsnittet av utvalget. Andelen prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingen er lav, og betydelig lavere enn for de andre virkemidlene. Den gjennomsnittlige andelen sikrede arbeidsplasser er imidlertid noe høyere enn for hele utvalget. Som for grunnfinansieringsordningen foran er dette et virkemiddel først og fremst rettet inn mot fysiske investeringer. Som sådan må en kunne si at det treffer godt i forhold til det ordningen skal treffe, det vil si markedsimperfeksjoner i forhold til kapitalmarkedene, lønnsomhet/overlevelse og sikring av arbeidsplasser.

Tabell 11-9 Resultatindikatorer for virkemidlet lån til landbruket. Prosent og absolutte tall.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	42 %	49 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	18 %	14 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	68 %	65 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	17 %	21 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	21 %	23 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	63 %	75 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	74 %	80 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	36 %	42 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	33 %	47 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	51 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	41 %	52 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	34 %	34 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	24 %	32 %	58 %
Syssettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for syssettingssutv.*	5 %	4 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	2,00	1,33	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	16 %	14 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	2,42	2,00	3,06
N		72	
Gj.snittlig prosjektbevilgning (i 1000 kr)		328	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.4.2 Bygdeutviklingsmidler

Bygdeutviklingsmidlene skal bidra til å fremme lønnsom næringsutvikling på bygdene innen og i tilknytning til landbruket. Midlene kan nyttes til investeringer i tradisjonelt landbruk og til utviklingstiltak og næringsutvikling knyttet til landbruket. Det gis rammer for hvert fylke og i tillegg en ramme for sentrale midler. De sentrale BU-midlene nyttes til prosjekttrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter, og i hovedsak til kunnskapsutvikling og FoU-rettede tiltak.

Resultater og kommentarer

Betydningen for realiseringen av prosjektet er litt under gjennomsnittet for utvalget, mens andelen som kan tenke seg å gjennomføre prosjektet uten offentlig finansiering er større. Slik sett minner dette virkemiddelet noe om etablererstipendordningen. SND har imidlertid i mindre grad enn for disse bidratt med oppfølging av prosjektet. Faktisk er det prosjekt finansiert med bygdeutviklingsmidler (og landsdekkende risikolån) som har den laveste andelen prosjekt som blir fulgt opp av SND. For overlevelse og lønnsomhetsutvikling har prosjektene omtrent samme betydning som gjennomsnittet for alle virkemidlene. Virkemiddelet bidrar til kompetanseøkning, innovasjon og økt samarbeid i relativt stor grad, men betydningen er noe mindre enn for alle virkemidlene sett samlet. Andelen entreprenøriell orienterte virksomheter er relativt lav, men det har vært en positiv utvikling fra i fjor. Prosjektene har ikke hatt noen spesiell betydning for sysselsettingsutviklingen, men andelen prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arbeidsplasser er imidlertid svakt høyere enn for gjennomsnittet. Som for etablererne er det relativt små prosjektbevilgninger det er snakk om (kr 95.000 i gj.snitt). Dette påvirker selvsagt betydningen av virkemiddelet i forhold til oppsatte mål. Imidlertid må en kunne si at det treffer rimelig godt ut i fra forutsetningene. Men igjen må det kunne stilles spørsmål om en kunne få mer næringsutvikling og kanskje sysselsetting gjennom noe større prosjektbevilgninger og mer oppfølging av prosjektene fra SNDs side? Resultatene på de ulike indikatorene vises i tabellen under.

Tabell 11-10 Resultatindikatorer for virkemidlet bygdeutviklingsmidler.

Resultatindikatorer	2003	2004	Gj.sn. 2004
Prosjektfinansiering			
Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig)	39 %	38 %	38 %
Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	18 %	16 %	16 %
SNDs betydning for prosjektene			
Realisert prosjektet bare med SND finansiering	63 %	47 %	53 %
Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering	21 %	35 %	25 %
SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	23 %	21 %	32 %
Betydning for lønnsomhet og overlevelse			
Prosjektets betydning for overlevelse i dag*	63 %	66 %	71 %
Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling *	63 %	66 %	73 %
Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner *	46 %	50 %	47 %
Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	50 %	47 %	37 %
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid			
Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder)*	-	60 %	71 %
Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter)*	54 %	53 %	65 %
Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)*	50 %	49 %	61 %
Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter***	23 %	42 %	58 %
Sysselsettingseffekter			
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv.*	11 %	9 %	12 %
Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser	1,23	1,36	3,17
Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser**	15 %	12 %	10 %
Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	1,33	1,43	3,06
N		117	
Gj.snittlig prosjektbevilgning (i 1000 kr)		95	806

* Andel i stor grad, skår 5-7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

** Andel med skår 7 på en skala fra 1-7 hvor 7 er høyeste verdi.

*** Entreprenøriell orientering er bedriftens holdning til innovasjon, proaktivitet og risikotilbøyelighet

- = Tallene fra etterundersøkelsen for 1999-kullet er ikke direkte sammenlignbare

11.5 AVSLUTTENDE KOMMENTARER

11.5.1 Virkemidler med høyest resultatindikatorskår

Virkemidlene har forskjellige formål og målgrupper og som vi har sett foran fungerer de forskjellig. I tabellen nedenfor er dette illustrert ved å vise hvilket virkemiddel som skårer høyest på de ulike indikatorene som er vist foran. Seks av de ni virkemidlene er representert på denne "toppskårerlisten"(antall topplasseringer i parentes). Landsdekkende risikolån (4), OFU/IFU (4), grunnfinansieringslån til fiskeflåten (3), distriktsrettede risikolån (2), landsdekkende utviklingstilskudd (2) og landbruksvirkemidlene (1) med en topplassering.

Tabell 11-11 Virkemiddelsammenligning av hvilke som har høyeste andel på resultatindikatorene

Resultatindikatorer	Virkemiddel
Prosjektfinansiering Finansieringsandel SND (gjennomsnittlig) Finansieringsandel banker (gjennomsnittlig)	Gr.fin.lån fiskeflåten Distriktsrettede risikolån
SNDs betydning for prosjektene Realisert prosjektet bare med SND finansiering Gjennomført prosjektet også uten offentlig finansiering SND har bidratt med oppfølging etter tilsagnet	Landsdekkende risikolån Gr.fin.lån fiskeflåten OFU/IFU
Betydning for lønnsomhet og overlevelse Prosjektets betydning for overlevelse i dag Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling Prosjektets bidrag til innt.økn./kostn.reduksjoner Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor *	Landsdekkende risikolån Gr.fin.lån fiskeflåten Distriktsrettede risikolån Landbruksvirkemidlene*
Bidrag til innovasjon, kompetanse og samarbeid Bidrag til kompetanseøkn.(fra 1 til 7 kompetanseområder) Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter) Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter) Andelen entreprenørielt orienterte bedrifter	Landsd. utviklingstilskudd Landsdekkende risikolån Landsdekkende risikolån OFU/IFU
Sysselsettingseffekter Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sysselsettingsutv. Gjennomsnittlig antall skapte arbeidsplasser Prosjekter hvor SND har hatt betydning for sikring av arb.plasser Gjennomsnittlig antall sikrede arbeidsplasser	OFU/IFU OFU/IFU Gr.fin.lån fiskeflåten Landsd. utviklingstilskudd

11.5.2 Virkemiddelsammenligning – avsluttende kommentarer

To av SNDs mest sentrale mål er å bidra til kompetanseutvikling og innovasjon og til lønnsomme bedrifter. En måte å oppsummere og vurdere virkemidlene på er å se på i hvilken grad de stimulerer til disse sentrale målsettingene. I det videre sammenligner vi bidraget fra de ulike virkemiddelene i forhold til hverandre. Kirchhoff (1994) har en modell som benytter innovasjonsnivå og vekstnivå som dimensjoner for å kategorisere typer av bedrifter etter hvordan de skårer på disse dimensjonene. Denne "dynamiske bedriftstypologi" modellen er vist nedenfor. Modellen består av en firefeltstabell (2 x 2 matrise) med de nevnte dimensjonene målt på en skala fra lav til høy. *Rute 1* (lav på innovasjon og lav på vekst) er kalt for *økonomisk kjerne* (economic core). Her havner ofte småbedrifter hvor vekst og utvikling har stoppet opp etter at eieren har nådd sine mål. Bedriftene i *rute 2* (lav på innovasjon og høy på vekst) er kalt for *ambisiøse* bedrifter. Disse bedriftene er ansett å vokse raskt basert på noen få tidligere innovasjoner. Ofte vil imidlertid veksten kunne avta ettersom nyheten i innovasjonen avtar. Bedriftene i *rute 3* (høy på innovasjon og lav på vekst) betegnes som *ressursbegrensede vekst bedrifter* (constrained growth firms). Høy innovasjonsrate nødvendiggjør et valg om en ønsker å gjennomføre dette, og kanskje viktigst er dette et spørsmål om tilgang på

nye ressurser og kostnadene ved disse. Dette kan gjøre at det oppstår begrensninger i ressurstilgangen (for eksempel kan FoU som ofte kan føre til innovasjoner være kostbart) eller som selvpålagte restriksjoner (ønsker ikke å gi fra seg kontroll). Bedriftene i *rute 4* (høy på innovasjon og høy på vekst) er kalt for *glamorøse* bedrifter. Disse kan sies å være entreprenørielle og ha et stort potensial (Green og Brown, 1997).

Høy	3. Ressurs begrensede	4. Glamorøse
Lav	1. Økonomisk kjerne	2. Ambisiøse
	Lav	Høy

Figur 11-1 Dynamiske bedriftstypologier

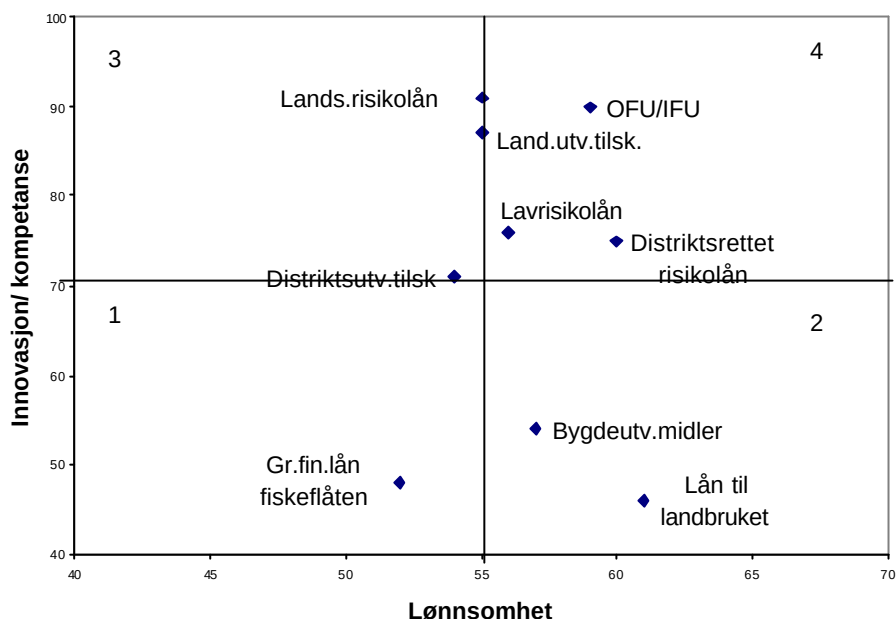
I hvilken grad SND-virkemidlene bidrar til å bevege bedriftene i slike retninger som vist i modellen over er illustrert nedenfor. Her er det foretatt en sammenligning mellom virkemidlene, med unntak av de som fikk etablererstipend som ikke har fått alle disse spørsmålene. Det er laget en indeks (gj.snitt) av resultatene for hvert virkemiddel når det gjelder lønnsomhet og overlevelse³⁰ og en indeks (gj.snitt) av resultatene for innovasjon, kompetanse og samarbeid³¹. Vi har valgt å bruke gjennomsnittet for de som er med som skillet mellom hva som er høyt og lavt. Midtpunktet (gj.snittet) for lønnsomhet går på denne bakgrunn på 55 for alle virkemidlene og tilsvarende for innovasjon/kompetanse på 71.

Av figuren nedenfor ser vi tydelig at det er de landsdekkende virkemidlene som først og fremst virker innovative, men kanskje noe overraskende er de stort sett på snittet hva gjelder lønnsomhet. Virkemidlene som har størst betydning med hensyn til lønnsomhet er landbruksvirkemidlene, distriktsrettet risikolån og OFU/IFU. Grunnfinansieringslån til fiskeflåten er verken innovativt/kompetansegivende eller gir spesielt bidrag til lønnsomheten sammenlignet med øvrige virkemidler.

³⁰ Prosjektets betydning for overlevelse i dag, Prosjektets betydning for lønnsomhetsutvikling, Prosjektets bidrag til innt.øk./kostn.reduksjoner, og Oppnådd tilfredsstillende resultat ifjor

³¹ Bidrag til kompetanseøk. (fra 1 til 7 kompetanseområder), Bidrag til innovasjon (fra 1 til 7 innovasjonsaktiviteter), Bidrag til samarbeid med andre (fra 1 til 7 samarbeidsaktiviteter)

Bruker vi typologiene overfor kan vi si noe om hva SND støtten bidrar til å bevege bedriftene mot. I rute 1 *økonomisk kjerne* bedrifter finner vi grunnfinansieringslån til fiskeflåten (lav på innovasjon/kompetanse og lav på lønnsomhet), mens mottakerne av landbruksvirkemidlene kommer i rute 2, *ambisiøse* bedrifter (lav på innovasjon/kompetanse og høy på lønnsomhet). I rute 3 *ressursbegrensede* bedrifter finner vi bedriftene som har benyttet distriktsutviklingstilskudd som også ligger helt på grensen til rute 1. Mottakerne av landsdekkende risikolån og landsdekkende utviklingstilskudd helt på gjennomsnittet mellom rute tre og fire. I rute 4 *glamorøse* bedrifter (høy på innovasjon/kompetanse og høy på lønnsomhet), finner vi bedriftene som har benyttet OFU/IFU, lavrisikolån og distriktsrettede risikolån. I figuren nedenfor er dette illustrert.

Figur 11-2 Andelen bedriftene som har oppnådd innovasjon /kompetanse og lønnsomhet gjennom prosjekt etter virkemiddel (Skalaen starter på 40).

Som en kan se illustrerer figuren godt at virkemidlene er forskjellige og treffer sentrale målsettinger forskjellig. Gjennomgangen kan derfor være et grunnlag for å diskutere om virkemiddelet er riktig plassert i forhold til formålet med det enkelte virkemiddelet og i forhold til de øvrige virkemidlene. Blant annet synes virkemidlene som har havnet i rute 4 å treffe bra ut i fra hva som kan forventes,

mens en kan stille spørsmål ved om ikke landsdekkende risikolån og utviklingstilskudd skulle gitt bedre uttelling på bedriftenes lønnsomhet og ved om grunnfinansieringslån til fiskeflåten er plassert slik en bør forvente? Tilsvarende resonnementer kan benyttes for de øvrige virkemidlene.

REFERANSER

- Alsos, G.A; Bjørnsen, H-M.; Borch, O.J.; Brastad, B; Jenssen, S.A. og Mønnesland, J. 2000. *SND i distrikts-Norge. Evaluering av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene*. Nordlandsforskning, Bodø, 2000.
- Borch, O.J, Brastad, B, Bullvåg, E og Madsen, E. L. 2000. *Kundeundersøkelse av SNDs virkemidler. Førundersøkelse blant næringsdrivende som fikk tilsagn i 1999*. NF-rapport 27/2000, Nordlandsforskning, Bodø.
- Brastad, B, Bullvåg, E og Madsen, E. L. 2001. *Kundeundersøkelse av SNDs virkemidler. Førundersøkelse blant næringsdrivende som fikk tilsagn i 2000*. NF-rapport 12/2001, Nordlandsforskning, Bodø.
- Brastad, B, Bullvåg, E og Madsen, E. L. 2002. *Kundeundersøkelse av SNDs virkemidler. Førundersøkelse blant næringsdrivende som fikk tilsagn i 2001*. NF-rapport 15/2002, Nordlandsforskning, Bodø.
- Brastad, B, Bullvåg, E og Madsen, E. L. 2003. *Effekter av SNDs bedriftsrettede virkemidler. Etterundersøkelse i 2003 av bedrifter som mottok SND-finansiering i 1999*. NF-rapport 16/2003, Nordlandsforskning, Bodø.
- Brastad, B, Bullvåg, E, Madsen, E. L og Øines T. 2003. *Kundeundersøkelse av SNDs virkemidler. Førundersøkelse blant næringsdrivende som fikk tilsagn i 2002*. NF-rapport 21/2003, Nordlandsforskning, Bodø.
- Bræin, L og Hervik, A. 1996. *Survey-undersøkelse av SND`s virkemidler. Hovedundersøkelse - tilsagn til industribedrifter 1994*. Møreforskning, Molde, 1996.
- Bræin, L og Hervik, A. 1997a. *Kundeundersøkelse av SND`s virkemidler. Hovedundersøkelse – bedrifter med tilsagn 1995*. Møreforskning, Molde, 1997.
- Bræin, L og Hervik, A. 1997b. *Kundeundersøkelse av SND`s virkemidler. Hovedundersøkelse – bedrifter med tilsagn 1996*, Møreforskning, Molde, 1997

- Bræin, L og Hervik, A. 1998a. *Kundeundersøkelse av SND's virkemidler. Etterundersøkelse i 1997 av bedrifter med tilsagn om finansieringsbistand i 1994*, Møreforsking, Molde, 1998.
- Bræin, L og Hervik, A. 1998b. *Kundeundersøkelsene i SND 1994-97. Oppsummerende rapport fra før- og etterundersøkelser*, Møreforsking, Molde, 1998.
- Bræin, L, Bergem, B.G og Hervik, A. 1999a. *Kundeundersøkelse av SND's virkemidler. Etterundersøkelse i 1999 av bedrifter med tilsagn om finansieringsbistand i 1995*, Møreforsking, Molde, 1999.
- Bræin, L, Bergem, B.G og Hervik, A. 1999b. *Kundeundersøkelse av SND's bedriftsrettede virkemidler. Hovedundersøkelse – bedrifter med tilsagn 1998*, Møreforsking, Molde, 1999.
- Bræin, L, Bergem, B.G og Hervik, A. 2000. *Kundeundersøkelse av SND's virkemidler: Etterundersøkelse i 2000: resultater for bedrifter med tilsagn om finansieringsbistand i 1996 og oppsummering for alle etterundersøkelsene 1994-96*. Møreforsking, Molde.
- Bræin, L, Bergem, B.G og Hervik, A. 2002. *Kundeundersøkelse av SND's virkemidler: Etterundersøkelse i 2002: resultater for bedrifter med tilsagn om finansieringsbistand i 1998 og oppsummering for alle etterundersøkelsene 1994-98*. Møreforsking, Molde.
- Fiskeridepartementet, Kommunal- og regionaldep., Landbruksdep., Miljøverndep., Nærings- og handelsdepartementet. 2000. *Resultatrapporteringssystem for SND – endelig spesifikasjon*. Oslo, 2000.
- Grant, M. 1991. The resource-based theory of competitive advantage: Implications for strategy formulation. *California Management Review*. Spring.
- Green, P.G. og Brown, T.E. 1997. Resource needs and the dynamic capitalism typology. *Journal of Business Venturing*, 12, 161-173
- Hatling, L, Herstad, S og Isaksen, A. 2000. *SND og distriktsutvikling – rolle, virkemidler og effekter*. Step rapport nr 5.

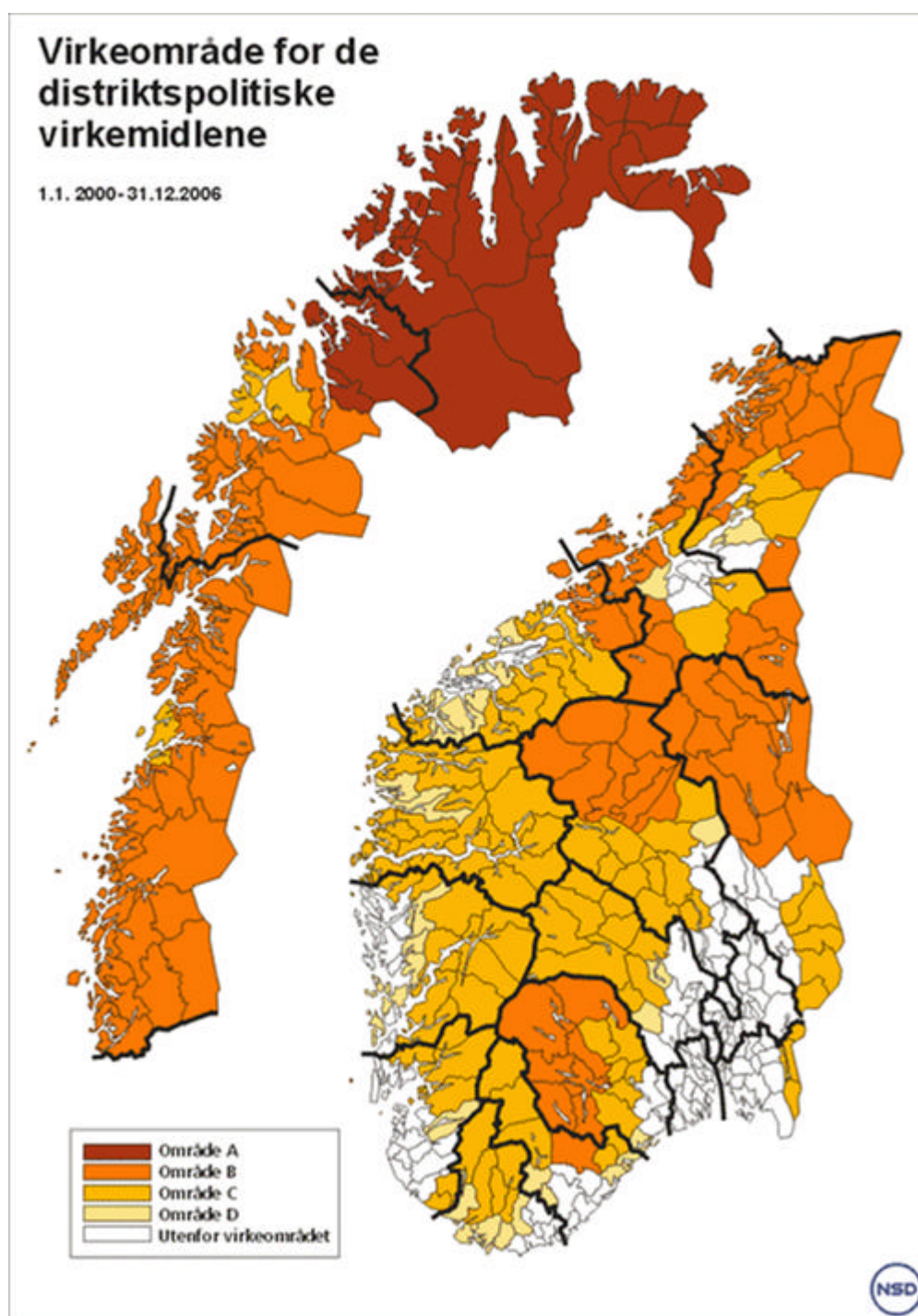
- Hauknes, J., Broch, M. og Smith, K. 2000. *SND og bedriftsutvikling – rolle, virkemidler og effekter: delrapport 1 i evaluering av Statens nærings- og distriktutviklingsfond*. Step rapport nr 4.
- Kirchhoff, B.A. 1994. *Entrepreneurship and dynamic capitalism*. Westport, CT: Praeger
- Miller, D. (1983). The correlates of entrepreneurship in three types of firm. *Management Science*, 29 (7), 770 – 791.
- Nødland, S.I. og Olsen, O.E. 1992. *Fra ide til-: evaluering av idesøksprogrammet*. RF 44/92, Rogalandsforskning, Stavanger.
- Rolfesen, M. 1995. *Evaluering av FRAM-programmet*. RF 44/92, SINTEF-rapport STF82 A95011, SINTEF IFIM, Trondheim.
- SND 2001. *SNDs strategi 2002 – 2005. SND - aktiv samarbeidspartner fra ide til virkelighet*. Godkjent av SNDs hovedstyre 20.09.01.
- St. meld. nr. 36 (2000-2001). *SND: Ny giv, ny vekst, nytt næringsliv*. Nærings- og handelsdepartementet, 2001.
- St.prp. nr 1 (2000-2001) Næringsdepartementets budsjett for 2000, Oslo, 1999
- Wiklund, J. 1998. *Small firm growth and performance. Entrepreneurship and beyond*. Jönköping international business school.

VEDLEGG

Vedlegg 1: VARIABELLISTE

Kortnavn	Navn	Beskrivelse
Uavhengige variabler		
SNDveil	SND veiledning	Hvilken betydning veiledningen/rådgivningen har hatt for prosjektet (Spm. 30 i førundersøkelsen)
SNDopp	SND oppfølging	Om SND har bidratt med oppfølging etter at tilsagnet er gitt (Ja=1, Nei=2, spm. 23 i etterundersøkelsen)
STØTTrel	Relativt støttebeløp	Mottatt støttebeløp i ift. bedriftens omsetning i 2000.
Ressurser*		Nettverk, styring, lokalisering,
EO*	Entreprenøriell orientering	Innovasjon, proaktivitet, risikotilbøyelighet
Heterog*	Heterogenitet	Hvor heterogene bedriftens omgivelser er
Konkrint*	Konkurranseintensitet	Konkurranseintensiteten i omgivelsene
Omgendr*	Omgivelsesendringer	Endringer i bedriftens omgivelser siste 3 år
Avhengige variabler		
OMSrel	Omsetningsendring	Endring i omsetningen ³² fra 2000 til 2003 delt på omsetningen i 2000.
SYSrel	Sysselsettingsendring	Endring i sysselsettingen fra 2000 til 2003 delt på sysselsettingen i 2000
Perform*	Prestasjoner	Se faktoranalyse vedlegg y
* Disse variablene er utledet ved hjelp av faktoranalyser og er samlet i et eget notat sammen med regresjonsanalysene og kan fås ved henvendelse.		

³² I løpende priser.

Område A

Svalbard

Finnmark: Alle kommunene

Troms: 1940 Kåfjord, 1941 Skjervøy, 1942 Nordreisa, 1943 Kvæangen.

Område B

Troms: Alle kommuner fråkna 1902 Tromsø, 1940 Kåfjord, 1941 Skjervøy, 1942 Nordreisa, 1943 Kvæangen.

Nordland: Alle kommunene så nær som 1804 Bodø.

Nord-Trøndelag: 1703 Namsos, 1711 Meråker, 1723 Mosvik, 1724 Verran, 1725 Namdalseid, 1736 Snåsa, 1738 Lierne, 1739 Røyrvik, 1740 Namsskogan, 1742 Grong, 1743 Høylandet, 1744 Overhalla, 1748 Fosnes, 1749 Flatanger, 1750 Vikna, 1751 Nærøy, 1755 Leka.

Sør-Trøndelag: 1612 Hemne, 1613 Snillfjord, 1617 Hitra, 1620 Frøya, 1622 Agdenes, 1627 Bjugn, 1630 Åfjord, 1632 Roan, 1633 Osen, 1634 Oppdal, 1635 Rennebu, 1636 Meldal, 1640 Røros, 1644 Holtålen, 1665 Tydal.

Møre og Romsdal: 1566 Surnadal, 1567 Rindal, 1569 Aure, 1571 Halså, 1572 Tustna, 1573 Smøla.

Rogaland: 1151 Utsira.

Aust-Agder: 929 Åmli.

Telemark: 826 Tinn, 828 Seljord, 829 Kviteseid, 830 Nissedal, 831 Fyresdal, 833 Tokke, 834 Vinje.

Oppland: 511 Dovre, 512 Lesja, 513 Skjåk, 514 Lom, 515 Vågå, 516 Nord-Fron, 517 Sel, 519 Sør-Fron.

Hedmark: 428 Trysil, 429 Åmot, 430 Stor-Elvdal, 432 Rendalen, 434 Engerdal, 436 Tolga, 437 Tynset, 438 Alvdal, 439 Folldal, 441 Os.

Område C

Troms: 1902 Tromsø

Nordland: 1804 Bodø

Nord-Trøndelag: 1702 Steinkjer, 1718 Leksvik, 1721 Verdal, 1729 Inderøy.

Sør-Trøndelag: 1621 Ørland, 1624 Rissa, 1648 Midtre Gauldal, 1664 Selbu.

Møre og Romsdal: 1503 Kristiansund, 1511 Vanylven, 1514 Sande, 1524 Norddal, 1525 Stranda, 1526 Stordal, 1539 Rauma, 1543 Nesset, 1545 Midsund, 1546 Sandøy, 1551 Eide, 1554 Averøy, 1556 Frei, 1557 Gjemnes, 1560 Tingvoll, 1563 Sunndal.

Sogn og Fjordane: 1411 Gulen, 1412 Solund, 1413 Hyllestad, 1416 Høyanger, 1417 Vik, 1418 Balestrand, 1419 Leikanger, 1420 Sogndal, 1421 Aurland, 1422 Lærdal, 1424 Årdal, 1426 Luster, 1428 Askvoll,

	1429 Fjaler, 1430 Gaular, 1431 Jølster, 1438 Bremanger, 1439 Vågsøy, 1441 Selje, 1443 Eid, 1444 Hornindal ,1445 Gloppen, 1449 Stryn.
Hordaland:	1211 Etne, 1214 Ølen, 1224 Kvinnherad, 1227 Jondal, 1228 Odda, 1231 Ullensvang, 1232 Eidfjord, 1233 Ulvik, 1234 Granvin, 1235 Voss, 1238 Kvam, 1252 Modalen, 1265 Fedje, 1266 Masfjorden.
Rogaland:	1111 Sokndal, 1112 Lund, 1133 Hjelmeland, 1134 Suldal, 1135 Sauda, 1141 Finnøy, 1144 Kvitsøy, 1154 Vindafjord.
Vest-Agder:	1026 Åseral, 1027 Audnedal, 1034 Hægebostad, 1037 Kvinesdal, 1046 Sirdal.
Aust-Agder:	911 Gjerstad, 912 Vegårshei, 938 Bygland, 940 Valle, 941 Bykle.
Telemark:	807 Notodden, 817 Drangedal, 819 Nome, 821 Bø, 822 Sauherad, 827 Hjartdal.
Buskerud:	615 Flå, 616 Nes, 617 Gol, 618 Hemsedal, 619 Ål, 620 Hol, 621 Sigdal, 632 Rollag, 633 Nore og Uvdal.
Oppland:	520 Ringebu, 522 Gausdal, 536 Søndre Land, 538 Nordre Land, 540 Sør-Aurdal, 541 Etnedal, 542 Nord-Aurdal, 453 Vestre Slidre, 544 Øystre Slidre, 545 Vang.
Hedmark:	402 Kongsvinger, 420 Eidskog, 423 Grue, 425 Åsnes, 426Våler.
Østfold:	118 Aremark, 119 Marker, 121 Rømskog.

Område D

Nord-Trøndelag:	1717 Frosta, 1719 Levanger.
Sør-Trøndelag:	1638 Orkdal.
Møre og Romsdal:	1515 Herøy, 1516 Ulstein, 1517 Hareid, 1519 Volda, 1520 Ørsta, 1528 Sykkylven, 1534 Haram, 1535 Vestnes, 1547 Aukra, 1548 Fræna.
Sogn og Fjordane:	1401 Flora, 1432 Førde, 1433 Naustdal.
Hordaland:	1219 Bømlo, 1222 Fitjar, 1223 Tysnes, 1241 Fusa, 1242 Samnanger, 1244 Austevoll, 1251 Vaksdal.
Rogaland:	1129 Forsand.
Vest-Agder:	1003 Farsund, 1004 Flekkefjord, 1021 Marnardal, 1029 Lindesnes, 1032 Lyngdal.
Aust-Agder:	901 Risør, 914 Tvedestrand, 935 Iveland, 937 Evje og Hornnes.
Telemark:	815 Kragerø.
Buskerud:	622 Krødsherad, 631 Flesberg.
Oppland:	521 Øyer.

